

Валеріян Поліщук

(1/X 1897 р.).

Народився В. Поліщук р. 1897 1-го жовтня в с. Більчі, Боремельської волости, Дубенського повіту на Волині в селянській родині. Вчився в сільській школі, а потім у луцькій гімназії; з початком мійни р. 1915 перейшов до катеринославської гімназії, яку й скінчив р. 1917, після чого вступив до Інституту цивільних інженерів у Петрограді; потім через тяжкий стан повернувся на Україну, вчився в Кам'янецькому укр. університеті на істор.-філол. факультеті. Підчас вчення бідував, заробляючи уроками, а в Петрограді навіть грузив дрова на морській пристані.

Літературну працю почав ще в 7 гімназіяльному класі в Катеринославі. В журналі «Первая Ласточка», де весь матеріал був рос. мовою, лише твори Поліщукові—українською.

Безперечно талановитий лірик—(кращий збірник «Радіо в житах»),—Поліщук, на жаль, топить свій талант у словесній повіді нестерпно риторичної балаканини.

«Ідеологія» (прийняття «жовтня») й претензія на почесне місце серед літературного і взагалі культурного «авангарду» не надають емоційності його холодно-прозаїчним вправам, а од «наукових» ніби-то проблем його поем одгонить якоюсь «кобеляцькою» інтерпретацією серйозних питань. Це робить його поеми майже неможливими до читання. Поет безсило намагається теоретично довести, що «прозаїзми стають поезією завтрішнього дня», і посилається на приклад європейських художників сучасності, що «використовуючи в будові образів прозаїзми політичної мови, газети, наукової мови, технічної мови, дають надзвичайно сильні зразки вражаючого поетичного матеріалу». Що-ж, їм поділом і честь, а поетичні вправи Поліщукові «вражаючим» поетичним матеріалом від того не стають, і нема в них поезії не то що завтрішнього, а й сьогоднішнього дня...

Нечуваний в українській літературі тон «автобіографії» поета свідчить про психичну неврівноваженість його і нахил до *mania grandiosa*. Про те-ж свідчить і остання книжка Поліщука «Літературний авангард» (вийшла «на-

кладом автора», що в ній він паплюжить усіх, хто не визнає його за генія, або, з його погляду, з'являється небезпечним конкурентом... А ліричні мініатюри Поліщуків, «озброєні витонченими засобами поетичної техніки» (Дорошкевич) своєю щирістю й художністю примушують бажати остаточної перемоги таланту над гордовитою зарозумілістю.

Х у г а.

Вітер віє, віє—дме.
Шапку снігу підійме,
Кине з кручі — вихорці, вихорці
У сідому молоці.
Глухо курява реве,
Риє рогом білий сніг,

Од кошлатих сотень ніг
Миготить уся земля.
А на кручі — вихорці, вихорці
В'ють куделицю в руці.
Спотикається по скибах мутний
сніг,—
Та душа моя перелітає через них.

На провесні.

В саду підтік останній сніг.
На мокрій чорній плямі
Крихкою масою розлігся.
Півні в повітрі п'янім
Ясні голоса
Простягають кришталевими полями.
Прозора вогкість в небесах

Усе збирає в келих шкляний:
Не пропаде ніде ні шерх, ні стук.
Нависла чулисть, мов проза
Тутука дятел в сук.
Все чую я, мов серця свого бій,
В оцій задумі молодій.

О с і н ь.

Сьогодні знов я осінь пригадав,
Яка вона спокійна і розважна.
Червоний мед пила і цілий день гу-
ляла,
Тепер скидає жовті сорочки
Од голови униз по тілу—
І голою у постіль білу ляже,

Мов коханка давня.
Переночує ніч — і заплідниться
чрево.
А ранком як устане—
Квітками проросте і діточок наро-
дить,
Що бігати почнуть, галасувати
І радістю наповнять землю.

Григорій Сковорода.

Роман ліричний.

(Ритмоза — уривки).

На захід малиновий крик—на вітер, чи на бурю,—(казав колись батько...) Ге-гей, далеко Україна, ще далі, батько, батьківщина—Лубенський полк (там колись батько казав під вечір). А тепер чужа Угорщина,—ну, нехай... і стояв на узгір'ї за містом вже літній чоловік і дивився на Офен.

Гострі дахи, шпилі на церквах рвалися у небо. Хмуρο пронизували очима темні фасади монастирів вогкість над Дунаєм.

— Еге, дивись, чи не дивись—минула інквізиція... Міські будівлі казали про глибоку задуму, суворість життя та мудрість — особливо он-той, де професори в чорних мантиях поклали перед ним стільки знань. «Бери»—виходило словами з-під фіялкових камилавок. А потім спогади у бік — і знову Україна...

Чого то я, Сковорода, весною в п'ятдесят другім році

У спогадах, що той чернець, живу?

Чого про смерть приходить найча-
стіще думка,

Така загострена, мов та оса?

(Пішов).

От люди ходять, рухаються по вулиці, хлопчики бігають верхи на лозині, пара молодят сміється до калюжок і на забризкане обув'я—
А я думаю:

Ну, як то так:

Ці живуть рухливим, переливча-
стим, живим сріблом,

А того понесли,

Бо частки його тіла звязок пор-
вали між собою і чомусь більше не
хочуть виконувати призначених
ролів:

Вже кожна в цілому одному

Своєї праці не веде.

Ой, певно гострий був останній
біль

(І буде?—різаний, чи колотий, чи...)

Коли той звязок розривався наві-
ки...?

Віка бездонні, безмежні рухом, па-
дінням своїм.

І мене роздушить,

І мої частки розірвуться на кожній,
окремі, не здібні до жит-
тя, порошинки.

І умруть одна по одній,

Хоч сила матеріальна у них до ві-
ку вихор свій безмежний
у малечині збереже.

А я тоді не буду відчувати

І мисль моя не обіллє молозивом
тягучим,

Лепким до матер'ялів

Подію кожну, кожне відчужання.

Причину знаю,

Навіщо ця причина?

Сьогодні я живу,

А завтра жить не буду.

Кому-ж потрібне те,

Що я і жив і ріс,

І мох зелений пухкими грудками
Зривав так солодко з покрівлі клу-
ні.

Провалювались ноги

Між трухлими снопами,

(Струхлою...)

А батько гнав униз

На землю,
 Мені-ж хотілося
 На самий чолопок.
 Тоді можна і річку побачити, і як
 синіє далечинь за лісом,
 А тут під хатою в садку
 (Закинеш зверху око)
 Як кури кубляться в землі під бу-
 зом—жарко і на дощ.
 Нащо ці вражіння мої мені,
 Чи для людей?
 Нащо вони, коли кінець настане?
 Чи є доцільність життєвого руху?
 Ніхто не скаже—
 і професори з катедри
 Крутили, в диспутах тягались,
 Коли оце питання зачіпав хто.
 Не скажуть—
 Хоч протягни ще молодости
 сотню—другу літ.

І душить м'який гніт
 Бурхливу душу,
 Але важкіш за камінь
 Іще, й іще було...
 Але сумніви проминули.

Пройшовши кризь духовну сер-
 дечну Голгофу, де так багато було
 любови і страждань—душевні прози
 воду замутили, схвилювали, як та-
 бун гусей ставок і подалися.

Тепер крила бити перестали і
 душа—велика незабудка блакитною
 емаллю розцвіла у тиші:

«Пройшли хмари—радісна дуга вже
 сяє.

Пройшла тоска—світло наше бли-
 скає».

Сковорода пішов на Україну,

Осягнувши мудрість заходу—і не
 поклонився їй,—

Сухій західній мудрості не пок-
 лонився.

Лишень одна біблія на древній
 єврейській мові спокійно колиха-

лась у торбині. Чорними значками
 по пергаментові гуляла мисль.

Ще сонце там десь за горою
 Спросоння мружило зелені очі,
 Ще тільки травами з морозом
 Ранковий обрій ворухився,
 А з холоду стискався і тужавів сад.
 Потім крила розпустив
 Прозорий ранок—(сходу)
 До хмарів торкнувся поцілунком,
 Ті взяли і засоромились зі встиду
 Несміло, рум'яно.
 Наближався день.
 Промінь проскакав горбочками —
 та в яр.

Сад прокинувся, зідхнув.
 Потягнувся зо-сну, як дитина,
 Мукнула корова—
 День.

А мудрець Сковорода,
 Умиваючись коло повітки садової,
 Прислухався, як говорять бджоли,
 Як життя весняну силу точить,
 У мелодіях купає землю,
 А земля у радощах обнови зомліва.
 Яблоні в цвіту—
 Кров із молоком.
 Білі груші—
 В ризах великодних.
 Пасіка рокоче
 Далеким порогом
 І гуляють бджоли між тичинами
 квіток.

Кучеряве сонце

Золоту головку в пелюстки схиляє,
 Е кожну квіточку загляне
 Разом із бджилками.

Мудрі очі бачать,

Ясні вуха чують,

Йде доріжкою Сковорода—

Білая намітка по землі—опалий
цвіт.

Висока постать, довгаста голова,
Тонкий і гострий обрис губ і носа
М'якшіє в лагідну посмішку.
А темно-жовтий степ лица,
Де ні одної волосинки—
Усе—пісок та легкі зморшки, —
прожив уже чимало,—

Ясніє твердо, як у аскета,
І переходить аж на чоло.

Гору з покатом.

З-під неї мов струмок
Джорчать блаженні сірі очі,
І мружаться до світла ранку
З-під нитки гострих і не значних
брів.

Свиту пояс охопив.

Він одівся ще до сходу,

Коли роси у квітках безжурно спа-
ли,

А бджілки тільки шумували
У самому очку.

Він долонями узяв

Голову свою

І підняв угору.

Затремтіли кучеряві слова:

— «О, який прекрасний,

Ти, обраний світе,

Кожная билина—

Тінь душі живої.

Кожний промінь—одзвук

Радісного бога!»

Віддано дивився

Він на всю природу.

Душа розтанула у тонах.

Він флейту витягнув з-за пояса

(Це раннім ранком!)

І звуки лялися лагідні і спокійні

Глибоких дум симфоній духу,

Фантазії крилатого вогню.

Та сумовитий тон крізь все прохо-
див,

Серпанком укривав з глибин піз-
нання.

Ступав повільно між дерев,

Журилась флейта, нахилились тра-
ви

І білий цвіт під чоботи стелився.

Фіялка приглядалась синіми очима

Усе заглянути хотіла

У самі очі мудреця.

А він ішов, казав до всього:

«Слава тобі, ранковий світе,

Хвала тобі, весняна сило,

Що розлілялась в жилах, квітах,
деревах,

Я бачу бога в вас усіх,

Що всім дає, все наповняє

Як фонтан збанки,

Скільки в який влізе...!»

Підходив вже до хати.

Дочка господаря прийшла в садок

Сковороду прохати на сніданок.

Греміла пасіка.

Сковорода сумирно поучав,

Сиділи люди, зморені, зів'ялі.

Слова під віями поволі ворушились.

«Мої брати і сестри,

В середині душі засмоктане є ща-
стя.

Розрухайте його і підійміть на світ-
ло,—

Пізнайте самі себе,

А радості усім наставить.

Бо кожному по його силі бог дає.

Земній-ж блага—тля!»

Не витерпів повстанець—

Забризкала образа

І рот запінився скажено:

— «Прокляття тим,

Що дурманять нам мозок,

Що бідному надію

На бога закладають,

Бо пан новий на шії далі їздить

Та біяком безправ'я поганяє.

Геть, геть од нас, тумане солодень-
кий!

Хіба козацький рід скориться до
кріпацтва?

Хіба цариця права не стоптала
Поставленого в Переяславі Богданом?

А старшина вже поспішила
І в дворянстві дметься,
Аж репається од пихи
Роздуте салом рило,
Хоч обрана була народом цілим.
А ти до бога та до раю кличеш,
Коли на панщину немили
Нас твої друзі виганяють.
Ти-ж того, як сліпий, не бачиш.
А потім, вечорами, хліб,
Що виріс нашим потом
Під святобливими словами уминаєш,
Повчаючи їх мати чисте серце.
Ні, хай погибель от-таким пророкам,

Що порохном запаленим—
Облудою чадять,
Що нас смиренними під нагаями будуть
навчають
Та мати в цьому ще й духовне щастя.

Нехай їм, проклятим—
Кілок у пельку
За наше горе, піт і сльози!
А ти, облудлива істото—
Ти не панам і не для нас,
А сам для себе та для свого бога
Пишаєшся смиренством

—Та у чеснотах прієш,
А істина обідрана в хліві,
Чи на лану рабою у побоях,
Або як та моя Тетянка,
Присилювана до постелі пана
З облізлим і старечим тулубом
Дитячу розтліває душу.
В час гніту і біди,
Коли частина за чинами преться
А друга шию гне,
Кривавими підтьоками укриту—
Приходять люди і навчають
Не на земне звертати очі,
Земної долі не шукати,
А десь, над боротьбу земну піднявши,

Там поліпшати тільки душу,
Шукаючи у ній нового щастя.
Дурман снотворний носять в слові,
На язичі отруту,
А в голові і серці блуд,
Бо заблукали в хащах філософських.

Не дивляться на землю,
Або сліпі побачать,
Та все шукають бога!»
Спочатку гомін—
Потім буря—
Бунт.

.

Володимир Сосюра

(1898 р.)

Народився В. Сосюра на ст. Дебальцево року 1898. Основні факти його біографії—те, що є в них істотного—переказано в його власних писаннях. Там і спогади про дитинство, що пройшло в селі Третя Рота на Донеччині, там і настрої та переживання заводського та шахтарського робітника, там і високо-трагічна історія особистої еволюції (радіше революції) на тлі горожанської війни: в 1918 році Сосюра бере участь у петлюрівській армії, і лише потім, переживши певну кризу, переходить до табору червоних, став комуністом... Освіту Сосюра придбав спочатку в двохкласовій сільській школі, а потім скінчив 2 класи нижчої сільсько-господарської. Друкуватися почав р. 1921 у зб. «Жовтень». Як плоть од плоти робітничої класи, найактивнішої частини її — свідомий і палкий революціонер — Сосюра виступив на літературну арену співцем цієї класи, співцем її революційної творчості. Але єднаються з цими мотивами раз-у-раз мотиви глибоко-інтимні (характерний для С. сплав революційної стихії з глибокою еротикою), і в цім поєднанні є свій глибокий чар. Беручи участь у літорганізаціях (як «Гарт»), Сосюра скрізь зберігає свіжу свою індивідуальність. Вияв цієї індивідуальности завжди буває щирий, іноді до наївности, до курйозу. Поет ніколи не стає на котурни, не розраховує своїх жестів і поз, і коли подекуди бачаться впливи імажиністської поезії (...«жадань прозорий глей»...), то й вони ніколи не заглушають тієї струни, що так по-своєму бренить серед інших голосів бадьорого і сміливого молодого покоління. Техніка у Сосюри, по-при її (загалом кажучи) безпретенсійність і інколи ніби нарочиту зневагу до формальної обробки та певну одноманітність ритмів і внутрішньої мелодії віршу, досягає іноді великої височини і гнучкості («Уже зоря золоторога»...). Поет дуже плідний, С. випустив за короткий час своєї дотеперішньої діяльности низку книжок, переважно поезій ліричних. Не так повелося досі поетові в спробах епічного характеру (поема «Тарас Трясило» то-що), але вгадувати, що буде далі—робота марна.

Із поеми „Червона зима“.

Лисиче над Дінцем... де висне дим
 заводу,
 Музика у садку та потяг в 7 годин...
 Вас не забудь мені, як рідну Третю
 Роту...
 Про вас мої пісні під сивий біг хви-
 лин...

На щєбінь часто ми до Сущенка хо-
 дили.
 За це платили нам щоденно чет-
 вертак.
 Та по ночах дівчат в половниках
 любили...
 О, свіжий дух степів, о, поцілунків
 смак!...
 Де шахти на горі що-дня малюють
 зорі,
 Під зойки димарів так просто ми
 жили,
 Училися писать, звичайно, на за-
 борі...
 Та бити лисичан, щоб до дівчат не
 йшли.

Ну, як мені забудь далеку Білу Го-
 ру
 І теплий блиск очей (там трави в
 тумані...),
 Що зрадили мене... де в ніч ясну,
 прозору
 Носився з вітром я сказано на ко-
 ні...

І все мені дзюрчать швидкі холодні
 хвилі,
 І все мені завод невпинно цоко-
 тить,
 І вороток скрипить про дні минулі
 милі,
 Коли повстали ми і йшли Петлюру
 бить...

Лисиче над Дінцем... де висне дим
 заводу,
 Музика у садку та потяг в 7 годин...
 Вас не забудь мені, як рідну Третю
 Роту...
 Про вас мої пісні під сивий біг хви-
 лин.

За рікою солодкий пасльон...

За рікою солодкий пасльон,
 В заводському смітті дівтора...
 З мєленіту балони, балони, балони,
 І на станції п'яне «ура»!

Промайнули козацькі лампаси,
 Невблаганне із тьми: «одчиняй!»
 На вікно в золотому екстазі
 Похилився... «Тепер... розстрі-
 ляють»...

Там за лісом салдати Ейгорна.
 Між багнетами йду і мовчу.
 Вітре, вітре! Я вороном чорним
 Обернуся і в тьму полечу!..

Хто блідий біля муру покірно?...
 Хто блідий вниз лицем на снігу?...
 Гайдамака веселий і жирний
 Прямо в шию ударив... і в губи

Простромився кривавий гостряк...
 Гайдамака червоний і грубий
 Багнета.. не витягне... ніяк...
 Тільки кров і поламані зуби...

На снігу
 розстріляний
 я.

Уже зоря золоторога...

Уже зоря золоторога,
Де полями зацвіло,
Кладе на огнені пороги
Своє сивіюче крило.

На тротуарах не лілеї
Й не лебединий в небі крик,—
Дзвінка безодня над землею
Чолом задуманим горить.

В поля з пахучої долони
Червінці осінь просіва...
А десь біжать залізні коні,
І пахне холодом трава...

У плащі...

У плащі.
А очі—зорі сині.
(Задивились верби в прудковод...)
Тихий вечір... золоті коліна...
На щоці од шалі

тіні,
тіні,
тіні...

Твій кривавий, твій татарський
рот...

Знову я спокійний і осінній,
Як тоді у двадцять друтий год.

Тільки вітер:

«Синьому нірвана»...

Тільки вітер:

«Синьому не жить»...

Там, де місяць огнений і п'яний
В невідомі і далекі страни
На воді дорогою лежить.

«Люлі дитиноньці, Коліньці люлі...
Дзвонить на зорі і пахне трава»...
В ночі далекі (там очі заснули)...
Будеш йому ти співать...

Лишеньята сині на паркані
Та проміння (одгадай, чие?...)
На траві дві тіні простяглися п'яні,
Обнялися тіні...

Місяць
нижче
нахилився
воду
п'є
є
»
»
»
»

І все, куди не йду...

І все, куди не йду, холодні трави
сняться,
Де дерева шумлять і плачуть за
Дінцем,
Де вулиці п'янить солодкий дух
акацій,
В-останнє за вікном заплакане ли-
це.

І сняться все мені далекі темні очі,
Що в'януть і мовчать в осінній да-
лині...
А щоки, як колись, вітри мені ло-
скачуть,
І запах чебрецю несуть вони мені...

Ну, як тепер живе Горошиха-вдо-
виця,
Де Федька—син її, застрелений вно-
чі?..
А ми-ж не раз із ним ходили по
кислиці,
Де шарудів бур'ян і плакали сичі...
Ожина за Дінцем... О, любий Холо-
денко,
Далекий брате мій, зарубаний в
бою!...

Не схиле вже тепер твоя нещасна
ненька
На зрубане плече голівоньку свою.
І все, куди не йду, холодні трави
сняться,
Де дерева шумлять і плачуть за
Дінцем,
Де вулиці п'янить солодкий дух
акацій,
В-останнє за вікном заплакане ли-
це...

Сняться мені ешелони...

Сняться мені ешелони і далі,
Грізні загони...
А сосни шумлять...
То не серце у тривозі б'ється дзи-
гою на палі,—
Червоніє і несеться над безоднями
Земля...
Ми замкнули грозу в телефоні,
Блискавиці несем по світах,
Крик уночі:
— На коні! На коні! На коні!..
І зоріє над шахтами стяг.
Зашуміли вже крила червоні,

І невидний кричить паротяг...
Простяглися дроти на всі гони,
Гей, за обрієм радіо-дні!..
Ми замкнем, як грозу в телефони,
У райони стихію стихій.
Сняться мені ешелони і далі,
Грізні загони...

А сосни шумлять...

То не серце у тривозі б'ється дзи-
гою на палі,—
Червоніє і несеться над безоднями
Земля...

Темні заплакані вулиці.

Темні заплакані вулиці.
Іноді крикне авто!
Місяць над мурами шулиться...
Дощ...

Мимо пройшла, подивилася,
Гостро в обличчя:—ходім.
Хто це на місяці вила взяв,
Кров на лиці молодім?...

Кличе смуглява нальотчиця,
І малиновий платок
Тепло на вітрі полощеться...
Постріли... Кроки... Гудок...

Піде. А руки заломлені,
Я-ж нахились до вікна,
Очі в останньому пломені...
В зуби—холодний ноган.

Темні заплакані вулиці.
Іноді крикне авто!
Місяць над мурами шулиться...
Дощ.

Такий я ніжний...

Такий я ніжний, такий тривожний,
Моя осіння земля.
Навколо вітер непереможний
Реве й гуля...

І хвилі моря далекі й близькі
Мені шумлять.
Там стеле сонце останнім блиском
Кривавий шлях...

Криваві пальці тремтять... О, зоре,
Постій, не йди!
Але шумує далеке море
І мла... і дим...

Такий я ніжний, такий тривожний,
Моя осіння земля.
Навколо вітер непереможний
Реве й гуля...

Зустрів її...

Зустрів її, таку тендітну,
Йшла самотньо на базар.
В брудній тиші кричали діти,
І десь надходила гроза.

Афішний день. Удари серця
Чужими бризками огня;
Моє-ж замерзло і не б'ється:
В її очах—маленький я.

Au revoir, і крила ранку
Її вгорули знов і знов,—
Золотооку спекулянтку,
Мою колишню любов...

І од базару сонце меркне...
Шпурнув-би бомбу прямо вниз,
Щоб розлетілись феєрверком
Червінці, пальта і штани...

Дитина порізала пальчик...

Дитина порізала пальчик
І дивиться так ніяково.
На ранку подує і плаче,—
Ніяк не спинить йому крові.

Синява сніжинками повна,
Така невимовно байдужа...
Небесная стелиться вонна,
Лягає покійно в калюжі...

Ні тата, ні мами немає,
Дитина в розпуці—на землю...
Хтось мимо: він часу не гає,
Чужий і далекий... ой, леле!...

Ніхто не підніме, не скаже:
«Ходім, мій маленький, додому»,
І сипле з небесної чаші
Сніжинки рука невідома.

М і с т о.

Од трамваїв синє, синє місто,
Золоті од лихтарів сніги,
Хто прийшов із геніальним хистом
І зробив це розчерком руки?...

Хто чорнявим електричним дротом
Ситній килим неба пронизав,
Що пливе в далеку Третю Роту
І сумний вертається назад.

Місто взяло в ромби і квадрати
Всі думки, всі пориви мої.
Це-ж мені заковано стогнати
У його засніженій груді...

Це-ж мені дитиною малою
Заглядать у чорні казани
І об мури битись головою,
Розбивать печаль мою об них.

Ой, у парку снігові намети,
Там проводять ночі пацани,
Тільки вітер знає їх секрети,
Тільки вітер і холодні сні...

Я не знаю, хто кого морочить,
Але я-б ногана знову взяв
І стріляв-би в кожні жирні очі,
В кожную шляпку і в манто стріляв.

Але ні. Їх другим треба взяти,
І синіє неблаганно сніг...
Місто взяло в ромби і квадрати
Всі думки, всі пориви мої.

3 поеми „Робфаківка“.

В цей час, коли я їду,
і міські лихтарі сперечають із міся-
цем,
коли я проходжу великі площі і
оглядаюсь,
аби не наїхав авто,
і згадую,
як мені на «Синабарі» трохи не
набили фізії,—
ти в брудній і нетопленій кімнаті
читаєш золоті й невідомі утопії.
Пробігають літери довгими й радіс-
ними рядками,
і здається, що ті літери—
я.
В цей час, коли я їду,

і прожектор огненно розсікає груди
вечора,
і в криваве провалля видно,
як вітер скажено ганяє перелякани
акації,
і метушаться розірвані хмари,—я
згадую:
як ти була політруком ескадрону
і брала Перекоп...
А тепер ти, золотоволоса робфаків-
ко,
кожного ранку біжиш по задріпа-
них улицях
і боїшся опізнитись на лекцію,
де розказують про меридіани й про
життя рослин.

Із книжки „Залізниця“.

VII.

Знову полк. І пахне кожушина.
Кожний день багрянний і солодкий...
Ми одбили отакої днини
У гетьманців дві цистерни водки.

Раздавав «каптьор» нам котьолками,
«Розливали-ж» ми її горючу...
А вгорі, над вітром і снігами
Хтось розвісив золоті онучі.

А-а... попався?! Не втечеш, жидю-
го!...

Ну, співай: ...«не вмерла Україна».
Ріже пальці, носа... ріже вуха...
Шомполами розсікає спину...

І коли на варті Вечір стане
І пониже даль холодним зором,
Хтось поникне біля муру п'яно...
А на спині і на небі—зорі...

X.

Над нами небо яснее.
Остання може мить.
Шумлять далекі ясені
І телефон шумить.

Колонами дорогою
Багнети—хить та хить.
З останньою знемогою
Остання може мить.

Позаду крики дальні:
-- ... у веру! в бєга!.. в мать!..
Хоч волосинку дай мені
Ві-сні поцілувать.

Іду. В лице—потилиця
Червона і гладка.
Бідою день копититься
І давить патронташ.

Михайло Йогансен

(1895 р.)

Михайло Гервасієвич Йогансен народився р. 1895; скінчив Харківський університет (історично-філологічний факультет).

Виступив у літературі разом з Хвильовим та Сосюрою (у збірникові «Жовтень») поезіями, в яких позначились риси «роздумливого інтелектуалізму» (Дорошкевич), що й надалі лишилися характерними для його поетичного обличчя, хоч в особистій ліриці, як зазначив той-же критик, Йогансен показав більше безпосередности, а разом і «тонкої словесної музики». Характерною ознакою поезії Йогансена взагалі є старання вибивання слова й образу. З по-за ригористичної скупости на слова проступають суггестовані почуття й рух, і поезія, може трохи й холодна, бо розсудок у ній часто превалює над безпосередністю, не втрачає здібности впливати на слухача, навіть іноді захоплювати його. В самій розсудочності, або «роздумливому інтелектуалізмі» Йогансена часом багато сучасної загострености й колючости, що теж спричиняється до значного емоціонального впливу.

Останніми часами Йогансен пробує свої сили в художній прозі, якій значно шкодить оголення літературних прийомів за рахунок свіжої безпосередности.

Травень.

Як налетіли птиці травня,
Загомоніли, завели,
Поцілували очі плавень
І розплескалися в імлі,
І чує травень зойк чайний
І журавлиний уночі—

По раз останній у долини
Він засипляє лежучи.
Хоч не розплющив очі травень,—
На деревах дрімає день
Тихолеліючий, забавний,
Голубокий велетень.

Тінь на стінці.

Тінь на стінці:

— Китаєць.

Бачиш?

Сів на скриньці

Хитається,

Значить голодний...

Гей, здоров,

Здоров був китайче!

— Захолов.

«Ох, який-же ти тепленький, зайчик!»

А чи бувають зайчики холодні?

— Бувають,

Коли плачуть.

(По стінці никає,

Хитається голодний китаєць)

Уві-сні застогне зайчик

— Руки холодні...

Годі, дитино!

Не може так бути,

Ждати не довго.

Все-ж таки

У нас уже Жовтень.

А у всесвіті

Ще тільки лютий.

Весна.

На неписану зими поему

Упала, розтала веснівка—

Перша тема

На останню білу сторінку.

Іду поважний, похмурий і мрію

Про щось—про поділ земельної
ренти,

А навколо грають, пустують дурні
весновії,

Сміються з мене інтелігента.

Гей, що солодким духом цигарки

Пихнув на мене старий робочий,

Наче воно не зима і не Харків,

А степ полянами живе і лоскоче.

Став, стою і думаю так приблизно:

— Вірю, зробимо весну на світі.

Щось підходить близько, ніжно:

— Товаришу, дозвольте прикурити.

Уривки з утопичної поеми „Комуна“.

I.

До муз

О, музи двадцятого віку,

Професори, критики й академики!

Порадьте, якої мені взяти форми

Для моєї великої теми.

Вам усім вистачить корму

Для авторитетного критичного
крику:

— Підходьте вельмишановні словесні прорви
І розпочинайте вчену полеміку.

V.

Пацани всіх країн, єднайтеся!

Гей!

Єднайтеся, пацани усіх країн,

Ви знаєте, хто ви й чого вам треба.

Не ждїть батьків і матерів,

Наплюйте теж на нагороду з неба.

Автомобілі, паровози, кораблі
Не для святих і мертвих поробили,
Живе—живий землі.

Єднайтеся, скоріш збирайте сили!

Читайте Маркса й хемію, коли-ж
Ще раз переконаєтеся: Лібкнехт!
Дрочіть батьків, штовхайте їх у
криж,

Сипте!

IX.

Син дівчини,

І дівчина—вдень продає насіння,
Вночі віддається салдатам у парку
(Вона й убралась-би, та ех! Таке
все в неї стареньке).

— Ії син, великий і сильний,
Із вічних законів чудову скрутить
цигарку.

І за руку візьме свою убогу неньку
І поведе з собою у високу залю,
І при фанфарах і сурмах покаже
людям стареньку,
Що його народила і тілом своїм го-
дувала.

XII.

Не журітеся, капіталісти.

І збудуємо притулок, і в них гене-
рали,
Хорі на мілітаризм, імперіялісти й
інші сифілітики
Матимуть чисто все, що мали,
І щиро пратимуть в карти й полі-
тику.

Туди звеземо всіх чисто грошей,
Акцій, гарантій, корон і клейнодів,

Навалимо гору невимовно хорошу
Для імперіялістів, банкірів і злодіїв.

І до самої своєї славної смерти
Вони в нас житимуть теплі й ро-
зумні;

Що-дня до несхочу пити й жерти,
А по смерті—в музей поставимо му-
мії.

XIII.

Метемфісис.

А нас, тих, що знали зарані пісню
Заспівають у трави, квіти й корін-
ня,

Вітерець хвильовий пролетить і
свисне,
Тичину блакитний елан оповине.

Закиває лісними очима сосюра,
І знайдеться десь перекручений ко-
рінь,

Такий незграбний, такий чудер-
нацький і бурий,

Що для нього назвищ не стане тих,
Ще раз полізуть в історію

І наречуть йому химерне наймення
— Йогансен.

XV.

Машина мріє.

Гуркоче, свище і летить
Із краю в край, із краю в край.
Підводиться і падає магніт.

І виринає в пам'яті трамвай,
На повороті хилиться й рипить
І зникає. Виростає гай...

Машина мріє. Хилиться магніт.

Олександр Копиленко

(1/VIII 1900 р.)

Олександр Іванович Копиленко — син Константиноградського (на Полтавщині) селянина, що покинув землю, бо вона не годувала, й шукав інших професій. Вкінці служив на залізниці. Підчас батьківських мандрівок за працюю й народився майбутній письменник 1 серпня 1900 року у селі Красногорці, на Константиноградщині (нині — Червоноградщина). Дитячі роки пройшли в Константинограді, глухому повітовому місті. Читати вивчився ще до школи. Вчився в початковій школі, потім в учительській семінарії. З 16 років мусів заробляти. Ще на шкільній лаві потоваришував з І. Сенченком; разом багато читали, особливо велике враження справила «Історія укр. письменства» Єфремова. Року 1920 попав до Харкова, слухав лекції в університеті, голодував. З 1921 р. поширює літературні знайомства, одвідує літвечірки, починає писати в театральній газеті, а також оповідання, яких спершу не одважується друкувати. Зазнає впливу С. Пилипенка і стає членом «Плугу» з перших його кроків. В журналі «Плуг» з'явилися і перші твори Копиленкові. В творчості Копиленка критика зазначала почасти певну несаможиттєвість, наслідування маніри Хвильового (Зеров), почасти народницьку ідеалізацію «села» (Дорошкевич), але разом з тим визнала в ньому «письменника з живим спостереженням, з хистом, з перспективою розвитку». Умови, за яких до літератури прийшов Копиленко з найбільш талановитими товаришами та їхня молодість цілком пояснюють (і виправдують) те, що письменницька техніка під їхнім пером зазнала впливу «давно перейдених етапів української прози» (Дорошкевич). Але й вони, ці етапи, вже «переходять», зберігаючи привабливу свіжість і безпосередність. І Копиленко з своїми талановітшими ровесниками стають письменниками, що на них можна покладати багато надій.

Ессе homo.

(Уривок).

I.

... Ми зійшлися з ним на тому, що для мене революція, це—музика. Яка—невідомо, але обов'язково музика. Може симфонічний оркестр, може військовий, а може... мелодія на скрипку. Бо я страшенно люблю музику, особливо скрипку!

А для нього революція, це—могутня життєва проблема, на вирішення якої він присвятив усе своє життя.

Так принаймні він говорить мені.

Оце ті ланцюги, що звязали тепер міцно наші істоти.

Вечорами Тарас (він найшов у старовинному календарі, що по-грецькому ім'я Тарас значить—рухливий, метушливий) прохає мене грати йому на скрипку якусь річ глибокого змісту, або імпровізувати щось, але грати те, чого він не чув.

Він сидить тоді поглиблено-мовчки і уважно слухає, а потім розповідає мені вражіння.

Ось йому здається, що він величезний криваво-червоний карбункул, на великому міцному тілі. Вертиться могутнє колесо, захоплює те тіло, воно летить, летить—карбункул ятриться, лопається, як гарячий протуберанець, але замість лави з нього витікає гній.

І Тарас робиться сумний, а у мене в конурі стає сіро, темно і нудно.

Инколи він говорить, що він чайка, або альбатрос—над безоднею моря носиться, квилить над бушуючими хвилями та боїться кинутись у вир, поринути, й літає голодний, тужний.

І у мене в кімнаті під звуки скрипки так буває тоскно!..

Кімната у мене надзвичайно романтична. Вона в підвальному поверсі—кухня бувшого хазяїна будинку. Напівтемна, нагадує печеру десь на високій горі, а гуркіт вулиць, то—грім обвалів і громовиць. Я часто фантазую: мені здається, що я великий Прометей, вирвався з неволі і сховався в печері на верхів'ї найвищої гори і в самотині потуюсь до нового виступу—нести в руках людству іскру полум'яну.

Але реальність моєї кімнати надто неприємна! Наприклад, відчиняти вікно в ній ніяк не можна, бо коли повіє вітерець, тоді пил, лушпайки з насіння і брудний папір, що ним забруднено вулиці міста, летять прямо мені на стіл.

А бувають і такі непорозуміння, що хтось іде собі по вулиці, плюне випадково, і прямо в моє вікно—слина й повисне на шкło.

Такі неприємності бувають... Звичайно рідко.

Тарас любить музику, любить мою скрипку, а я не люблю його філософичних проблем революційної дії.

І коли він приходить до мене вночі (раніш як о 1 годині ночі він не приходить—бо у нього є свій принцип) і починає розповідати про

свої нові винаходи в галузі різних поліпшень громадського життя,— мені робиться нудно, і я починаю грати на скрипку.

Я люблю тільки одне питання, питання мистецтва. Ще змалку я цікавився ним, зокрема музикою, але цікавився по-своєму. В дитинстві мені хотілось знати, відкіля і як робиться звук. З цією метою я розбив скрипку, балалайку і порізав гармонію. Це була офіра, що я приніс богові знання і для вирішення питання мистецтва.

Тепер я вирішую його теж майже такими засобами.

...Віра...

До мене часто, майже що-дня приходить Віра і що-разу вибачається за турбування і скаржиться на долю. Я помітив, що такі дівчата, як вона та її подруги, хочуть бути слабенькими, безпомічними. Та у Віри чудесні блакитні очі, що їх не можна порівняти ні з якими людськими скарбами. Такі блакитні, що можуть навіть сперечатись не тільки з бірюзою, а навіть з тоскним, по чомусь далекому, весняним небом.

Вона розповідає мені про все. Про те, що вона любить бантики чіпляти на свою біляву голову, любить гарні капелюшки, одіж гарну і парфуми.

Розповідає, як випадково вона зустріла мене і як тепер радіє з цього.

А я дивуюсь її одвідуванню мене, бо завжди сижу мовчки, і слухаю, і боюсь доторкнутись до неї, бо вона така маніжна, тоненька і легка, як пелюстки квітки. Я почуваю це тоді, коли вона сідає біля мене близько, близько...

Віра теж любить мистецтво, музику, а особливо театр. Вона без-тямно закохана в нього, це її найукоханіша мрія, і вона стремить всією душею на сцену.

— Ах, я не можу так, як ви, мені треба комфорт, настояще життя, і я тільки можу мріяти про драматичну студію. Бо я так стомлююсь на службі і вже після обіду не можу нічого робити. Ой, якби не ця революція, що змусила мене служити і розбила наше життя, я-б уже давно була в Москві в Художньому Театрі, а тут що-ж, та ще тепер. Ах, таке життя!..

Так говорить Віра, а я слухаю і мовчу. І любить вона мистецтво «настояще», а не якісь тенденційні сурогати. Читає тільки старих класиків та закордонних письменників, а укоханий поет—все-таки Надсон.

Хвилювого-ж і Тичину взяла у мене читати (а може й не читала!) тільки тоді, коли я запевнив її, що Хвильовий—американець, а Тичина—поляк, і твори їхні—переклади на нашу мову.

... Я люблю блондинок. Не знаю чому я люблю їх, може тому, що всі класичні, найкрасивіші жінки в світі були блондинки. Але цей факт тільки тому, що я теж блондин, робиться в розумінні Тараса фактом фатального значіння в моїм життю. І він серйозно і щиро за допомогою різних теорій доповнення контрастів і інших запевняє мене, що над усіма феноменальними лодьми висить Домоклів меч.

Можливо! Звичайно, факт сумний, але доки там що, я цю частку свого життя прожив чудово...

II.

В офіційному часописі Центрального Комітету Комуністичної Партії за лютий місяць 1921 року у відділі протоколів і постанов надруковано:

«Тов. Тарас Скорак ісключається із рядов Комуністической Партії за преступное неісполнение партійної дисципліни, за інтелігентскій подход к партійної работе і как лішний баласт в партії».

Того-ж вечора Тарас писав у своєму щоденникові так (він дас читати й мені):

«Знову життя повернулось до мене спиною. Подла баба-фортуна майнула й зникла, залишивши мені розбитий келех, в якому раніш шумувало вино. Та я не надіну скорбну тогу і не посиплю попільом голову. Хочу працювати далі, і докажу, що я не лише інтелігент і баласт в нашій революційній дійсності, а величина, з якою заставлю рахуватись усіх. Ще побачимо: «сміється той, хто сміється останнім».

Нехай мене робітники погнали з трибуни за те, що в промові я ухилився в бік від теми, а потім назвав їх темною отарою. Але я не кину настоювати, що слово Революція—це не просте слово, а найглибша суб'єктивна субстанція масового розуміння, яка все-ж не може бути виявлена одними економічними законами, а є тільки філософичною підосновною головних моментів історичного життя.

Скоро про себе нагадаю!..

Але, як некрасиво повернулось до мене життя! По невідомій асоціації мені зараз пригадався той злий випадок у тюрмі, коли мене кинули в камеру до різних злочинців. Хоча я до них поставився і дуже добре і ввічливо, все-ж вони налагодили мені штуку, яку проробляють майже зо всіма новими в'язнями. Було так: оголосили, що в одного з в'язнів десь зник ніж. А ніж у тюрмі, це—цілий клад. Почали шукати і не знайшли. Тоді один з них—«ширмач» Круть, заявив, що йому здається, ніби украв того ножа я. Скільки я не відмовлявся—не вірили, й примусили поклястись на ікону. Зняли ікону, а мені зав'язали очі і сказали, щоб я клявся і цілував тую ікону. Я поклявся, а замість ікони один з них підставив мені для поцілунку голу задницю, і коли я поцілував її, в цей момент мені розв'язали очі.

А на другий день вся тюрма знала про це, і мені не давали спокою.

Чому така дивна асоціація виникла зараз, ніяк не розумію і т. ін.».

...Коли цього разу прийшов до мене Тарас, він уже не скаржився мені на те, що його викинули з партії—поступили з ним нечесно. Бо він говорить, що зможе доказати їм, що зрозумів і відчув сучасність глибше за тих формалістів.

Пам'ятаю, прийшов він до мене вночі. Я помітив, що він почав трохи товстіти, добріти, і рухи у нього стали поважніші, розміреніші, ніж раніше. Приходив навіть чисто виголений, у свіжих сорочках і зав'язки в нових краватках.

Між иншим, Тарас старовинного українського аристократичного

роду: дід у нього був, правда, грек, але одружився з якоюсь родичкою гетьмана Полуботка. Цим, зокрема, Тарас і доводив свій потяг до особливого естетизму і свої тендітні почуття. А в цей час він міг уже своє життя поліпшити, бо, як інженір, мав добру посаду і навіть почав їздити на автомобілі.

Стомлено розповідав мені про свої останні роботи. Працював він над вирішенням питання про всесвітню революцію за допомогою філософії і математичних формул.

Говорив повільно, впевнено, з замилюванням собою. Встане: швидко ходить із кута в кут кімнати, і його висока постать дістає головою до стелі.

У мене маячить в очах, наче він качається, як маятник, і коли розповідає, то мені здається, що він читає мені дитячі книжки з пригодами.

Говорить, що робота партії, звичайно, неправильна, бо зовсім не тими шляхами треба йти до всесвітньої революції, щоб не було того, що було в нас.

Перш за все у нього філософично-суб'єктивний підхід до слова.

— Саму душу, душу слова ти не розумієш!—хвилюється він, хоча я не сперечаюся з ним.

— От візьмімо слово Чека. Тут почувається зразу звязок з колесом, з колесом революції, що знищує все старе і веде людство до нового життя—це надзвичайне слово, влучніш якого придумати неможливо для ілюстрації цієї установи!

З цього і ще де-яких слів (Пуп—а є пуп землі в старовинних митах) Тарас виводить майже увесь принцип боротьби, всю теорію—як можна побороти контр-революцію. Додавав він тільки ще таку математичну формулу:

Коли з числа забитих і покалечених в часи імперіялістичної війни і Великої Революції вичислити кубичний корінь і поділити на інтегровану цифру загальної культурності людей, тоді і будемо мати математичну основу, яку й мусимо пристосувати до боротьби з капіталом.

— А от такі слова, як «Угні», що нагадують індуські слова, ці слова вказують на містичні підвалини всієї революції.

І ще багато він приводить мені, і розкладає нові слова, і доказує свою теорію.

III.

Я по-весні гублю спокій свого життя. Мені хочеться чогось невідомого—широких просторів, фіолетових далів, важких чорних степів, землі, землі свіжої, чорної, безкрайої!

І коли я не витримую, коли мене здушає вулиці, я нестямно біжу за місто, за парк, падаю на землю і притуляюся до неї. Тоді мені хочеться бути змієм, плазувати черевом по її сильних крижах, рити кігтями, цілувати в нестямі й жазі...

А на обрії я бачу, як чорніють борозни і на них колупаються люди. Здивовано дивиться сторож будинку, де я живу, коли я вибігаю

зі свого підвалу, беру у нього сокиру і починаю рубати дрова по дві години підряд з таким запалом, що в мене на руках лопаються водянки.

Инколи я просиджую десь за парком цілу ніч і бачу, як сивіють вранці білі шляхи на обрії, у душу простягають руки і хочеться, як келех вина, випити і небо, і зорю,—щоб упитись до безтями.

А вдома я беру скрипку і щось невідоме граю—граю весняні гімни і притискую до себе скрипку так, як хотів-би притиснути степ. А потім біжу заробляти копійки уроками і вчитись.

... Я навіть не помітив, що довгий час до мене не приходила ні Віра, ні Тарас. Бачив тільки раз, як вони удвох їхали на автомобілі. Віра сиділа близько його, і у неї розкучерявилось волосся і розжевірилось обличчя. Я пішов, здивований, далі...

А одного разу увечері я прийшов додому, а вони сидять у мене. Тарас ходить по кімнаті і напружено щось розповідає.

Очі Вірині мені завжди нагадують сизо-лілову далеч степу, а тоді вони були якісь особливо таємничі і холодні, як крижаний північний бігун. А Тарас розповідає далі:

— Да... Так ось головні проекти моїх будівель, над якими я працюю тепер. Але трохи ухилиюсь у бік: коли проведуть у життя мою теорію про безкровну математично розраховану всесвітню революцію, тоді треба буде зробити так, щоб не тільки ми, а весь космічний світ знав про неї. Для цього нам треба поставити на землі де-кілька величезних статуй Перемоги і Волі, приблизно як половина земної віси. Скажіть мені, чому перемогла наша Червона армія всіх зовнішніх і внутрішніх ворогів? А тому, що вона схожа на багатирів старих часів. Ви думаєте її випадково одягли в лицарські шлеми? Ні—тут глибокі таємні підвалини. Візьмімо такий приклад: Буденний зі своєю частиною тільки тоді почав перемагати ворогів, коли армію свою одягнув у шлеми. Оці шлеми є містична підоснова перемоги. Так, от статую такого лицаря в шлемі з червоною зорею ми й поставимо на бігунах і в інших місцях нашої планети.

Над конструкцією цього лицаря і працює він, Тарас, а особливо—над його установкою. Він думає його збудувати по принципу башти Татліна.

— Розумієте величчя цієї будови!—закінчив він патетично-театральним вигуком.

Віра дивилась на нього з благоговінням, а потім промовила:

— Ви знаєте, а я ніяк не можу розібратися у всіх оцих словах і назвах сучасних. Маркси, Енгельси, всякі «коми» і «дели». У нас на службі є комсомольці. Ах, вони такі нечепурні, нікчемні, а завжди говорять про різну роботу, спорять про Маркса. Хлопці з дівчатами пообнімаються і ходять по коридорах—так негарно. Я пробувала говорити з ними, так вони не звертають на мене ніякісінької уваги...

Тарас починає їй щось розповідати, а мені хочеться впасти і сміятись, сміятись, сміятись, як нестримному Сатиру...

... Від мене вони пішли вечеряти в ресторан «Прогрес», а потім, катались на автомобілі.

Із ввічливости, мабуть, запрошували й мене.

IV.

Знову я довго не бачив Тараса. Одного разу, проходячи повз будинок, де живе Віра, помітив, як вони пішли з нею туди, і це мене надзвичайно здивувало... А може він приходив до мене, бо я ніколи майже не був дома.

Весняна повинь переповнює мене щерть, і я радію нікому невідомою радістю. Свою енергію я виливаю в фізичну працю, в скрипку, або біжу за місто.

Весняна повинь ллється великими джерелами з кутів, зо всього обширу світу, підхоплює мене і на крилах радості несе; я ходжу і усміхаюся, і часто бачив, як на вулицях мені незнайомі люди теж усміхались, і я, засоромившись, червонію.

Коли я не йду за місто, тоді, звільнившись від занять, ходжу блукати по місту.

Дивлюся на садки, огорожені дротом, замість паркану, і думаю... Холодні зими поїли паркани. Потопили паркани в пічках, так званих, «буржуйках».

Згадую, як я ще рік тому ламав паркани, дерев'яні ворота, отхожі місця, щоб хоч трохи нагріти свою кімнату і зварити незмінну пайкову пшоняну кашу.

Тоді зі всіх вікон великих шостиповерхових і малих будинків міста висовувались дратуючі чорні пальці димарів, закопчували вікна, карнизи будинків, а кімнат не нагрівали. Люди одягали на себе все тепле, що можна було одягнути, і мерзли. А пальці з димарів наче сварились майбутньому, посилали у височінь дим; і здавалось мені, що він кличе всіх кудись вперед, бо він—породження Революції.

Тарас сперечається зі мною. Він запевняє, що ці пички є одна з хроничних болячок нашої дійсності, яка залежить від неправильно поставленого питання з постачанням і невмінням використати теплову енергію. Можна-б було робити нові винаходи, здобувати іншими засобами тепло.

Це він говорив, коли ще був у партії і дуже критично ставився до її роботи. Виступав там з різними проектами, з яких ні один не був затверджений, і він лявся і говорив, що його не хочуть зрозуміти.

На його погляд, революція засіяла болячками всю нашу країну: порушувала будинки, позапальовувала, позабруднювала міста—немає грошей. Але разом з тим кожне повітове місто мало свою газету, де-кілька політосвітів, десятки культкомісій, а не мали паперу писати «входящіх» та «ісходящіх». Революція—це стихія, смерч, шквал, а ми в 20-му віці мусимо все робити точно,—скрізь потрібна математика, формула, точний учот.

— Немає глибини підходу, не винайдено з самого початку тих розумових меж, за які не можна виходити.

Це було його твердження, і він починав часто викладати якісь надзвичайні формули, числа, говорив про них по три години.

... І я хожу по місту до-пізна. На вулицях продають барвінок та інші квіти, і люди, люди без кінця.

Найбільш мою увагу звертають на себе жінки. Чудово одягнені, підфарбовані, з кокетуюче закинутою головою. Де-які особливо вражують мене своїм обличчям, я оглядаюся, і дивлюся тоді вже не на обличчя, а на спину і міцно охоплені гарною сукнею стегна, що нахабно рухаються з кожним кроком.

Які далекі мені ці жінки! Скільки не стремлю розпізнати їхнє життя по обличчі, не можу. Як сфінкси замкнені. І мені згадувався каламбурний парадокс Оскара Уайльда, що «жінчина—це є сфінкс без загадки».

Але які зрозумілі мені були ці «сфінкси» тоді, коли вони ходили в лантушаних спідницях, в салдатських чоботях, а літом в дерев'яних сандалях, які ми називали «копитами». Тоді, коли по дві години стояли ми рядом, в черзі за півфунтом житнього хліба, або за обідом в радянській їдальні,—вони тоді були такі близькі, і я їх чудово розумів.

Інколи бувало, що я в задумі дохожу до площі Пролетарської Рози, від якої у всі кінці міста розбігається багато вулиць і вуличок. Частина вулиць іде до центру міста, до великих шумних вітрин, побіля яких стьожкою черви сунуться люди, а частина—в темні й тихі околиці. З темної вулиці виринає непомітно невідомий «сфінкс» і несподівано підходить:

— Гражданин, ви скучаєте, пайдьомте?

Так просто говорить, як «ванько» запрошує—«гаспадін, паєдем». Майне обличчя—нафарбоване, напудрене, виснажене, з глибоко запалими очима.

Цього «сфінкса» я цілком розумію, але кидаюся у бік, а він хриплим баритоновим контральто кричить мені вслід:

— Сволоч!.. Його в душу мати. Баїтсья, святой! Будто не хочіть!—і знову лайка.

А я тоді біжу додому.

Але я вже не можу терпіти більше свого льоху. Навіть уже здається мені, що я зовсім не люблю великого міста, а люблю—степ.

А що я більше люблю: чи степ, чи велике місто? Не знаю.

Очі Віри мені нагадували голубий степ... А чому-б їм і не нагадувати, коли тепер весна, а я виріс серед степу, а у Віри чудесні очі...

Я зненавидів остаточно місто—мені здається, що на власних раменах я ношу всю оту вагу шостиповерхових будинків, а вони байдуже так дивляться на мене.

І бачу я, що одквітли каштани в алеях парку і пелюсточки білі падають на землю—мертві. Це проходить весна...

Та я вирішив тікати додому на село до батьків, а там—косити, в'язати, упиватись степом. Бо у моє вікно летить пил з бруку й лушпайки, а каміння таке гаряче, зле...

Тоді прийшов увечері до мене Тарас. Прийшов з обличчям винного в якомусь злочині і не з тими самовпевненими рухами, що завжди.

Я помітив в його зовнішньому вигляді кардинальну зміну. В руках

тримав він стек і рукавички, одіж—особливо гарна. Завів собі англійські вусики і проділ посередині, і від нього несло парфумами.

Прохав мене не дивуватись, що не заходив, бо він останній час дуже працював ось над чим.

Всім відомо, яку данину людьми взяв тифус у нас підчас боротьби і голоду. То це величезна кара!... і homo sapiens, переможець пролетаріят і його здобутки можуть залежати від якоїсь там тифозної воші.

Так от він, Тарас Скорак, хоче врятувати людство від цього зла! Він працює над великою книжкою, під назвою:

«Тифозна воша і пролетарська революція».

Це буде великого значіння твір, який будуть брати майже за основу для вивчення історії революції, етики і мистецтва. Він розв'яже багато пекучих питань всесвітнього значіння.

Він-же разом хоче прикласти до цього і свою теорію сучасної словотворчості—її суб'єктивно-філософську глибину і значіння для сучасности. Бо є багато слів, які просто самі говорять за себе без ніяких тлумачень.

Далі розмова перейшла на Віру, я відчув, що це є причина приходу Тараса.

— Ти зрозумій, яке у неї прагнення до мистецтва, зокрема до театального, яке глибоке природне почуття естетизму. Ти знаєш, я її називаю золотокудра Ізольда. Що—влучно?

Він повідомив мене, що вони покохали один одного і вирішили одружитись.

Між иншим, щоб не ображати її батьків, вони повинчаються в церкві, але-ж я знаю його погляди і, звичайно, тут не може бути й речи про якусь там зміну їх. Просто з стратегичних і тактичних міркувань треба трохи поступитись ними. І Вірочка навіть примусила його надіти на шию хрестика, щоб довести батькам, що він не безбожник.

— Ну, що-ж, люди вони старі, старого закалу. Нове їм непотрібне, а мені-ж це дрібниця!

Тарас запрохав мене першим шафером, Вірочка цього дуже хоче, і щоб я обов'язково взяв із собою скрипку, а вони ще дістануть на той вечір піяніно.

У Тараса горіли очі, були уже різкі рухи. Він ще повідомив мене, що вони будуть жити у Віриних батьків, поки-що, а зразу після весілля їдуть на курорт—він уже все влаштував.

Стиснув міцно руку і зник.

А мені хотілось упасти на ліжко й сміятись, сміятись, сміятись до безтями.

А на другий день я плюнув на все, взяв під пахву скрипку, поклав у торбинку ноти і пішки пішов додому у своє село, за 100 верст від цього мільйонного вовкулаки—міста. Знав, що мене зустріне там матуся—у неї зморшки на чолі, на щоках, під очима. Буде дивитись на мене оксамитом таких лагідних прости́х очей, і говоритиме:

— Ти-ж там голодував, бо схуд ото бач як... і обов'язково захоче торкнутись до моєї голови цупкою рукою.

А йшов я довгими нашими шляхами, нивами по-між
хлібами,
хлібами,
хлібами...

Виходив з якогось села уранці, і серед розпещених, налитих со-
ками ланів ставав і грав на скрипку невідому серенаду або величний
гімн і славу Кучерявому Пану.

І коли ранок точить з неба червоний зоряний мед і цівкою його в
груди ллє, я граю гімн простору, бо це—

далина,
далина,
далина така...

І я думаю:

— Феноменальна людина я, чи Тарас—чи це непорозуміння?..

Ще й досі цього питання не вирішив. Але гадаю, що він безперечно
цікава людина!

1923 р. Березень.

Петро Панч

(5/VII 1891 р.)

Петро Панч — псевдонім письменника, що виступає в літературі з кінця 1922 року.

Народився він р. 1891 5 липня у м. Валках, на Харківщині, в родині колесника. Року 1915 закінчив полтавську землемірну школу, і покликаний скоро до армії, бере участь в імперіалістичній війні, яко офіцер артилерії, а з революцією вступає до лав Червоної армії.

З 1923-го року живе в Харкові і працює в журналі «Червоний Шлях». З 1922 року був членом організації селянських письменників «Плуг», з якої вийшов наприкінці 1925 р., яко один із ініціаторів групи письменників, що зорганізувала «Вільну Академію Пролетарської Літератури (Вапліте).

Перші літературні спроби П. Панча видруковано було в валківській газеті «Незаможник» (кінець р. 1922). З того часу твори Панчеві друкуються по різних журналах та альманахах і виходять окремими книжками.

Пише Панч на теми переважно з селянського життя, хоч останніми часами починає поширювати свою тематику й творами з життя міста.

В своїх писаннях автор виявляє нахил до здорового реалізму, тонку спостережливість. Але подекуди в своїх спостереженнях письменник—невиразний, блідий, неоригінальний в образах; часом не утримується від карикатурності та звичайного анекдоту; інколи не вміє синтезувати в єдине ціле окремих моментів і «зарисовок».

Але остаточного присуду виносити Панчеві ще за-рано; письменник досі ще не знайшов ні свого жанру, ні власного стилю, він увесь іще в процесі художнього зросту, який позначає, що письменник що-далі набуває більшої художньої міри, позбавляється негативних рис і зміцнює позитивні.

Але й тепер уже про нього можна сказати, що п'є він поки із шклянки невеличкої, але власної.

Смерть Янулянса.

(В. Дятлову).

Ми відходимо вже третій тиждень. В полках залишилось по тридцять багнетів, а поляки з кожним днем стають все більше й більше нахабними: говорять—їм наказано через тиждень зайняти Одесу.

Ми відходимо з боями, а вчора навіть самі тричі переходили в атаку.

— Для чого? Проти нас-же полк у дві тисячі багнетів.

Але бригада знає, що робить.

Сьогодні ми не наступали й тому довелося двічі зніматись і відходити по-над залізницею.

Говорили, що наш відступ буде прикривати бронепотяг, але вже третій день, як він у запіллі відбивається від якоїсь банди, а тут за нього—батарея. Сьогодні по-обіді вона окопалась коло станції. Командир поскакав на другу будку наглядати за стрільбою, за ним слідом потягли і дріт телефону.

Підчас установки батареї із штабу бригади прискакав ордонанс, він щось передав політрукові й панично подався назад. Біля передків він затримався трохи і знову поскакав.

І вже через дві хвилини поповзли чутки:

— Наш відступ відрізав Петлюра, і йде він на з'єднання з поляками.

А ще через хвилину почали вже говорити, що Петлюра захопив наші обози і ми залишились без набоїв, а бригади втратили зв'язок...

Старший телефоніст Янулянс знав, що скоро підійде Буденний, і більше не вірив нікому, а зараз лежав біля телефону і цідив крізь зуби:

— «Мелі Ємеля, твоя неделя». Ти-б краще ніж ораторствовать пробігся-б по лінії, бо десь порив трапився.

Молодий телефоніст кинув:

— Сам-же й іди!—і перейшов у рівчак до кучки числових.

Янулянс підозріло глянув на них і хотів уже бігти сам, як у телефону заскиглив зумер; він схопив трубку:

— Батарея слухає!... Бригада!... ага!... під Ганнівкою?...

— Тов. Помкомбат, поляки під Ганнівкою перейшли в наступ... наші відходять... Стріляйте!...

Помкомбат у нестямі забігав по-над гарматами.

— Ну що, телефон? Чорти, та давайте-ж мені скоріше Комбата!.. Годину вже як починаєте... це злочинство!

Але телефон мовчав; тоді Янулянс винувато зиркнув на командира, схопив у руки дріт і сам гайнув по ньому, по-над ліском, до будки. Батарея була налагоджена, але команди від Комбата не поступало. Зліва, за колією, чулась густа стрілянина, немов клекотала сотня чорногузів.

Мертва тиша посушливого літа дихала панікою.

Зумер телефону безперестанно скиглив, як муха в павутині; зі

штабу істерично кричали:—«стріляйте!.. стріляйте-ж!.. Поляки наступають по всьому фронту!

А батарея, причаївшись за цвинтарем, кусаючи собі пальці, в розпущі мовчала.

Тоді один із числових поліз на осики на закові, з неї було видно підступи.

В цей мент в повітрі захуркотіло і недалеко від батареї, сказано фиркаючи, луснув перший поляцький стріл.

Числовий хитнувся за стовбур і божевільно крикнув з осики:

— Поляки!. Колоною... ось... ось... до станції!..

Так-же божевільно за ним крикнув і Помкомбат.

— Батарея, вогонь!

— Гах, гах, гах, 'гах!!!

Застопнали, завили... А назустріч другий, третій стріл спереду, збоку...

Немов із-під розриву гранат вискочив Янулянс. Він був в одній білизні, очі вискакували з орбіт. Устиг лише крикнути:

— Поляки в оцьому ліску!—і завив: «ай-яй-яй... рука, рука!.. Стріляли мене!».

Помкомбат крикнув ще:

— Вогонь!... Давай штаб!... На передки!...

Штаб не відповідав. Над станцією рвались шрапнелі.

В паниці прискакали запряжки, підхопили гармати, перекинули телефонну повозку з апаратами, і бігом рушили в провулок. За ними побігла й перекинута повозка...

Янулянс зі скалкою в руках нагнав повозку і вчепився за віжки: тоді молодий телефоніст, що біг біля повозки, подався за гарматами. Набіг Помкомбат з револьвером у руці...

Через п'ять хвилин Янулянс, сидючи на своїй повозці, доганяв уже батарею. А ззаду лопались, лускали, дзвеніли на толоці гранати.

**

Коли Комбат нагнав батарею, вона лише головою з'їхала на міст, і в цей мент дві стріли, як шершні, раптом дзьобнули в самий міст.

Жахливий крик! Минуло. Впало.

Половина коня зачепилась на балясах, а друга впала у воду; чиясь рука зависла на гілляці, один із іздових під роздертою конякою божевільно закліпав скривавленими віями. Гармата ніби впала на одно коліно і так залякла.

Несамовито крикнув командир:

— Стій! Назад!

В паниці проскакав вершник і божевільно викрикнув:

— Кавалерія!

Але в цей мент знову свиснув стріл: вершник підскочив разом із конем і посунувся з греблі. А вуста його все так-же кривились від слів «кавалерія».

Коняка Янулянса теж раптом завертіла повозку на одному місці,

потім тріснула під нею голобля і вона впала на край греблі. Із живота їй поповзли, як гадюки, кишки...

Повітря було повне свисту від стріл... На ставку під набоями били водограї...

Янулянс схопив із повозки два апарати, надів їх на шию, а на здорову руку—скалку дроту і кинувся за командиром, але раптом зупинився: під вербою сидів старшина батареї і по-дитячому скиглив:

— Товаришу, голубчику, пристрель, ну дай револьвера...

Із його подертої гімнастюрки виповзав розчавлений живіт.

Янулянс був в одній білизні. Раптом знову, як грім, і щось болюче вжалило в ногу Янулянса.

**

Коли нагнали штаб бригади, в батареї залишилось лише дві гармати.

По дорозі ми мусили об'їздити троє сел, в яких купчились банди.

Не краще було й це село, де ми зупинились: вчора тут проходив Петлюра, сьогодні—ми, а завтра будуть поляки. Селяни вже не хотіли нікого і кожну хвилину раді були струсити з себе всяке військо.

Настрій був поганий: чутки виправдувались—частини петлюрівської армії, під проводом отамана Омеляновича-Павленка, забрали всі наші обози й польові штаби.

З таким настроєм ми зустріли ніч.

З вечора по вулиці щось догво ходили і шушукались чистові й молодші телефоністи. Сьогодні вони вже де-кілька раз виявили неслухняність.

Що вони задумали?

Один раз, ніби іронично, хтось викрикнув:

— Вертаймо, хлопці, до Петлюри!

І хтось відповів:

— За оселедцями?

— Ех, ма!...

І з цим розійшлися.

**

Перед самим світанком на вулиці піднявся галас. Потім в кімнату до Комбата вдерлося чоловіка десять селян, вони держали Янулянса в одній білизні й кричали:

— Доки це буде?.. Хто вас учив цьому, комунія, чи Троцький?..

— Судить його... розстрілять, падлюку!

З великими труднощами дізнались, що вони винять Янулянса в краді пари штанів... Янулянс, в одній білизні, здивовано твердив: — «ней, ней!».

Тоді Комбат сердито крикнув:

— Пустіть його, я й сам зумію покарати!

Мов хто вдарив дядків, вони замахали ціпками й закричали:

— Ага, ага, бий тривогу, дзвони... сходку!

Довкола були банди, а завтра тут будуть поляки: командир наказав заарештувати Янулянса й направити до штабу.

Слідом за Янулянсом до штабу бригади підтюпцем побігли й наекзальтовані селяни. Їх було вже стільки, що не могли вмістити й сіни попівського будинку, а до кімнат їх не пускали.

Селяни відчували, що зараз сюди прийдуть поляки і будуть мститись, а тому вони роздратовано й збентежено вигукували:

— Навоювали?... Ми новий мир построїм.. Голодранці!

Слова шкварчали, як смола на вогні:

— Убити його, проклятого!..

Кричали не тільки в сінях, але вже й на подвір'ї: уби-и...

До хати ліз червоноармієць, слідом за ним продерся і селянин з ціпком. Він хотів зразу-ж стукнути ціпком об поміст і викрикнути просто в обличчя командирам що-небудь образливе, але—ціпок завис у повітрі.

Перед столом стояв Янулянс. Кров червоними шкуратками запеклася на рукаві й на колоші. Янулянс від хвилювання не міг говорити без своєрідного латишам акценту:

— Ней, ней ... і це «ней» було уперте й переконуюче:—ней, я три года воював свобод і ней брал себе нішиво...

Круг столу сиділи военкоми й командири і ніхто не кинув йому — «брешеш», але на обличчях їх уже відбився вирок. В цей мент відчинилися двері й до хати, з початою ще в сінях фразою, ступив дяк місцевої церкви. Він, трясучи борідкою, верещав:

— І в мене теж якась банда взяла дрюганку, заплатіть мені дві тисячі!

Комбат, який стояв ближче до нього, збентежено схопив його за комір, і зі всієї моці шпурнув до дверей. Дяк без жадного слова ляпнув на груди селян. В розчинені дяком двері з силою весняного граду вірвався клекіт кулеметів: то поляки знову рушили в наступ. У селян ще з більшою злобою засвітилися очі й невиразне: «а-а-ай...», як виття вітру, понеслося на подвір'я.

Тоді підвівся военком, і пригнічений голос ледве пробився з грудей:

— Тихо!... Товариш Янулянс, Червона армія робітників і селян відрізняється від інших тим, що ніколи і нікого не грабує. Коли-ж траплялися які-небудь ганебні вчинки, то лише завдяки підступам наших ворогів, а тому робітниче-селянська влада примушена безпощадно карати всіх тих, хто своїми вчинками, чи то вільними, чи невільними допомагає їм... Екстрений Ревтриб вірить, що ви до останньої хвилини були революціонером...

Нудно й тоскно, як муха на живиці, занув зумер телефону, Янулянс здригнувся і глянув у темний куточок. Може згадав про дитину. Военком прискорив слова:

— Але... беручи на увагу, що революція складається з боротьби і офір, суд вирік:

— Розстрілять!..

Комендант, заберіть!
Янулянс ніби скам'янів.

Селяни, як із сходки, гамірно рушили на подвір'я.

Підійшов до Янулянса комендант і повернув його до дверей.
Пішли.

Проходячи повз діда з ціпком, Янулянс на мент затримався і з глибини грудей його вирвалось:

— Ех, люди, люди!

І потім твердо вийшов із хати.

Дідок роззявив скривленого рота і губи самі зашамотіли:

— Та хіба я, синку, та хіба я... бач—слобода, кажеш, а я... ех злидні наші—і пішов слідом за ним, за глуху стіну.

В кімнаті нагло стало тихо.

А за селом літував кулемет і зумер нив і нив на різні голоси, мов муха на живиці, мов дитина уночі.

Харків 1924 р.

Перекупка.

В жадному підручникові по зоології чомусь про перекупку нічого не пишеться, а між тим це надзвичайно цікаве створіння. Водиться перекупка поблизу базарів торговельних міст, і живе в хатах, під стріхами.

В звіринцеві на неї дуже схожі великі мавпи.

В звичайний день—це спокійна людина, яка любить побрехати з своїми сусідами про своїх приятельок. Працює в господарстві. Ходить коло діток. Голос повільний, трохи надтріснутий.

І зовсім інша вона—в день базарний. Ще далеко до світанку перекупка починає відмінятися: голос набирає хрипlosti, обличчя червоніє, очі наливаються кров'ю, а кігті закручуються. Підтикавши спідницю за пояса, схопивши в одну руку кошика, а в другу—лантуха, вона, лише стане на світ благословлятися, виривається на шлях. Як-що є діти, то, похалцем позіхаючи й рюмаючи, тягнуть слідом возика.

В такий мент перекупка надзвичайно небезпечена для хуторян. Вона нагло кидається на подорожніх цілим виводком, і особливо, коли на перший крик перекупки з возу відповідають: замість—но! та—та?..

Видно, це їх надзвичайно дратує.

Іноді докупи їх збігається де-кілька, тоді вони весь час гарчать одна до одної, мов у тічці.

Для подорожнього це самий небезпечний мент, якого треба стерегтися.

Скільки вже віку прожив дід Охрім у своїй Сидоренковій, а перекупок і досі не бачив на очі.

Виряжаючи його на базар, говорила баба:

— Оце тобі кладу трошки масличка та крашаночок, гляди-ж, не товчися по них.

— А ти клади в задок.

— Та дивись, — ось у цеберці. А продаси, то купиш дітям хоч кісничків!

— Та гав не лови, як будеш під'їздити до міста, бо щоб перекупки, часом, не напали ще.

Охрім подумав:

— А батіг нащо? — і спокійно примостився на полудрабкові.

Чмокнув, стьобнув: поїхали.

Охрім куняв на полудрабкові, а позаду гарба, як перина.

Степовики не люблять куценських возів, а обов'язково гарбу довгу, широку, розлогу. Цікава то річ, наша гарба. Їх на всякому майдані більше двох не вміститься. І завжди: пара конячок, дишель, дебелий хід, драбини завдовжки сажнів п'ять, а всередині повно сіна; там же шматок сала, окраєць паляниці, кавун, свитка, цеберка й шанька з вівсом.

А хазяїн конче сидить під боком драбини на лівій нозі і: но-о-о!..

... Під'їжджаючи до міста, дід Охрім замилювався зеленими яворами, що виструнчились перед біленькою школою...

— Бач де гарно вчитись, а як ми колись за горщик каші в дяка... не пальцем, а вказкою, потому — псалтир.

А це раптом:

— Що везеш?

Аж кинувся дід від несподіванки та тільки:

— Га?

В той-же мент перекупка з розгону стрибнула в гарбу, а хлоп'яки вчепились у коней.

Стали.

Дід стерявся:

— Свят, свят... Чи ти не та, бува?..

— Оце тільки і всього? Яйця по-чому? А масло?

— Та геть до біса з воза!

— І кавун? За все тридцять.

Підбігло ще дві:

— Тридцять п'ять... Тридцять сім...

— Геть, кажу!.. Но-о!

— Сорок!..

Цеберка вискочила з гарби й пішла стрибати по руках...

— Я сторгувала..., а тебе який чорт сюди просив?

— Ще воно, сміття, порощить... Бери, діду, п'ятдесят...

— Геть, кажу, маро!

— Не віддавай, не віддавай: на базарі — сто.

— А тобі заздро, падлюко?

— Дивись, діду, там і половини вже немає!

Дід схопився з гарби, піймав цеберку й почав відбиватися. Але його смикали з усіх боків.

— Та чи ви з-під греблі вирвались?.. От, лишенько та й годі!

— Бери шістдесят, а то, дивись, сіно вже розтягають.

— Не віддам!.. Пустіть, люди добрі!..

Підбіг до паркану, упав на цеберку й безнадійно замахав руками...

— Не віддам!.. Не відда-а!.. Оце ви й є перекуп... та не тягни!..

Шалка насунулась на очі, з-під штанів вибилась сорочка, на колошах блищала вже яешня... Беззубий рот скривлено хрипів:

— Не віддам!.. Не відда-а!..

— Не піддавайся, діду, не піддавайся! — гукали хлопці, що зібрали вже кучу...

— А скільки за кавун? Дивись, як печінка!

— Та не трогай, я для себе... от. напасть!

В цей мент одна перекупка зручно сіпнула цеберку й дід беркицьнувся просто в каложу й закричав:

— Рятуй!.. Держіть яйця!..

— Оце тобі сорок, п'ятдесят, хоч і не перевірай.

— А хустка?

Але

— Що везеш, бабо?

Перекупки вже потрошили другу гарбу, розкриваючи курчат. Баба сиділа на возі, як квочка, й пицала:

— Ох, лишенько, ох, голубоньки... Де-ж ви півника вже поділи... то-ж моє багатство!..

... Через годину, коли гарби вже переставали котитися до базару, а сонечко зазірало через хати, перекупка підтюпцем бігла в ряд і раптом скрипучий, надтріснутий голос її, мов щербатий чавун, деренчав на всю площу:

— Курочок, курочок!.. Дамочки—масла!.. Хай мене грім поб'є, як не власне!..

Червень 1923 р.

Еалки.

Іван Сенченко

(1901 р.)

Народився І. Сенченко року 1901 в с. Шахівці на Полтавщині. Року 1920 закінчив учительську семінарію й з наступного 1921 року почав уже друкувати в періодичній пресі свої вірші, але згодом переходить переважно до прози, де зразу займає помітне місце, являючись одним з талановитіших прозаїків серед «плужан». Спостережливий і вдумливий обсерватор сучасності, дає він імпресіоністичні малюнки переважно революційного села.

Письменник ще не знайшов цілком себе, яко художника, але в своїх шуканнях, засвоївши стиль і манеру кращих наших прозаїків, уміє дотепно використати досвід своїх учителів. Трохи неврівноважений і наче не зосереджений у розгортванні сюжету, він проте захоплює читача безпосередністю та невіддільною щирістю (емоціональною й образною) своїх оповідань.

Член спілки селянських письменників «Плуг».

Миколка.

I.

Травень незвичайний місяць. Молодий і гарний, до того-ж весели

— Ей, Стюпка—гайда!

— Куди?

— У ліс.

— Чи в ліс, то й у ліс.

Миколка попереду. Стюпка за ним. Ідуть. Роздивляються.

— Гніздо!

— О! Чие?

— Сороче.

— Бре...

— Ій-богу.

Стьопка й собі продирається.

— І, брехуняка!

Хлопці роздивляються: п'ятеро.

— Мабуть солов'яче.

— Заберем?

— Ні, нізя: хата згорить—дід казали.

Ідуть далі.

— Скрику-ку, скрике-ке, скрику-ку!

— Сорока!

— Дивись!

— Бачу.

Тріснули штани.

— Що, битимуть?

— Аж то. Скажу за телям гнався...

Миколка коло пнізда, а Стьопка, задравши голову, дивиться.

— Є?

— Є.

— Скільки?

— Тройко.

— Зарожені?

— Подивлюсь.

Миколка весело спускається на землю

— Чорт!

— Що?

— Сорочку розпанахав.

— Нічого.

Хлопці надбивають яйце.

— Свіже?

— Ану, влучиш он у ту березу?

Микола націляється: раз!

— Оце тобі за курят! (Це до сороки, що жалібно скрекоче на березі).

Рябеньке яйце тріскається і густими жовто-білявими сльозами капає з кори на землю.

Ідуть далі. Тут гущина: крушина, лоза і молоденькі осички.

— Ландиш!

— Диви, як багато!

Хлопці бігають і наввипередки з стеблом зривають білі квітки.

— А знаєш як по-українському ландиш?

— Стьопка задирає носа;—по-українському?

— Нуда!

— Ні, не знаю. А як?

— Конвалії.

— Бре...

— Йй-богу. У школі читали.

«Очі розкрила конвалія біла»...

— А я на ту осінь піду.

Вгорі на ясній блакиті сонце. Стоїть, посміхається. А тут у гущавині холодок. Зелено, свіжо. Гарно. Вогкувато. Босі ноги вдавлюються в сиру землю, а в руках повно квіток.

— Пахнуть?

— Трішки.

Хлопці вже сидять, перебирають. Говорять.

— Дурні пани, купують, гроші тратять, а в лісі його он скільки.

Миколка обводить очима гущавину.

— А навіщо вони купують?

— Тю, дурний! Нюхають—он на що!

Миколка трошки спогорда дивиться на Стьопку, а той здивовано дивиться на цього Миколку.

— Гроші платять за те, щоб понюхать?

— А ти думав як—у панів, брат, грошей і на воза не вбереш; батько кажуть: наживають з дурних хахлів.

Миколка обводить очима гущавину.

— Ну, нічого, тепера їм—амінь.

— Амінь? Чого?

— Тепера революція—капут усім панам.

— І нашої барині?

— А ти думав як!

— А гайдамаки та німці?.. Стьопка з недовір'ям дивиться на Миколку. Той свистить:

— Фіть! Думаєш, довго тут будуть? А хлопці нащо?

— Які хлопці?

— Ти дурний!

Миколка ще нижче нагинається до Стьопки і розповідає, що у лісі стоять повстанці: Харитон, Грицько, Омелько, Микита і багато ще хлопців з Добреньки, Мартинівки й з Гадячого.

— Ти, брат, тільки мовчи, а-нікому...

Стьопка зовсім здивувався.

— У цій лісі?

— Еге!

— А як наскочать, не постріляють?

— Кого?

— Нас.

— Дурний. Наші-ж хлопці, уночі проходили до нас, з куцаками; їсти просили, із батьком довго-довго томоніли під повіткою; веселі ввійшли до хати. Я чув, як говорили матері: тепер капут буржуям, а потім ще говорили щось, так я не чув; а нам з Варкою наказали, щоб ми нічого не говорили. Он що.

II.

Сонце зовсім над головою. Гарячий промінь його пробивається крізь зелене, молоде крушинове листячко і ласкаво цілує дитячі обличчя; цілує і квіти, і загорілі замурзані рученята.

Травень незвичайний місяць — місяць зелених трав і пахучих квіток.

Ось ви йдете лісом. Прислухаєтесь—

— Хуту-тут, хуту-тут, хуту-тут!

— Ку-ку, ку-ку, ку-ку!

— Зозуленько, зозуленько! Скажи скільки мені років?

— Раз, два, три... десять, одинадцять... двадцять...

— Брешеш, брешеш, брешеш!

— І справді бреше—тобі-бо тільки одинадцять —

Миколка перебиває:

— А думаєш зозуля вправду скаже?

— А то ні?

— А хіба вона у мене на хрестинах була, чи що?

— А люди кажуть.

— Мало що, а ти не слухай. Ех, знаєш... як-би мені більше років було, пішов-би до повстанців. І гарно там.

— А ти хіба був?

Коло хвіртки Миколка задумався, їсти хочеться як собаці, а штани порвані і сорочка розпанахана, аж пузо видно. От тобі й маєш! У руках квітки—конвалії. Боязко, обов'язково одтіпають мати. А їсти-ж хочеться... ех, була не була!

— Гоп.

Обов'язково одтіпають. А втім, не первинка, поболить-поболить, та й перестане. Миколка бадьоро йде до двору, а там лемент, крик...

Прислухався:

— А, більшовики!

Серце так дуже застукало, що Миколка опустив руки, і квітки упали на землю.

— Німці. Гайдамаки.

Хотів тікати, а батько?

Вони-ж його уб'ють!

Прибіг на подвір'я, червоний-червоний і став.

Батько стоїть, похнюпив голову; з щокі йому біжить кров на сорочку. Очі сумні—у землю.

Мати хлипає, коло неї Варка переляканими оченятами дивиться на високого гайдамаку з нагаєм у руках.

— Останній раз говори мені—це до батька.

Той ще сумніше нахилив голову і мовчав.

— Ах ти, сволоч!—Різнув нагаєм через голову.

В очах Миколки закрутилися червоні плями і ноги ніби самі сіпнули вперед, і він з криком кинувся на високого гайдамаку.

— Ось тобі, ось, сволоч, буржуй.

Малі кулаки скоро-скоро загупали у живіт гайдамаки.

— А, і щеня тут!

Ще раз підвівся нагай і Миколка вчув, як щось гаряче шаркнуло йому через спину...

Мати з вереском кинулась до дитини, закрила своїм тілом—

— Діти мої, діти мої!

III.

І широко, широко розкинула ніч свого голубого намета. Он зорі зі сміхом виприснули і прислухались, ніби поринули думкою у оці темні ліси, широкі степи.

Гей, нічко моя

Та й темнее поле...

— Тихше, тихше. У тебе очі немов у вовка: світять—іскри сиплються.

А над головою темна шапка, шелестить ліс спогадами, а листочки шовкові... Пригинається гілочка до гілочки, а зорі зверху—і зверху ніч.

Та й темнее поле,

Весела діброво!

Тихше—тихше! Вдивляються очі, пісня стелється, хмелем в'ється—

— Ей, хлопці!

— Стоп!

— Хто!

— Що!

— Такий ти малий, Миколко!

— Били?

— І батька били, по голові.

— А, каже, більшовики, бандити—вивішати, вистріляти мало!

А потім ласкою... Не бійся, кажуть, хлопчику, розкажи і бити не будемо і батька випустимо—а батько—у! очі горять; у землю дивляться.

А я мовчу.

— Грошей, кажуть, дамо і одіж гарну.

А я—нічого не знаю.

Широко, широко розкинула ніч свого голубого намета.

— Ай да Миколка!

— Заперли мене, батька кудись повели; говори—кажуть,—а то розстріляємо батька.

Всі зірки висипали на небо—блимають, а з-під брів густих іскри сипляться.

Повіє легенько вітерок, хрусне гілочкою, а над головами сова пролетить, і кажани літають.

А то запищить мала пташка де небудь.

— Дивлюся, кватирка і небо видно. Став на вікно тихо—чорніє сад панський. Виліз і гайда; нехай стережуть.

— Ай да Миколка!

А Миколка:

— Спина болить—а я його в пузо!

— В пузо?

— Так-таки в пузо—аж луна пішла!

Дмитро.

— І казала я—не ходи... Чужі діти ховаються по горищах, по ожередах...

Стара оповідала про Дмитра. Про того Дмитра, що не хотів слухати доброї поради і пішов.

— Куди він пішов? Чого він пішов?

На дворі гула завірюха, а в хаті було холодно. Дров не було і в печі не топлено. Говорили-жалісь дві бабі.

— Пішов Дмитро—не слухав матеріної поради. Як сідали всі на потяги, він почепивсь на броневика і поїхав, а потім за нього ніхто й не чув...

Небагато було думок у баби, а й ті не давали покою... Сина немає, хліба немає, дров немає...

Прислухається димар, як стогне хуга, і сам стогне, і баба стогне і не знає, що на світі білому робиться.

— Приїздили салдати якісь—що я їм відповім? Питалися сина... Грюкали дверима, покричали і пішли... чи поїхали далі?

Розповідає баба своїй приятельці давній і котяться прості слова щиро, падають в таку-ж просту душу, і обидві плачуть: і що тільки твориться на білому світі?—знов завертають слова до Дмитра...

— Не виживе зими Степаниха—тронулась,—говорили сусіди.

Натопили їй хату і їсти принесли, а все-ж видно бабі кінець надходити.

— Благословляю тебе, дитино моя, хай тобі щастить доля—забув еси матір—холодно матері... І знов—благословляю тебе, дитино моя!

Так і померла баба. А поховали її, як сонце сяло і білий сніг, як найбільше помітно, застилав кладовище. Ще й останнє слово було—та ніхто не почув, що заповідала баба.

Як прийшла зима поволі, через осінь, так і пройшла, зідхала-плакала в димарі, намітала замети, а потім уцухла—в яру. В яр перелітала весна і віщувала про сонце і ще про щось—про те знало юнацтво й кров.

Збирались вечером, гомоніли, співали, слухали - оповідання про славні події борців за волю народню.

А розказував тепер Дмитрів товариш—кріпкий і вірний, що разом із ним шукав правду і боронив її від лабетів панських. Слухали

хлопці й дівчата і журно дивились на землю...

Од села до села відступали заметами глибокими червоні повстанці на чолі з Дмитром. Огонь і воду пройшли з гарячими рушницями, а тепер не стало сили більш ворога здержувати—одступили заметами. Розстріляли набої, допризли останні сухарі,—а попереду білі простори—за спиною ворожі загони.

Кублється вітер під ногами, кублється, плаче, чи злиться і б'є в лице пекучою хугою. Проходили шляхами, яругами, вдивлялися в поле, чи не йде допомога, чи не чути співу червонців.

Так розказував Хвесько літньої ночі, коли зорі горіли і тінь від яворів застинала увесь майдан. Горіли очі і падав той вогонь у сирий ґрунт—вироснуть з нього голубоокі діти на помсту всім ворогам; виростуть з нього ще міцні явори, розкидають віти широкі над тією землею, де не чути буде страшних оповідань про загибель робочих людей—про загибель на білих ланах.

Слухайте, діти трудящих, як умирали ваші брати.

— Був молодий і гожий, землю, життя любив. Любив Настю і працю.—І далі розказував Хвесько.—Розросталися тіні, щільніше тупились до землі, до трави і злякано бились в дівочих серцях.

Ах, не так бились хлоп'ячі серця в холодних заметах!

— Відступали—розгорталися без кінця і краю полотна і нарешті—стоп!

Радили раду. І сказав тоді Дмитро:

— Дарую життя за батрацьку долю. І ще: наженуть—серед степу всім смерть, але не хочу того: наша сила ще потрібна, ще почувуть про нас і затремтять не один буржуй!

Старшим був Дмитро і розказав, що недалечко є хутори—скоріше туди—а сам,—так говорив Дмитро,—повартую. Дорого продам своє життя, а ви помститеся за мою загибель.

І залишився Дмитро з кулеметом рятувати загін, а з ним ще один повстанець-москаль, теж з батраків.

Плакала Настя і сльози капали на землю,—там зустрінуться вони з Дмитровою кров'ю...

Розбігалися хмарки по небу, як завірюха на сніжаних полях.

Щось думав Хвесько.

Щось думала Настя.

Червоним прапором на сході підіймався місяць.

Так було літньої ночі.

Чорніє хрестами старе кладовище—дивиться на небо—ні зорі, ні місяця. Багато на кладовищу могилок забутих, а між ними ще одна—де похована стара Степаниха. Виросла на могилі полинь, з чебрецем розмовляють... Та мертві не чують розмови.

Так.

А ще єсть і друга могила, по-над шляхом у степу. Цей рік було жито буйне, високе, там в'язала сирота Настя й плакала.

Дорого дівчині дісталася нива.

Головко Андрій

(27/XI 1897 р.)

Головко Андрій Васильович народився 21 листопада 1897 р. в с. Юрках на Полтавщині, в багатій селянській родині. Учився спершу в сільській школі, де й почав уперше писати вірші російською мовою; потім вступив до Кремінчуцької реальної школи, але її не закінчив (був виключений за участь у нелегальних учнівських гуртках). Тут у школі познайомився він з «Кобзарем» і відтоді починає писати українською мовою.

Служив в армії (офіцером). Після демобілізації учителює на селі. Потім знову фронт, уже в лавах Червоної армії, а по закінченні походу знову вчителювання на селі та праця в політосвітніх організаціях.

Вперше виступив Головко на літературне поле зі збіркою віршів «Самоцвіти» (1919 р.), але скоро цілком переходить до прози, даючи цілу низку оповіданнів, а потім і скільки більших повістей.

У своїх прозових творах Головко виявляє себе як автора з великою спостережливістю та знанням укр. села; позначає себе майстром художньо відтворити одну з сторінок боротьби цього села за революцію чи змалювати в цікавих постатях його звичайне, буденне життя. Писання Головки не дають ще, звичайно, говорити про нього, як про цілком своєрідну мистецьку постать. Манера його літературна поки що стоїть у великій залежності і від Хвильового і з старших письменників, хоч-би від Коцюбинського. Але серйозне оброблювання матеріалу, чуття міри та вміння з великою економією художніх засобів дати стислий, але дуже соковитий малюнок говорить за те, що в особі Головки ми маємо одного з інтересніших сучасних письменників. А його більші повісті свідчать, що у молодого письменника без сумніву є дані до оброблювання ширших художніх полотнищ.

Належить Головко до «Плугу».

Червона хустина.

Оповідання.

..... козаченька вбито.
Ой убито-вбито, затягнуто в жито,
Червоною китайкою личенько прикрито.
(3 пісні).

Оксані—радість: мати одрізала з полотна на хустку, а порошком, що виміняла у спекулянтки, обарвила в червоний колір. Вийшла—червона хустина.

...На тину висіла, коли дівчина пригнала з степу на обід,—сохла. А зразу-ж за тиню буйно цвіли рожі червоними квітками. І то з одної, либонь, пелюстка зірвалась—упала на тин (Така-то хустина!).

Дівчина аж усміхнулася, як вгляділа. Швиденко загнала скот у загороду та до хустки мерщій. Лап—вогкенька ще. Ну, то нічого, й

на голові висохне. Ось вона скачає її. Рада, зняла хустку з тину: свято-ж сьогодні. Дідусь пожене пасти після обід, а вона з дівчатами до панського ставка піде купатися...

— Ой, червона-ж яка! Аж не зглянути.

Підстрибуючи, побігла в хату. А в хаті—теж свято. Прибрано. Біля печи мати висунула горщик і в миску насипала борщу. Дід біля порога допалював люльку, а батько на лаві сидів похмурий у білій сорочці: тільки-що з церкви прийшов. Тиша. І чути в тиші тій, як крізь маленькі віконечка сонце пасмами проміння снувало: ж... жж... (а може то мухи на шибах?). Ич, який ткач—і пару з борщу, і сизий дим з дідової люльки—все в основу своєю утика. Химерно як!

Дід вибив з люльки жужелицю об поріг, а тоді підвів очі до онуки:

— О, дівувати вже! Де вже там пазьба у голові буде. Мабуть, гречку як є витовкла?

— Чого-б я в гречку пускала—дурна хіба?—відповідала Оксана. І на стерні паші стає.

— Та ось пожену після обід, подивлюся.

Оце він, власне, й хотів сказати. Пожену, мовляв, а ти погуляй уже, пожируй з подругами. А то в жарт погримав. Така вже в нього вдача. Зате батько не в жарт іще дужче похмурився й очима вштрикнув дівча.

— А копи б'еш? Гляди, щоб я тобі спідниці не набив.

Оксана похнюпилася і засмутилася. А батько далі:

— Кинь мені оту дурницю плутати... Він хитнув головою на віночок з волошок, що висів на стіні круг дзеркальця.—Пасеш, так паси... Обома дивись.

Дід перебив:

— Ти, сину, про копи? Скільки-ж їх од панської ласки зостанеться? Це-ж, либонь, Денікин приказа здав, щоб і панові кидати.

— То для людей приказ. А ми як-як, то, може, й усі помолотимо. Пан зна: у кого взяти, а кому й дати.

Він нахилився під лаву за стільцем, бо мати вже поставила на стільник миску з борщем, тому й не бачив ніхто, як ворухнулася в його рудих усах усмішка гадючкою і дець там заховалася.

Сіли обідати в сінях круг столика. Мовчки сьорбали з ложок і думали—кожен про своє. Батько—про копи, і дід—теж, і мати, може. Оксана-ж—хоч-би обід швидче, та на двір, та з дівчатами на левади. В розчинені сінешні двері видко—в городі сонячники жовті на тин посхилилися, і горобці пурхають між них, цвірінчать. Далі—латка маку, а далі зелена завіса садка. Та вона знає—левада там, за завісою тою. Між осик білих по траві стежки навхрест попереплутувались. Піти одною—просто до панського ставка, де верби похилилися й лози кучерями нависли з берегів над водою...

По вулиці залопотіло щось раптом і з гиком пронеслося. Лиш курява знялась, видко, як по подвір'ю розляглась.

— Козаки, мабуть,—сказала мати.

А дід:

— І куди вони їздять усе?

Батько:

— На те вони й на конях, щоб їздити.

Нахмутив брови. А на чолі зморшки осеничками заворушились.

Оксана дивилася в двері. Он із-за тину, видно—у Мусіїв з хати вийшла Марійка й побігла на леваду. Оксана одхилилася з сіней і гукнула услід:

— Марійко! Ось і я зараз!.

Батько примнув, а дід посміхнувся у сиві вуса. Дівчина-ж підвелась і хусткою червоною запнулася.

— Ну, я-ж піду, мамо.

— Та йди,—це мати.

А батько:

— Та пляди у панській сад з дітворою залізь. Щоб твоя й нога там не була.

Оксана похнюплена стояла, а як батько замовк, крутнулася й подалась городами на леваду.

**

По-між осик стежкою, що нижче городів, ішли—Марійка спереду, а ззаду ще кілька дівчат. Оксана погукала на них і вони зупинились, підождали. А як прибігла, зацікавлено очима кинулися до хустки.

— Ой, гарна-ж! Це порошками?

— Ато-ж.

— Дуже гарна. Аби не полиняла тільки.

Ну, а йдуть вони до ставка. Піде й вона-ж? Ще он і Хведорка на вгороді огірки збира, гукнуть і її.

Як проходили повз Хведорчин город, Марійка справді спинилась і загукала на подругу, ще й рукою замахала:

— Сюди-и!

Хведорка підвелась і мовчки стояла. Потім висипала огірки з пеле-ни на землю і, обережно ступаючи по вгудині, підійшла до дівчат.

— Купатися ходім...—Марійка їй.

Хведорка похитала головою:

— Не хо'.

— Чого?

— Так.

Дівчина зажуреними очима задумано дивилася кудись. Здумала, може, про батька, що десь із дому зник, од козаків ховається. . Може, про панів, що бачила—вчора із города приїхали... Не казала нічого. А дівчата кликали. Оксана, та аж за руку тягла:

— Ходім-бо.

Хведорка блідо всміхнулася самими устами й пішла з ними.

До ставка було недалечко. Трошки левадою пройшли, а тоді через рів,—паркану давно вже не було,—і опинилися біля ставка під високими вербами. Вгору зразу-ж починався сад, і в прогаливини чорніли цегляні будівлі маєтку.

Марійка перша роздяглась і плигнула в воду. Інші теж почали роздягатись, як раптом із саду маленьке кривоноге цуценя вибігло і, лементуючи, кинулося до них. А згодом дві пані вийшли з-під дерев, і за ними біг довгоногий у куценських, до колін, штанях хлопець—панич.

Дівчата оторопіли. Близько було. Усього кілька кроків. Тому їм і видко було, як жовте обличчя старої пані враз скривилося, і крізь губи тоненько вискочило в неї:

— Ах, спасення нет от ніх. Ступайте вон отсюда, гадкія дівчонкі, і так пруд загаділі. Ступайте, ступайте!..

Цуценя верещало й терлось у пані під ногами. А дівчата—за одіж, і як вітром здуло їх, лиш лози затріщали. За ровом зупинилися захекані, в сонячниках, і Марійка тільки тут наділа спідницю. Тоді вистромила голову з сонячників і, скривившись, перекиривляючи пані, запищала:

— Пашли зцідова, гадкі дівчонки! У-у! Пани, на трьох одні штани! —додала потім грубо, як могла.

Дівчата підхопили: вистромивши з бур'яну голови пищали —дражнили пані. А та дратувалась і погрозово махала голубою парасолькою. І панич сварився, а потім схопив палюгу й шпурнув на дівчат. Не докинув.

— Батька в лоб!—пукнула якась і, вхопивши прудку, кинула у відповідь на нього. Інші теж брали пруддя й шпурляли, сміючись. Хведорка перша перестала.

— Цур їм! Ходімо, дівчата, бо тепер їхне право, ще нагорить. Ходімо.

Бур'янами, а далі городами, повз сонячники, побігли вгору до вулиці. Вже були біля тину, як раптом Оксана, що бігла попереду, зупинилась і великими очима оглянулася до дівчат.

— Гляньте, козаки он ведуть когось. Диви!

До тину поприхилилися й разком очей сполоханих дивилися на вулицю.

Пробіг вершник. З-під копитів пил брудним серпанком вулицю загорнув. Та видко було: юрба сунулася по ній. По боках на конях козаки з голими шаблями, а в колі їх душ п'ять—шість селян. Були без шапок, які в одних сорочках, ішли похнюплено, важко тягнучи ноги. Мовчазні. Чути було лише, як коні стукали копитами.

Дівчата й дух затаїли. Зідхнула якась. А Хведорка раптом перехилилася головою за тин і очима зірко придивлялася. Враз хлигнула в себе, наче повітря їй не хватало, і прутик тину хрупнув під рукою.

— Тата повели!..

Збіліла одразу. Дивилася вслід по вулиці. Не видко вже, пилom накрило. Чути—зарипіли ворота в маєток,—ковтнули юрбу і знову зарипіли. А по вулиці пил побіг сполоханий, і ген за селом—шмиг! У бур'яни...

Хведорка, плачучи, побігла додому. І всі дівчата посмутилися. Почали розходитись.

Марійка з Оксаною теж пішли, тією-ж стежкою по-між осик, що

нижче городів. Ішли й мовчали. Спереду—Марійка, Оксана за нею. І спитала Марійка раптом:

— А правда, Оксано, що пан казав, пробі, у твого батька кіп не братиме?

— Не знаю,—відповіла та. А сама згадала, як за обідом говорив про це батько, й подумала: «Може й не братиме. Так чого-б-же? В усіх бере».

— Мабуть, ні,—казала;—не знаю.

Тут їй було звертати. Марійка пішла далі, а вона по картоплі звернула до хати. Ішла помалу і чомусь несамохіть пригадувалося: то пані сердита з голубою парасолькою, то юрба по вулиці в пилу... Ще Хведорка пригадалася—збідла вся, а очі такі злякані-злякані...

Було боляче...

**

Дід погнав уже пасти на степ: хвіртка в загороді стояла одчинена. А в снігах на порозі проти сонця—мати з сусідкою.

Оксана підбігла й насамперед розповідала, що бачила заарештованих—погнали вулицею. Бачили й вони. То кацаївські всі, один тільки Семен (це батько Хведорчин) і тутешній, а в Кацаївці ховався. Ну, й половили.

— Тепер таке,—казала мати повагом:—ті тих довлять та б'ють, а ті—тих. А найкраще сядь і не рипайся. Прийшли більшовики—землю дають—слава богу: за земелькою тією вік побиваємось. А кадет прийшов—одбирає—на, твоє право, хай буде по-твоєму. Адже не даром сказано: покірливе телятко двох маток ссе,—закінчила вона.

А Оксани сумно чомусь. І хустка, що на колінях лежала, наче аж полиняла одразу. Згадалось (чому?), давно, ще не було козаків, дід якось після сходки на дубках отут за двором при всіх сказав Семенові:

— Молодця, Семен! Бідняк, за бідняків і дбаєш. Молодця, синашу!

І по плечі ударив. А дід-же в неї сивий—розумний. Чи то-ж знає, що трапилось?

І було сумно. І ще було боляче.

Побігла дівчина в садок, півники полила. Ні, тоскно. А сусідка додому пішла, і мати спати поклялася. Така нудьга. Тоді знялась і—з двору. А далі стернями навпростець подалася до діда, що пасе за мотилою біля гречки.

Там і була аж до вечора. А як сонце сідало, вернулася з дідом разом. Трошки розважена. І спати лягла надійна: адже дідусь каже—може ще й випустять...

**

На другий день Оксана встала рано, як і завжди, ще до схід сонця, і зразу-ж по дідовому обличчю догадалася, що трапилось щось надзвичайне: він так кумедно підморгував до неї і посміхнувся весело.

— Ну, брат, шукай вітра в полі. Утікли наші.

— Хто?

І вмить сама догадалась. Блиснула очима.

— І Хведорчин?

— Ато-ж. Усі втікли. Підкопалися з конюшні і—гила! А вартові почули, та пізно, як тікали вже. Стрілянину зняли там таку були. Ну—ніч мати. Пиймай його!

Він радо сміявся очима, що так поталанило утікачам. Дивився на онуку, на її очі блискучі і ще посміхався.

Рада й Оксана погнала на степ.

До обід пасла з іншими дівчатами вкупі. Грали у крем'яшки, а то ще вишивали. Потім прилучилися хлопці до них і почали жартувати: то крем'ях закинуть, або-що. А один так хустку червону одняв у Оксану й почав «в революції» грати. Дівчина сердилась, бо хіба її порвати довго? А хлопці не потурали їй. Та таки одняла якось, спасибі, дівчата допомагали. І зразу-ж одіпнала геть од них.

А після обіду погнала на своє улюблено місце, за мопилу, де й гречка їхня. Там сіла під копами й почала уставки вишивати, а корова на пшеничиці паслась. І навколо тиша така. Тільки десь оддалік дзвеніла коса—хтось запізнився з жнивими, та жайворонки вгорі бреніли...

Дівчина схилилася над шитвом і замугичила якоїсь пісеньки. А з-за кіп промінь сонячний і собі глянув на полотно. Блиснув на голці, і хрестики червоні позолотив...

— Ой, гарно-ж! Що-б якби й справді нитки такі—золоті.

Вона одхилилася й зачарована дивилася на уставку. Аж глянула на бік—теля в гречці. Та хоча-б з краю, а то-ж на саму середину забрело.

— І, капосне! Ось я тобі дам!

Схопилася з місця й побігла завертати, плутаючись у високій та густій гречці. Враз—зупинилася та аж остовпіла неначе... Просто під ногами у неї лежав чоловік. Весь у білому й голова простоволоса, а очі плямами темними німо дивилися на неї. Мовчали обое. Потім плями очей ворухнулись і чоловік спитав:

— Злякалася? Не бійсь, дитино, я не страшний.

І якось усміхнувся, наче боліло йому. Оксана аж трусила вся, але стояла. І поспитав чоловік іще:

— Близько нікого немає?

Дівчина оглянулась. Степ... Копи... Пусто.

Сказала:

— Нема нікого.

— Ну, й добре.

Замовк він, а очима пильно обглянув дівча з ніг до голови. Знову сказав:

— Дивлюсь я, а сорочечка на тобі полатана. Бідна, мабуть?

— Бідні, дядю!

Він знов помовчав. А тоді підвівся на лікоть, промовив пошепки:

— Ну, так слухай-же: я ховаюсь од козаків. Тільки-ж нікому не кажи, а то мене вб'ють. Пойняла?

Оксана хитнула головою. Він потім спитав, чи води в неї немає. Ні, є, у пляшці он під копами. Вона ось зараз, тільки теля заверне.

Вигнала теля з гречки й забігла до кіп по воду, а тоді старим слідом побрела обережненько гречкою до втікача. Підійшла—оглянулась: нікого не видно. Тоді як перепеличка впала—сіла у гречку. Подала пляшку чоловікові. Той жадно припав до неї і випив усю. Потім пляшку поклав на землю, а до дівчини всміхнувся і знов—болоче так:

— Отака рости дочко,—сказав,—та щаслива будь... Бач, одразу аж полегшало. А то-ж із самої ночі—ну горить у середині й край. Та ще й ніч безросяна... думав—згорю.

Оксана насмілилася й спитала:

— А де-ж і ви, дядю, були, що оце—тут?

Чоловік помовчав. Далі відповів:

— Утікли вночі. Учора нас половили та й привели в оцю слободу, у панську конюшню закинули. Були-б уночі й розстріляли всіх... Ну, а ми підкопалися. О!

Він показав руки свої в землю і в крові:

— Бач, чим підкопалися! Аж піт з усіх лив: ніч яка-ж тепер—і хвилиночку згаєш—не наженеш. А треба-ж до світу хоч у степи вирватися... Ну, й вирвались... Та вартіві почули—стріляти почали. А ніч темна, розбіглися на всі боки—лови нас!..

...Він уже стернею біг, як раптом в ногу дало, так і спіткнувся. Рачки ліз, а воно світає-світає. Кров'ю стік—немає сили. Тоді в гречку заліз і прищулювся...

— Не чула—всі тож-то втікли? Вбито нікого?

— Ні, нікого не вбито.

— Значить, усі. А не чула—шукають?

— Е, шукають. В обід, як була дома, то розказували—пробі, й у Кацайку їздили. Ну, не знайшли нікого. Дід-же каже: шукай тепер вітра в полі.

— Еге-ж, якби не нога. А то й поворухнутися ніяк. А схови—які вже це в гречці, як у степу голо-голо, а вона латочкою маячить...

Ну, та якось буде! Цю ніч тут полежить, і день, а тоді вже хоч рачки буде подаватися до лісу, що ген-ген на обрію смужкою темніє.

— Може таки не знайдуть—це Оксана потішила. А як гнати ме завтра, їсти принесе й води повну пляшку.

Чоловік усміхнувся й рукою в землиці, що на ній кров запеклася, провів по головці білявій.

— Моя дитино любя! Принесеш—їстиму. А тільки-ж на слободі—ні словечка нікому.

— Ні, хіба я дурна?

І підвелась, бо вже вечоріло, і промінь останній скривавив білу гречку. Одійшла, а тоді зупинилась і ще нищечком кинула:

— Не бійтесь, дядю. Я не скажу.

Пригнала додому—на обличчі таємність така. А дід на призьбі сидів—люльку палив,—глянув примружено.

— О, вже, мабуть, натворила щось?

— Ні,—схвильовано одказала дівчина. І очі впустила. Мовчала. А далі подумала: дідусь-же—свої. Хіба скажуть кому! І, повагавшись трохи, розповіла все про чоловіка, що в гречці їхній ховається.

Дід замислився. Велів більш нікому—ні гу-гу.

О, ні. Хіба вона не розуміє? (Його-ж уб'ють!) І не сказала нікому. Та дід сам, мабуть, не втерпів. Бо як вечеряти сіли, батько раптом спитав:

— Так що ти там бачила в гречці?

Оксана аж похолонула. А дід:

— Кажі, дочко. Хіба тут чужі?

Дівчина розповідала. Все. І як наткнулася на нього, й про що говорили, і який він є...

— У ногу ранений: колоша до коліна обірвана й нога зав'язана та в крові! Ніж і поворухнутися йому. А казав, що ніч оцю полежить іще, а тоді до лісу буде лізти...

Батько замислився, а згодом мгукнув і сказав:

— Ша! Мовчіть-же. Кожному смерть страшна.

І, повечерявши, наче забув. На дворі порався. Вже й поночі, вже й спати лягли, а він десь на дворі.

Оксані не спалося. Дивилася в темряву хати й тривожно прислухалася—надходила гроза.... Спершу глухо й далеко-далеко десь заgrimіло, притихло. А під вікном осики листячком зашепотіли сполохано. По вулиці порубки йшли—пісні співали.

Ой, у полі жито, копитами збито,

Під білою березою козаченька вбито...

Тужили молоді голоси, і тихо десь за хатою гасли... Ще тиша. Враз блиснуло в хаті, мов хтось креснув, і на леваді наче з гармат пальнуло. Аж шибки забрязкотіли. Блиснуло ще й грякнуло з степу... — Гроза. По-за хатою буря метнулася, у садку між дерев заплуталася на мить, вирвалася і гайнула далі... Зашумів дощ. І грякало, й блискало в хату....

Мати божкала й христилася. А Оксана затулила руками обличчя й притихла. А в голові думки пензлями малюнок малювали:—(Ніч у степу... Громи... У гречці в сорочці самій він лежить. А навкрути—степ, голий, німий...) малюнок фарбами. А потім блекнути став, чи дощем затуманило:—сіро... Тьмяні крапки кіп...

Заснула.

...А кинулась—дверима рипнув хтось (а, це-ж батько). В хаті поночі й тиша. Десь далеко-далеко заgrimіло й стихло. А під вікном осики шепотіли стомлено ..

Батько роздягся і ліг на полу з краю. Тиша. А Оксана не спить. І чує—мати раптом спитала:

— Ходив?

Батько мгукнув. Згодом знову мати:

— Ну, й що-ж?

— Сказав. Завтра пойдуть.

— А за копи-ж як?

— Та як... Обіцяв. Хіба пан дурний? Може-ж я йому і ще коли в пригодні стану?

Оксана насторожилась, аж голову підвела, й ухо до батьків повернула. Вони мовчали. Потім батько зідхнув, а мати спитала тихо:

— Чого ти?

Павза. Рипнув пологом батько і ще зідхнув. Каже:

— Це-ж вони кіньми... гречку, як є, витолочать...

Оксана аж кинулась, і сіла хвилина. Мати почула:

— Чого ти, Оксано? Спи.

А батько й собі неспокійно:

— Чого ти?

— Та ви-ж про гречку щось... Хто кіньми витолочить?

— А, дурна. Про гречку-ж... Буря, думаю собі, мабуть, як є, витолочила... Спи собі.

Дівчина лягла. А було тривожно. Знову перед очима став малюнок фарбований (Ніч у степу... гречка і він...). Пригадалося, як вели їх учора по вулиці. Ще біля ставка—пригадалася—пані сердита з голубою парасолькою... І знов—степ... Крапки кіп і біла латочка гречки...

Потім фарби злиняли. Насувався туман—загорнув і копи, і гречку, й на неї важко впав—обгорнув...

Ранок прийшов сонячний. Та після дощу холодно було. Тому батько й не звелів Оксані рано гнати на степ (нехай у городі попасуться). А, може, через що інше не звелів?

А Оксані-ж не сиділося дома. Вже й хліба в торбинку налагодила, і в пляшку води налила, а в пазусі у вузлику тютюну трошки—дідусь дав: може, курящий. Ну, гнати-б та й усе, а батько, як навмисне—як таки й розжалобився: холодно...

Нарешті пішов кудись із двору. Дівчина мерщій за харчі, потім випустила скот із загорода, і—тила в степ.

Було голо й пусто в степу. Пляміли копи разками, вітром де-не-де розкуйовджені. По-між кіп паслася, тут-там бродила худоба... А ген їхня гречка біліє смужкою, і біля неї хтось, мабуть, ячмінь докосює, що плямів латочкою.

От не щастить! Це-ж зовсім близько од гречки. Ніяк буде і їсти понести.

Запечалилася Оксана. Припнала на місце й стала біля кіп замислена. Дивилась на косаря.—Ні, побачить. Побреде вона в гречку, а він немов догадається, та за нею: а що тут таке? Ні, краще підожде. Може або спочивати сяде, або косу гострити...

Стояла біля кіп, а торбинку й пляшку в руці наготові держала. Як-що,—думала,—шмиг у гречку, мов-би за перепілкою. Оддасть і назад тоді. Ось-ось тільки він ручки дійде та одвернеться...

Враз очі скосила—та так і похолонула вся. Од могили—гін двоє всього—неслися три вершники. І сюди просто.

— Невже сюди?

Підїхали до косаря, покрутилися—про щось питалися, мабуть. Потім один крикнув щось, і скачки—ой, горенько-ж!—у гречку влетів. Пробіг одним краєм, серединою. Ой, став раптом! Крикнув і рукою махнув. Ті два кинулися до нього...

В ту-ж мить Оксані на голову наче гора звалилась—вона тихо опустила на землю й обличчя руками закрила. А голову, як перепелинятко сполохане,—під сніп. Тремтіла вся.

Тиша. Так було мить, а, може, хвилину, може, більше. Враз—бахнуло, мов батою трещнув хто. Тиша. І знов—бах! А повз копи згодом, як вихор, пронеслися—пролопотіли козаки.

Оксана трусила вся й боялася глянути. Та врешті насмілилась таки й лячно зиркнула з-за полукіпка.

Степ захмарився (А, може, здалося їй так?). Тіні од хмар нечутно навшпиньки блукали по стернях розпачливо. О—побігли, побігли... А навперейми їм козаки, мов три ворони низько-низько над землею полетіли... Обіч—гречка, і збита-збита копитами.

Дівчина враз затаїла дихання й наче прислухалась.

— Кіньми поїдуть...—шепотів батько вночі.—Це-ж гречку витолчать.

Він знав, і мати знала. То він і козакам сказав. Він, він. Забило серце на сполох. Руками держалася за крайки хустини червоної—розпачливо зірвала. Й простоволоса, тяпнучи хустку в руці, побрела в гречку. Стала. Біля ніг чоловік навznak лежав нерухомо. На чолі вище брови—пляма чорніла, а під головою—калюжа червона...

Перед очима в неї туман заколихавсь. Стояла поникло. Потім схилилася до дяді холодного й червоною хустиною обличчя прикрила. Ще стояла поникло, а тоді тихо навшпиньки побрела з гречки...

Стернями, як привид, ішла—очима великими дивилася перед себе. Далі, далі... Лиш маячить... Набігли тіні—крилами чорними торкалися до неї, і далі летіли. Дзвеніла просторінь. А долина синя, сонцем гаптована, таємно дивилася в очі... і ждала...

1924 р.

Юрій Яновський

(1902 р.)

Ю. І. Яновський народився р. 1902 в м. Єлисаветі, в міщанській родині, вчився в народній школі, потім у реальній та механічному технікумі і, нарешті, 2 роки пробув у Київському політехнікумі. Останнього не скінчив, бо не дозволили важкі матеріальні обставини. Нині в Харкові працює у ВУФКУ. З десяти років писав російські вірші, мріючи стати «Пушкиним». Р. 1922 розпочав стінгазету К. П. І. і два роки писав там вірші, фейлетони, статті. Українською мовою почав писати з початку р. 1924, а друкуватись з березня того-ж року. При всіх хибах перших творів, Яновський відразу звернув на себе увагу безперечною загальною талановитістю, яскравістю фарб своєї художньої палітри, сильними своєрідними постатями своїх героїв, що не забуваються. Серед письменників наймолодшої генерації Яновський один з виразніших.

„Історія попільниці“.

У робфаківця на столі стоїть попільниця. Зовнішнім виглядом, білою фарбою вона нагадує плисковату морську мушлю. В дійсності-ж—це кістка з лоба чоловіка.

Курять тут у день Жовтневих спогадів махорку і докурюють до жовтих двох нігтів. Задумливо гуляє по кімнаті синь. Вечір загляне через плече сусіди.

Тоді сміливо гаси «бичка» у попільниці й залиши його там, де був колись мозок. Обмахни з очей дим і

рішуче покрути в кімнату електрики. Потім, прочитавши: «О. Полуботок 7-XI—19 р.», пошли свої спогади в долину минулого.

I.

Звук більше не продовжувався. Він постояв у повітрі, як міраж. Його тремтіння все зменшувало свою амплітуду. І, нарешті, грубе вухо чоловіка перестало фіксувати дихання звука. Ліва рука піднялась до лоба й хотіла про щось нагадати. Це була вона—машиністка штабу дивізії.

Назустріч ішов я.

Я залишив своє ліжко в палаці графа Мілорадовича, де я видужував від тифу; розвіював по паркові поганій настрій; співав і оспіював осінь. Машиністка штабу була мені близькою людиною. Її зелені очі, як крила, великі брови могли придивитись до середини кожного серця. А щоб не робив штаб, скільки-б роботи попереду не стояло, скрізь і завжди машиністка штабу сиділа за машинкою й уперто вибивала лілові літери.

— Ну, ну,—взяла вона мене за руку, і по мені пішов ток,—залиш співи. Твоя майбутня жінка просить тиші.

Ми продовжували топтати листя.

«Моя майбутня жінка стане нею лише тоді, коли ми кінчимо похід на Денікіна»—думав я. До того часу—ніяких вимог. Така умова.

Я пам'ятаю й досі той один поцілунок, яким вона підписала згоду. Вона вирвалась із моїх рук уся червона, і ніздрі її орлиного носа роздувались...

— Скільки тут виросло поколінь!—сказала дівчина,—скільки цей старий парк пережив людей! Цар Петро I заморив останнього Полуботка—наказного гетьмана, а маєтки ці потім одержав Мілорадович.

Я не слухав. Мені було приємно йти поруч з моєю. Що там до мертвого роду, до гнилого часу! Я жив сучасним днем. Моїх-же предків я знав по пальцях—до мого діда включно. Так ми розмовляли.

— Лови!—закінчила вона, коли близьким став палац і витягла хустку. З хусткою випав на стежку папір. Ми попрощались. Її рука була холодна.

Як злодій, прокрався назад. Збоку—я спокійно дихав повітрям, але в середині—горів. Я взяв папір у руку. Ще було досить видно від вечора, і я прочитав двоє слів, надруковані машинкою. Там стояло: Оксана Полуботок.

II.

Я йшов у місто С. Через фронт мене перепроводили свої. Був передвечірній час, ворог обідав по ближчих селах.

Денікінці одкочувались своїми арміями невпинно на південь. Гарні позиції коло міста С. були їм лише за перепочинок.

Я йшов, не криючись—по прізвищу Марченко Степан—«крестья-

нин с. Королевки». Вже двічі перевіряли мою синю печатку, але ще нікому не прийшло в голову недовір'я до моєї особи.

В передмісті я сміливо йшов вулицею.

— Стій—вирішив патруль на розі,—хто такий?

— Селянин,—відповів я й витяг документа,—йду хліба купити, това...

Я не сказав цілого слова «товаришу», але й першої частини його було досить. Козак скажено крикнув і підкинув нагай. Вся кров закипіла в мені. Я одскочив і схопився за схований бравнінг.

Пам'ятаю потім, як я біг вулицею й стріляв, козаків кінь—тротуарами. Люди запирали передо мною хвіртки, патронів не хватило навіть на себе. Пам'ятаю, як щось кинули мені під ноги й ціла юрба налетіла на мене. Один удар вибив на деякий термін часу з дійсності.

Прокинувся я в контр-розвідці.

— Вам невдача, політрук 5-ої роти,—сказало вусате обличчя.

...3-XI—19 г. Сегодня опять поймали одного большевистского шпиона. Был на допросе. Должен сознаться, что он держался хорошо—этот мальчишка. Мы ничего от него не узнали. Я очень даже удивился, когда он от одних посторонних ему слов закричал: «Ой!» Это было тогда, когда ротмистр ему сказал: «Не скрою, что мы знали о вашем прибытии, дорогой товарищ политрук. Знаем также, что вы свою дивизию перебрасываете с нашего участка. Наш осведомитель хорошо работает». «Кто это?!»—закричал этот негодяй. «Оксана Полуботок»—ответил ротмистр.

Росстреливали мы его и еще человек 20 с ним ручными гранатами. Это было сначала ужасно интересно. Я даже кокаина не брал сегодня. Я хочу записать этот случай, где господь бог, в которого я верю, спас меня от смерти.

Мы поставили их всех в углу каменного забора. Поручик Стимин взял в руку гранату системы Новицкого, вставил капсюль и отвел предохранитель. Тогда этот большевистский выродок выходит из середины кучи, стаёт впереди всех, грозно смотря на нас. Нам это ужасно понравилось. Хоть и большевик, а храбрый! Первым умереть хочет,—подумал я и все мы.

Но, увы,—он нас обманул.

Когда граната упала у его ног, он быстро наклонился и бросил ее в нас. Я могу поклясться, что видел над собой косу моей смерти. Поручика Стимина убило, трех ранило, а негодяй большевистский комиссар вскочил на забор и удрал.

Всех остальных мы повязали и порубили шашками.

Я йшов у одній білизні—перед розстрілом роздягли. Я не міг у місті залишитись ні на хвилину—мене зловили-б, а думка про те, що там у нас є зрадник,—пекла.

Край міста розгуляй-море. Козаки розбили винницю й випустили в мерзлі рівчаки спирт і вино. Всі лягли на животи, пили. Світла не було—темна ніч.

Я примостився між двома п'яними й нахилив рота до рівчака. Це була яскрава хвилина життя. Я лежав роздягнений на мокрому снігові й пив алкоголь. Пам'ятав я: треба дійти до своїх, щоб то не коштувало. Всі дальніші пригоди не відбилися у мозкові. Іноді, наче через сон, бачу уривки.

... Мій сусіда п'є з кашкета, а шинеля його лежить поруч. Я роблюсь власником шинелі.

...Сніг. По груди сніг. Куди не зверни—сніг.

... Провалююсь у воду. Руки примерзають до одержі.

...В голові: «дійти», «зрадник».

Найшов мене на дорозі наш роз'їзд. Повіз туди, куди простягнуто було тіло.

Бо я ліз і ліз.

III.

Двері були звичайні, дубові й над ними—ікона. Через двері входили до склепу старого роду Полуботків. Машиністка штабу п'ять хвилин тому вийшла звідси.

Світ мене зустрів скупий, сірий. У ніс піднявся пах давньої тлінності. Я був серед трун ламаних, битих, розчинених. Хаос і безладдя. Черепи, кістки, цвіль одержі, шматованої часом—сотнями років. Я обдивлявся кутки, засвітивши свічку.

Одна труна містила в собі роброни старого шовку, білий череп і волосся круг нього. На великій мідній іконці я прочитав життєпис Оксани Полуботок—дівчини 18 років.

Ці кістки знали те, чого я добивався. Але вони тримали свою тайну. Я передивився труну, майже не запалив себе свічкою. Глянув на череп—він глузував тихим сміхом з білих зубів. Тоді я не витерпів сміху—я вдарив ногою по черепу.

Він хруснув, і перекинулась на бік його хата. Забілів папір, я прочитав:

«Ротмистру Мишину...

Перед кінцем:

... дивизия вся снята. Оставлен только 7-й полк. Опасности нет. Пришлите инструкции. Оксана Полуботок».

Ось!—задзвеніло в голові.

Я зціпив зуби й сказав:

— Я тебе розстріляю власною рукою, сволоч!

Сухий був мій голос серед мертвого царства.

— Ні одного руху!—сказала мені та, про кого я думав.

В склепові були другі двері. Вона вийшла з них до блілого вогню моєї свічки, тримаючи ноган. Я став, а стеарин свічки лився мені на руку.

— Ну, друже,—сказала машиністка штабу,—тобі підвезло. Ти не зазнаєш мук віршовки мого ротмістра—я тобі дам зараз веселу безбильну смерть салдата!

Вона нервово показала свої білі зуби. Ноган зводився й шукав мушкою місця на мені.

— Двоє слів,—запитав я,—ти мене не любиш?

Вона зробилась блідою.

— Ти зараз підеш у небесний штаб.

— А з яких міркувань ти вибрала склеп?—поцікавився я, одтягуючи кінець.

— Романтика, дорогий мій. Шпиги—завжди романтики й усе вибирають по собі.

— Дурниця... Ой!—придивився я до кутка,—що це?!

Вона на мент одвела зір.

Я тоді кинув їй в обличчя гарячий стеарин; відразу стало темно. Щось закричала й бахала кулями в стіни. Я лежав, упавши на холодну труну. Мій ворог припинив стрілянину, і я почув, як зачинились двері. Кинувся вслід.

Під руками намацував лише стіни. Двері з середини не відчинялись. Я ледве вспів знайти свій вихід. Бо уже час.

Щось влетіло в склеп через душник, але мені не треба було догадуватись—я в три рухи вискочив і впав під дверима.

Зразу мене наче щось труснуло, потім захиталась капличка над склепом, і скажений гук вдарив мені у вухо. Звук був такий широкий, як ніч. Він не мав м'яккости звука «трюхдуюмовки»—він нагадував скрип пилки по кості на голові.

— Дннн!—почув я.

Встав як п'яний, спотикався ніччю через куші до штабу.

Ранком на дорозі з парку знайшли жіночу косу.

IV.

— Товариші,—сказав начдив,—ми вислухали інформацію політрука 5-ої роти. Машиністки штабу не знайдено. Завтра день Червоного Жовтня. Хто хоче висловитись?

— Святкувати Жовтень у місті С...

— Товариші,—сказав знову начдив,—так, ми мусимо місто С. подарувати Жовтню. Завтра ми святкуємо в місті С.

— Згода!

— План ось який: сьогодні в місті С. офіцерський бал. Сьогодні ніччю 30 чоловіка займають місто С., заарештовують офіцерню й тримають до ранку. Ранком—встигне надійти вся дивізія. Головне—захопити в руки бал.

... «ето будет последний і решительный бой!»—побажали при кінці й розходились на виконання плану.

Вітер віяв степами, як сліпий дим. Сніг лежав на ріллі й на стернях. Зимна зима колола в носі. Тридцять білих халатів пішло синіми стежками.

... Тут ось до їхніх слідів долучається щось, подібне на лиса, чи на дикого пса. Але це тільки дотик. Звір не любить тих слідів, що пахнуть зброєю. Бачиш—він звернув у бік і подався через бугри снігу.

Може тобі вже болять ноги? Може надто гостро співає вітер? Може десь ввижається небезпека? Плюнь на все.

Ось вони розійшлися у ланцюг. Хороші хлопці, чорт візьми! Бачать, як лелеки.

А це—патруль їхав. Сніг побили копитами. Патрульних захопили живими, не стріляли. Оце вони тобі й лежать—трое дітей степового Дону. Тихий Дін Іванович вже не побачить їх. Вони мертві. Їх зарубали шаблею,—і через це тут стільки крові. Не вести-ж їх було за собою!

Ось передмістя. Тут,—бачиш—зійшлися, порадилися, і їхні сліди ковтнули потоптані вулиці.

Руки проголосували. Це було надзвичайне засідання Ревкому. Представник N дивізії зробив доклад.

— Роздати зброю всьому населенню,—додав анархіст Альоша.

— Ну й дурень, звини за слово,—сказав по-щирости старий маляр,—для яких причин усім зброя? Матиме лише наша дружина.

Залею—хазяйська повітка з хазяйським сіном. Свічка затулена була з усіх боків.

V.

«Партія в 30 чоловіка за допомогою Ревкома,—писав начдив,—обкружила будинок, де йшов бал. Вартових познімали без постріла. Кругом поставили своїх, і п'ятеро чоловіка зайшло в середину».

Сніг од чобіт розтавав на паркеті. Була гнітюча тиша. Всі, хто п'ять хвилин тому ще веселився,—стояли посеред залі бліді, з піднятими до стелі руками. Курки ноганів у нас були напівзведені. Мене всього трясло. Лихоманка натягла нерви. А, гади!..

— Перш за все — спокій!—сказав дзвінко наш командир.—Всі військові виходьте по одному через двері. Штатські,—станьте всі в той куток. Жінки,—зайдіть у ту кімнату. Хто зробить зайвий рух—куля в голову! До вікон не підходить!

Далі не стримався.

— Попались, в три господа бога мать!!!

Я передивлявся жінок. Тут десь мала бути стрижена дівчина—машиністка штабу. На мене молились перелякані погляди, тремтів де-хто перед обмороком, я ходив між ними й придивлявся їм у вічі. Я кусав губи. Не було нікого навіть подібного.

Я вийшов до залі.

Через поріг з другого боку йшло двоє наших і тримали під нонами стрижену голову. То була струнка дівчина з похиленим зовсім на груди обличчям.

— Виведіть цю сволоч живою. Скажіть там, щоб не стріляли.

Щось ударило мене по серці. Я схопився за очі. Подбів до дівчини й підняв їй рукою голову. На мене глянула моя майбутня жінка.

«... в уборній кімнаті,—писав начдив, — знайшли денікинського шпига, який служив у нашій дивізії машиністкою штабу. Її вели на двір з наказом не стріляти, але вона вирвалась із рук, як скажена, і клинок не міг зупинитись»...

До ранку прийшов у місто Жовтень.

У робфаківця на столі стоїть попільниця. Зовнішнім виглядом вона нагадує плисківату морську мушлю. Кожен день Жовтневих спогадів додає рік до її історії.

Звук більш не продовжується. Він постояв у повітрі, як міраж.

7/XI. 1924 р.
м. Київ.

Дмитро

Фальківський

(22/X 1898 р)

Народився р. 1898 (22/X в с. В. Липеси, Кобринського повіту на Поліссі, в бідняцькій сім'ї робітника на цегельні. Учатися почав у сільській школі, а далі перейшов до гімназії (в Бересті-Литовському), але не закінчив її через окупацію Полісся німцями р. 1915. З молодих літ захопився революційною роботою, яку й провадив спершу, як член П. П. К., працюючи в запллі, а року 1920 вступив охотником до Червоної армії і з нею проробив наступ на Варшаву. Року-ж 1920 командирований на роботу в Ч. К. Білоруси, він протягом 3-х років працює в різних відділах Ч. К. і лише з 1923 року звільняється від військової служби, як тяжко хворий.

Писати почав з р. 1912, але відомий як поет став лише з р. 1924, вміщуючи свої твори в журналах «Червоний Шлях», «Життя й Революція», «Всесвіт», «Глобус» та інші.

Всі поезії поетові перейняті якимсь надзвичайним сумом і навіть розпадом. Лірик своєю природою, він дає в своїх творах особисті переживання на тлі останніх революційних подій.

Діапазон поетів поки-що ще не широкий, але лірична безпосередність, непідроблена щирість та, до того, уміння це передати в художніх формах стають запорукою його дальшого розвитку.

Я забув, як мажором співати...

Я забув, як мажором співати...

Грай-же,

арфо,

мінорний мотив!

Бо життя моє

—сук кострубатий.

Бо я серце в сльозах утопив...

Я не знаю:

Чого ще шукати?

І чи варто йти до мети?

Чи не краще той сук кострубатий

Розрубать...

На скалки рознести...

Ех!

Життя-ж ти прокляте,
злиденне!
Грай-же,
арфо,
мінорний мотив!
Бо я змалку боровся щоденно
І в борні я втомивсь...
Я втомивсь...
Кращі роки—
це роки голодні,
А довкола—
розтерзані дні...
Позавчора...
Торік...
І сьогодні.

Все в борні.. Все в борні...
Все в борні.
В тій борні я знесилився до краю.
Грай-же,
арфо,
мінорний мотив!...
Бо я звуків веселих не знаю,
Бо я серце в борні засушив.
Хай-же линуть акорди кудлаті
І сплетуться із сявом зор...
Я забув, як мажором співати:
Мій мотив—
це мінор...
це мінор...

Час колесами чавунними...

Час колесами чавунними
Наступив на юнь мою.
Я думками тихострунними
Свою тугу запалю.
Хай запалиться зажурений
В каламуті сірий день...
... Там...
де обрії похмурені
Ні весілля!..
Ні пісень!..
В бурю—
злиднів океанами
Все життя своє проплив.
Все життя пройшло туманами
Серед буднів, серед злив..
Дні мої—це дні засмучені
І тепера... і колись.
Я із щастям був заручений,
Та, на жаль, ми розійшлись.
І пішло собі дорогою
Моє щастя до весни,—
Я-ж із долею убогою
Приблукав до осені...
І думками недопитими
Наповняю вщерть пісні...
Тяжко з мріями розбитими
Доживать останні дні.

Тяжко знати, що ніколи ти
Так—по-справжньому—не жив,—
Серцем змученим, розколотим
Не всміхався..
не веснів..
Серце змучене, розколоте
Захлинається в крові,
А життя страждання молотом
Все кує й кує нові..
Обрій мій укритися хмарами.
Ех! ви дні..
погожі дні..
Із облудними примарами
Ніби ночі чарівні..
Пронесли ви перегонами
Буйним вихром край села..
... Срібна паморозь над скронями
Заіскрилась..
зацвіла.
На чолі від бур,
від холоду
Чорна-чорна борозна.
Це від горя, що замолоду
Довелось мені зазнать.
І тепер..
З зимою сірою
І пісні й думки сплелись.

Не скажу, що й досі вірю я
В те,

що вірилось колись.
Не скажу, що й досі вірю я
У правдивість юних дум...
Хто із вас...

якою мірою
Змірять може біль і сум?
Хто із вас життя покручене
Розмотає,

розплете?
Хто розкаже про засмучену
Осінь...

листя золоте?
Що на брук за тротуарами
Упаде в холодний день
І розтоптане, покаране
Не співатиме пісень..
Як співало тихим шелестом
Усміхаючись вітрам,
Коли ліс із дуба й береста
Госи влітку витира?..

Так і я, сумний,
зажурений,
Жовклим листом у саду,
Там—де обрії похмурені
Від морозів упаду.
А виходив у дорогу я
Повен сили до борні.
Дунав:

скоро перемогою
Перев'ю свої пісні;
Та життя пройшло туманами
Серед мряки...

серед злив.
В бурю...
злиднів океанами—
До кінця я не доплив.

Човен дум моїх з вітрилами
Потропився од вітрів.
Я з підрізаними крилами
До мети не долетів,
Хоч вогні вночі маячили
Все-ж знесилився...
Все-ж упав

Ех! ви дні мої потрачені,
Недоказані слова!

Ех! ви дні мої потрачені,
Недоспівані пісні!..
Край казковий непобачений,
Недопалені вогні..
Ех ви, сні мої розгублені!
Ех ти, день мій, сірий день!
І мотив пісень улюблених—
Недоспіваних пісень.
Час колесами чавунними
Все до купи замішав..
Хай огнями тихострунними
Догорить моя душа.
Тінь розпатлану минулого
Закосичу...

зеплету...
Хай у серці,
серці чалому
Болі рясно не цвітуть.
Хай запалиться зажурений
Каламутний сірий день

Там...
де обрії похмурені—
Ні весілля!..
Ні пісень...

Київ. Осінь. 1925.

* * *

Чогось гуде так вітер говірливий
І журно
Зорять
Зорі уторі,—

Коли проходжу зморений, журливий
В вечірній час за містом пустирі.
Я знаю, що за кілька кроків
Поглине мене міста чортів шум,

Чого-ж, чого ти, вітре кривобокий,
Чого ревеш, немов мені на глум?
Хіба того, що вже не стану більш за
соху,

Не прооре леміш пахучої ріллі,—
А чи того, що вже молюсь другому
богу,

Що димарями вип'явся з землі.
У вухах дзвонять дзвони самодзво-
ни

І город манить сотнями, огнів:
А вітер шарпає, додолу клонить
Пахучий вітер із далеких нив.
Й мені чогось так журно, журно-ста-
не,

В моїх очах встає задрипане село:
Його я проміняв на сірий камінь;
Зміняв на місто соху й чересло...

Не запряжу більш буланих коней,
Не проорю я лан, пухкий, як дим:
Мій кінь новий станки пасами го-
нить,

Ірже іржанням гугнявих машин.
І, от... що-дня, коли я йду з роботи
І журно

Зорять

Зорі угорі—

Я хочу так плугами розпороти
Оці міські порожні пустирі.
Бо в мене серце на дві половині.
(Чого-ж,

чого ти, вітроньку, ізник...)
'дна шепче:

був і будеш селинином,
А друга каже:
ти вже робітник...

БІБЛІОГРАФІЯ.

АНТОНЕНКО-ДАВИДОВИЧ Б.

Твори: «Лицарі абсурду», драма на 4 дії, в-ння «Червоний Шлях», 1924.—«Запорошені силуети»—збірник оповіданнів, Д. В. У. 1925.—«Тук-тук»—оповідання, в-во «Час» 1926.

Про письменника: Рецензії на «Запорошені силуети» в журналах: «Культура й Побут» 1925, ч. 33; «Зоря», Катеринослав, 1925, ч. 8; «Життя й Революція», 1925, ч. 8; «Червоний Шлях» 1926, ч. 11—12.

ВАСИЛЬЧЕНКО С.

Твори: Оповідання. К. 1915, 1918.—«Мужицька арифметика» (й інші опов.). К. 1918.—«Святкові зорі», опов. К. 1918.—«З життя українського вчителя», опов. П. 1919.—«Чорні маки», опов. К. 1920.—Драматичні твори. К. 1917.—«З дитячих літ», опов. К. 1918.—«Вечірні арабески». К. 1923. Ч. I і II.—«Збірка творів для дітей старшого віку. Д.В.У. Х. 1924.

Про письменника: П. Богацький, «З глибин нашої землі», «Книгар», 1918. № 15.—Рецензії—О. Грушевський, на «Оповідання», К. 1918. «Л.-Н. В.», 1918. XII.—Дурдуківський В.—на «Циганка», «Книгар», 1918. № 7.—М. Могилянський—на «Оповідання» К. 1919, «Книгар», 1919 № 28.—М. (Меженко) Юр.—на «Чорні маки». «Голос друку» Х. 1921.—П—ій А.—на «Чорні маки», «Шляхи Мистецтва». 1921.—М. Марусик—на «Збірку творів для дітей старшого віку». «Нова Громада» 1924. № 31—32.

ВИННИЧЕНКО В.

Твори друкувалися в журналах: «Киевская Старина», «Вільна Україна», «Нова Громада», «Літературно-Науковий Вістник», «Дзвін», а також виходили в багатьох окремих виданнях; за останніх часів у виданні ДВУ («Універсальна бібліотека»): Голод, К. 1920. (Голод. Хто ворог? Кузь та Грицинь. Біля машини).—Голода, повість. К. 1920.—Талісман. К. 1921 (Талісман. Щось більше за нас. Терень). Повне зібрання творів В. Винниченка вперше почало виходити р. 1906, коли у Києві видано було т. I. «Краса і сила». Потім вийшли: «Дрібні оповідання» (кн. II), К. 1907. Третя книжка оповіданнів, К. 1910. Твори, т. IV. Твори, кн. V, Твори, т. VI, Твори, кн. VII. К. 1913.—Твори, кн. IX; Москва, 1915.—Твори, кн. X, М. 1916 (8-го тому в цьому виданні не вийшло). Року 1919 у Відні вийшли твори В. Винниченка в XI томах. З року 1923 у Києві Кооперативне Видавництво «Рух» видало: Твори, т. I (кн. I і 2), 11, IV. 1923 р.,—т. т. III, V, VI, 1924 р.,—т. т. VII і VIII, 1925. Видано в цих VIII томах оповідання, більші твори й твори драматичні готуються до друку. Драматичні твори в окремих виданнях: «Дизгармонія», К. 1907.—Великий Молох, К. 1907.—Базар. К. 1918.—Брехня, Харків, 1915, Київ, 1922.—Чорна пантера і білий ведмідь, К. 1918.—Панна Мара, Київ, 1918.—Гріх, К. 1922. Крім того п'єси: Щаблі життя, у збірнику «Дзвін», К. 1907.—Momento. «Літ.-Н. Вістн.» 1907, кн. VII—VIII—IX.—Чужі люди. «Літ.-Н. Вістн.» 1909. X.—Співочі товариства, «Літ.-Н. Вістн.», 1911, I.—Натусь, «Літ.-Н.Вістн.», 1912, XII.—Молода кров, «Дзвін», 1913, VII—VIII.—Пригвождені, «Промінь», 1916, II—IV, V—VI; VII—VIII (1917).

Про письменника: Франко І. Новини нашої літератури: Володимир Винниченко—«Краса і Сила», К. 1906; «Літ.-Н. Вістн.» 1907. IV.—Єфремов С. Гнучка чесність. З сучасного письменства (Про п'єси В. Винниченка «Щаблі життя» й «Momento»). К. 1909.—Омельченко А. В поісках соціалістическої моралі, СПБ., 1909.—Данько М. Вол. Винниченко. Проба літературної характерістики, «Л.-Н. В.», 1910. VII.—Конціц І. Вол. Винниченко (Ескіз). «Укр. Хата», 1910. III.—Могилянський М. Коцюбинський і Винниченко, «Укр. Жизнь», 1912, VI.—Могилянський М. Винниченко. Новый енциклопедический словарь Ефрона.—Вороний М., в кн. «Театр і драма», К. 1913.—Христюк П. В. Винниченко і Ф. Ніцше, «Укр. Хата», 1913, IV—V.—Дивильковський А. А. Російського леса щепки, «Совр. Мир», 1914, IX.—Сріблянський М. «Те, що дає радість життя», «Укр. Хата», 1914, V.—Тищенко Юр. Хто такий Винниченко?—біографічний нарис, К. 1917.

ВОРОНИЙ М.

Твори: Ліричні поезії, т. I, К. 1911.—В сьйві мрій. К. 1913. Поезії, т. I. Черкаси, 1920.—Пушкін О.—Моцарт і Сальєрі (переклад) «Зоря», 1895, ч. 24. («Розвага», деклам., т. II).—Шніцлер. Зелена попуга, (переклад В.), К. 1917.—Катюль Мендес.—Поезії в праці (переклад і передмова В.), К. 1917.

Про письменника: Франко І. М. Вороний, «Л.-Н. В.», 1903.—Єфремов С. На мертвой точке (В «Киевской Старине», 1904, V—VI) і окремо.—Чупринка Микола Вороний. Ліричні поезії, т. I, К. 1911, «Л.-Н. В.», 1912, кн. I. (рец.).—А. Василько. Микола Вороний. Ліричні поезії, т. I, К. 1912, «Укр. Хата» 1912. I (рец.).—Черкасенко, М. Вороний (Передмова до збірки «В сьйві мрій»), К. 1913.—С. Русова. М. Вороний. «Л.-Н. В.», 1918, X—XI.—Ковалевський О. М. Вороний. «Книгарь», 1919, XVII.—В. Коряк. «Місто в українській поезії», «Шляхи Мистецтва», 1921, I—II.

ГОЛОВКО А.

Твори:—«Самоцвіти» (вірші). Крем. 1919.—В червоних шумах—п'єса. Д.В.У.—Окремі оповідання та повісті друкувалися в різних журналах: «Черв. Шлях», 1923, ч. 1—2; 1924—ч. 4—5; 1925—ч. 6; «Червоні квіти»—1924 р. та инші. Майже всі вони зібрані у збірникові «Може» ДВУ. 1926. X.

ЕЛЛАН В.

Твори: Ударом зрушив комунар. Intermezzo України (Поезії) «Червоний Вінок», Од., 1919.—Удари молота і серця (поезії), ДВУ, Київ, рік не позначений (1920?).—Електра, фрагменти з радіо-поеми, «Шляхи Мистецтва», 1921, I.—Лист, поезії, «Шл. Мистецтва», 1922, II.—Неп, даялоги. Х., 1923.—Ранок, поезія, «Шл. Мистецтва», 1923, V.—Людське (новелі), альманах «Гарт», Харків, 1924, ДВУ.—Посмертні вірші, «Черв. Шлях» 1925, 11—12.

Про письменника: Якубський—рецензія на «Червоний Вінок» Од., 1919, у «Книгарі», 1919, ч. 27.—Терещенко М. Рецензія на збірку «Удари молота і серця», «Голос Друку», Х., 1921.—Яловий М. Рецензія на збірку «Удари молота і серця», «Шл. Мистецтва», 1921, I.—Кулик І. Реалізм, футуризм, імпресіонізм, «Шл. Мистецтва», 1921, I.—Коряк В. Шість і шість, Х., 1923.—Ів. Майдан. Літературно-мистецька спадщина Еллана, «Глобус» 1926, I.—М. Зеров. Василь Елланський, «Життя й Революція», 1925, № 6.

ЗАГУЛ Д.

Твори: «Мережки», Чернівці, 1913, вид. «Нова Буковина».—«З зелених гір», Київ, 1918, вид. Т-ва «Час».—«На грані», Київ, 1919, вид. «Сяйво».—«Марія і Мара». Відень-Чернівці, 1921.—«Наш день», Х. 1925.—Окремі вірші, друковані в журналах та газетах «Буковина», «Молот», «Нова Буковина», «Народня Справа», «Народня Воля», «Літ.-Наук. Вістн.», «Боротьба», «Шлях», «Україна», «Культура», «Нова Громада», «Укр. щоденні вісти», «Червоний Шлях», «Нова культура», «Життя й Революція» та багато инших.

Про письменника: Проф. О. Білецький. 20 літ укр. лірики, зб. «Плуг», Х., 1924.—М. Зеров. Рецензія на «З зелених гір», «Книгар», 1918, кн. VII.—М. Зеров. Рецензія на «Наш день» («Черв. Шлях», 1925, № 5).—Ан. Лебідь. Від символізму до революційної літератури. «Життя й Революція», № 6—7, 1925 р. Ю. Меженко. Рецензія на зб. «На грані», «Книгар», 1919, № 22.—Клим Поліщук. З виру революції. «Веселка», 1923, кн. I. Каліш.—У. Штурнер. «На грані». «Музагет», 1919.—О. Грицай. Критично-біографічний нарис до збірки віршів «Марія і Мара», Чернівці. 1921.

ЗЕРОВ М.

Твори:—«Камена». К. 1924.—«Окремі вірші по журналах: «Черв. Шлях», «Зоря», «Літ.-Н. Вістн.» та інші.

Про письменника: М. Рильський. Рец. на «Камену». «Нова Громада» 1924. № 26—27.—О. Білецький. Те-ж. «Червоний Шлях» 1924, № 6.

ІВЧЕНКО М.

Твори: «Шуми весняні». Збірка новель. В-во «Сяйво», К. 1919.—Горіли степи. В-во «Шлях Освіти», Харків, 1923.—Із днів польових, «Нова Громада», 15—16. 1923.—Наступ, «Черв. Шлях», 1923, 9.—«Векша», «Нова Громада», № 26—27, 1924.—«Смертний спів», «Червоний Шлях», VI, 1924.—Повідь, п'еса, «Черв. Шлях», VIII—IX, 1924.—Імлистою рікою. Оповідання. Зб. II. К. 1926.

Про письменника: С. Єфремов. Дорогою шукання (Стаття про збірку новель «Шуми весняні»), «Книгар», ч. 1—3, 1920.—Мих. Могилянський. Нові збірки оповідань, «Літ.-Н. Вістн.», VII—IX, 1919.—Рец. на «Горіли степи», «Черв. Шлях», 1924 № 9.—Ф. Якубовський. Під водами імлистої ріки. «Черв. Шлях», 1926. № 2.

ІОГАНСЕН М.

Твори: «Д'горі», Х. 1921.—«Крокове коло», Х. 1921.—«Доробок» (Речі, 1917—1923), в-во «Червоний Шлях», Х. 1924.—17 хвилин, оповідання, «Книго-спілка», Х. 1925.

Про письменника: М. Тростяницький. Рец. на «Д'горі», «Шляхи Ми-стецтва». 1922. № 4(2).—Мих. Могилянський. Рецензія на «Крокове коло», «Нова Громада», ч. 15—16, р. 1923.—Дніпровський. Рец. на «Крокове коло». «Черв. Шл.», 1923, № 6—7.—М. Доленго. Рец. на «Доробок». «Нова книга». 1924. № 1.—Ол. Білецький. Двадцять років нової української лірики. ДВУ. Х. 1924.—Ан. Лебідь. Рецензія на збірку оповідань «17 хвилин», «Життя й Революція», Х. 1925.

КАРМАНСЬКИЙ П.

Твори «Ой, люлі, смутку». Поезії. Львів. 1906.—«Блудні огні», зб. поезій. Л. 1917.—«Пливем по морю тьми», зб. поезій. Л. 1909. «Al fresco» — віршована проза. Л.-К. 1917.

Про письменника: Ів. Франко. Рец. на «Ой, люлі, смутку». «Літ.-Н. В.», 1916, т. 35.—М. Євшан. Проба характеристики П. Карманського «На розсвіті». 1907. № 2.—М. Євшан. П. Карманський і нова збірка його поезій («Пливем по морю тьми»), «Літ.-Н. В.» 1909, VI.—Євшан М. П. Карманський. В книзі «Під прапором мистецтва». К. 1910.—С. Єфремов—Серед сміливих людей; з сучасного письм. К. 1911.—М. Зеров. Рец. на «Al fresco» «Літ.-Н. В.» 1919. I.

КОБИЛЯНСЬКИЙ В.

Твори: «Мій дар». К. 1920.

Про письменника: Меженко Юр. Володимир Кобилянський. «Гроно» 1920.—М. Зеров. Володимир Кобилянський. Передмова до книги «Мій дар».

КОБИЛЯНСЬКА О.

Твори: Покора (Покора, Жебрачка. Що я любив. Мати божя. Час. Він і вона. Битва. Impromptu Phantasie. Мужик. Банк рустикальний). Львів,

1899.—**Земля**, повість у двох частинах. Коломія й Ляйпціг (рік не позначений).—**До світа**. Новелі (Valse melancholic. Рожі. Акорди. Поети. На полях. Під голим небом. Там звізди пробивались. Сумно колишуться сосни. Балаканка про руську жінку. Сліпець. Через море. За готар. Мої ділеї). Львів, 1905.—**Нюба**. Повість. Львів. 1907.—**В неділю рано зілля копала**. Повість. Київ. 1909.—**Через кладку**. Повість. Київ—Львів, 1913.—**За ситуаціями**. Повість. Київ. 1914.—**Новелі**. (О. Кобилянська та її новелі. Вступна стаття Б. Якубського. Бібліографія. Покора. Жебрачка. Що я любив. Битва. Мужик. Банк рустикальний. Некультурна. Природа. Там звізди пробивались. Сліпець. Через море. За готар. В-осени. Весняний акорд. Юда. На зустріч доні. Лист засудженого жовніра до його жінки. Лісова мати. Сниться). Київ, 1925. Літературна бібліотека «Книгоспілки».

Про письменницю: М. Грушевський. О Кобилянська. «Літ.-Наук. Вістн.», 1, 1898.—**О. Маковей**. Ольга Кобилянська. Літ. критична студія, «Л.-Н. В.» кн. 1. 1899.—**Леся Українка**. Малорусские писатели на Буковине, «Жизнь», IX, 1900, а також т. VII творів Лесі Українки, Київ, 1925.—**С. Єфремов**. В поисках новой красоты, «Киевск. Стар.», X—XII, 1902 (і окремо). На мертвій точці, *ibid* 1904, V—VI.—**І. Франко**. З останніх десятиліть XIX в. «Літ.Наук. Вістн.», 1901, т. XV, а також у книзі «Молода Україна», Львів, 1910.—**М. Євшан**. О. Кобилянська. «Укр. Хата», 1909, IX; О. Кобилянська—«Через кладку», Львів 1913. X; О. Кобилянська. В книзі «Під прапором мистецтва», К. 1910.—**М. Данько**. В поисках красоты. «Укр. Жизнь», 1913, XII.—**М. Сріблянийський**. Поет майбутньої людини, «Книгар», 1918, XI.—**В. Коряк**. Місто в українській поезії. «Шляхи Мистецтва», 1921, II.—**П. Якубський**. Ольга Кобилянська та її новелі. Вступна стаття до новель Кобилянської, К. 1925.

КОПИЛЕНКО О.

Твори: «Буйний хміль». Збірка оповідань. ДВУ. Харків, 1925.—**Весела історія**. Оповідання. «Книгоспілка», Харків, 1925.

Про письменника: М. Зеров. З сучасної прози. «Життя й Революція», № 5, 1925.—**Я. Савченко**. Життя мускулясте. «Червоний Шлях», 1925, № 5.—**Дніпровський**. Рец. на «Буйний хміль», «Нова книга», 1925, № 4—6.—**Ол. Дорошкевич**. Рец. на «Веселу історію», «Життя й Революція», 1925, № 12.

КОСИНКА ГРИГОРІЙ.

Твори: Під брамою собору. Момент. За земельку, оповідання, «Гроно», 1920.—**«На Золотих Богів»**—дрібні оповідання, в-во «Слово», Київ, 1922.—**«На буряки»**, оповідання, «Слово», декламатор, року 1923.—**«Заквітчений сон»**, оповідання. «Нова Громада», кн. 1—2, 1923.—**Новелі та оповідання: «Сорочка»**, «Голова ході», «Зелена ряса», «Постріл», «За ворітьми», «Товариш Гавриш», «Мати»—видруковано на протязі років 1923—25 в журналі «Нова Громада», у Києві.—**«Анкета»**, оповідання, «Червоний Шлях», кн. 6, 1924.—**«За ворітьми»**, оповідання, вид-во «Книгоспілка», Харків—Київ, р. 1924.—**«Мати»**, оповідання, вид-во «Книгоспілка», Харків—Київ, р. 1925. В житах. К. 1926. ДВУ.

Про письменника: Вол. Дорошенко. «Літ.-Наук. Вістн.», кн. 6, 1922 р.—**М. Ірчан-Бабиук**. Григорій Косинка. Велика стаття в газеті «Земля і Воля», ч. 24, за 1922 р.—**В. Коряк**. Мотиви соціальної боротьби в сучасній укр. літературі, «Книга», 1923 р.—**М. Доленго**. Рец. на «Мати», «Червоний Шлях», 1926, № 4.—**В. Ч.** Рец. на «Мати», «Зоря», Кат. 1926. № 4.—**М. Рильський**. Два поети громовиці. «Нова Громада», кн. 22 за 1924 р.

КОЦЮБІНСЬКИЙ М.

Твори: Перше повне видання творів видало в Києві в-во «Криниця» 1917—18 р. в 5 томах. **Друге повне видання творів** Коцюбинського випустило ДВУ під редакцією і з переднім словом академіка С. Єфремова р.р. 1922—1925. **Твори**, т. I. К. 1922 (Гармонійний талант—стаття С. Єфремова. На віру.

П'ятизлотник. Ціпов'яз. Помстився. Хо. На крилах пісні). **Твори**, т. II. К. 1922. (Для загального добра. Пе-коптьор. Посол від чорного царя. Відьма. Полюдському. Дорогою ціною. Лялечка. Поединок).—**Твори** т. III. К. 1924 (В пугтах шайтана. На камені. Цвіт яблуні. *Fata morgana*. Під мінаретами. У грішній світ. З глибини).—**Твори**, т. IV, К. 1925. (Сміх. Він іде. Невідомий. *Persona grata* В дорозі. *Intermezzo*. Як ми їздили до криниці. Дебют. Сон. Що записано в книгу життя. Тіні забутих предків. Лист. Подарунок на іменини. Коні не винні. Хвала життю. На острові). **Твори**, т. V. К. 1925, (Од редактора. I. З ненадрукованої спадщини. II. Дитячі твори. III. Літературно-критичні спроби та інше. IV. Показчик). В серії «Художня Бібліотека» ДВУ випустило окремих книжечками: Коні не винні. Він іде. Кат. Подарунок на іменини. *Fata morgana*. **Переклади творів Коцюбинського чужими мовами в окремих виданнях:** М. М. Коцюбинский. Рассказы. Т. I-ий с украинского. Перевод Мих. Могилянського. Изд. Т-ва «Знание», С.-Петербург, 1911, ст. 303.—Т. II—с украинского авторизованный перевод Мих. Могилянського. Изд. Т-ва «Знание», Петербург, 1911, ст. 262.—Т. III-й. Перевод с украинского Мих. Могилянського и Ф. Волховского. К-во писателей в Москве. Москва, 1914, ст. 226.—Рассказы. С предисловием М. Горького. Берлин, 1923. **Польською мовою:** W pentach szatana. Brody—Warszawa. 1906, стор. 219.—**Німецькою мовою:** Pro bono publico. Nowelle. Wien. 1909, стор. IV, 97.—**Шведською мовою:** I vilt aktenskap. Berattelscz från Ukraina—Stokholm 1909, стор. 192.

Про письменника: І. Франко. З останніх десятиліть XIX в., «Літ.-Наук. Вістн.», 1901, кн. IX. Передруковано в книзі того-ж автора «Молода Україна», Львів, 1910, кн. IX.—**Могилянський Мих.** Коцюбинський и Винниченко. «Укр. Жизнь», 1912, кн. VI.—**Грушевський М.** Сумний великдень, «Літ.-Наук. Вістн.», 1913, кн. V.—**Леонтович Вл.** Естетизм М. М. Коцюбинського, тамо-ж.—**Євшан.** Літературні замітки. Тіні забутих предків, тамо-ж.—**Горкий М.** М. М. Коцюбинський. «Літ.-Наук. Вістн.», 1913, кн. VI.—Та сама стаття Горького російською мовою. «Вестн. Европы», 1913, кн. VIII.—**М. Коцюбинський.** Листи до В. Гнатюка. З передмовою і поясненням В. Гнатюка. Львів, 1914, стор. 167.—**Жигмайло І.** Михайло Коцюбинський. Спроба характеристики. Катеринослав, 1915.—**Мих. Могилянський.** Коцюбинський М. М. Новый Энциклопедический словарь Ефрона.—**Мих. Могилянський.** Художник слова. Пам'яті М. М. Коцюбинського, Петроград, 1915.—**Саліковський, А. Ф.** Из воспоминаний о М. М. Коцюбинском. «Укр. Жизнь», 1916, кн. IX.—**Листи М. М. Коцюбинського до М. М. Могилянського,** з передмовою Мих. Могилянського, «Наше Минувле», 1918, кн. II.—**Коваленко-Коломацький.** В дні журби і печали. До п'ятих роковин смерті Михайла Коцюбинського. Київ, 1918.—**Листи М. М. Коцюбинського до дружини.** З передмовою М. Жука, «Літ.-Наук. Вістн.», III, IV, VI і VII—IX 1919 р.—**Могилянський М. М. М.** Коцюбинський: До біографії письменника, Чернівці, 1919.—**Ефремов С.** Нескінчена пісня. «Книгар», ч. 25—26. 1919 р.—**Чернявський М.** Червона лілея. Спогади про М. Коцюбинського. Херсон, 1920.—**Ефремов С.** Коцюбинський. Критично-біографічний нарис з додатком автобіографії Коцюбинського. В-во «Слово», Київ, 1922.—**Попів О.** Михайло Коцюбинський. З нагоди десятиліття його смерті, «Черв. Шлях», 1923, кн. II.—**В. Коряк.** Поет української інтелігенції, вид. «Книгоспілки», Харків, 1919.—**Лебідь Ан.** Перший твір М. Коцюбинського, «Україна», 1924, кн. III.—**Могилянський М.** Ненаписана повість М. М. Коцюбинського, «Червон. Шлях», 1925, кн. III.—**Козуб С.** 1905 рік у творчості Коцюбинського, «Україна», IV. 1925.—**А. Лебідь.** *Fata morgana*. Вступна стаття до видання «Книгоспілки», К. 1926.—**Ан. Лебідь.** Творча путь Коцюбинського. Вступна стаття до видання «Книгоспілки» «Вибрані твори», К. 1926.

ЛЕПКИЙ Б.

Твори: З села, зб. оповідань. Чернівці, 1898.—З життя, зб. оповідань. Львів, 1899.—Оповідання. Львів, 1901.—Щаслива година. Оповід. Львів, 1901.—В горах. Новелі. Львів, 1904.—Кара та інші оповід. Львів, 1905.—По дорозі

життя. Вибір оповідань. Львів. 1905.—**Кидаю слова**. Нариси й оповідання. Чернівці, 1911.—**Стрічки**. 36. поезій, Львів, 1901.—**Листки падають**. 36. поезій, Львів, 1902.—**Осінь**. Лір. збірка. Коломия, 1902.—**На чужині**. Поезії. Львів, 1904.—**З глибин душі**, вибір поезії, Львів, 1908.—**З-над моря**. 36. поезій. Жовква. 1911.—**Поезіє, розрадо одинока**. 36. поезій. Львів. 1908. **З-над моря**. 36. поезій. Жовква, 1913.—**Твори в двох томах**, т. I (поезії), т. II (оповідання), Київ—Ляйпціг.

Про письменника: А. Крушельницький. Богдан Лепкий. «Кара» (зб. оповідань), «Літерат.-крит. нариси». Станіслав, 1908.—А. Крушельницький. Осінній настрій у збірці поезій Б. Лепкого («Осінь») там-же.—О. Грушевський. Богдан Лепкий. «З сучасної укр. літератури». К. 1909. К. 1918.—М. Євшан. Богдан Лепкий (Елементи його творчости), «Укр. Хата», 1909. VII—VIII.—М. Євшан. Б. Лепкий. В книзі «Під прапором мистецтва», К. 1910.

МАРТОВИЧ Л.

Твори: «Нечитальник», Львів, 1900.—«Хитрий Панько», Л., 1903.—«Стрибожий дарунок», Л. 1905.—«Забобон», повість, Л. 1917.—Л. Мартович, оповідання, повне посмертне видання. Львів, 1922. (До складу цього видання увійшла вся літературна спадщина Л. Мартовича, крім повісті «Забобон»). В перекладі на російську мову: «Войт» и др. рассказы, Москва «Универс. библиотека»).—**Вибрані твори**. «Книгоспілка» К. 1926

Про письменника: Іл. Свенціцький. «Леся Мартович», «Літ.-Наук. Вістн.», I, 1918.—М. Грушевський. «Світлотіні галицького життя», «Літ.-Н. В.», IX, 1918.—В. Стефаник. Перший твір Леся Мартовича, в збірці новель Стефаника «Кленові листки», Х., ДВУ, 1924.—М. Зеров. Марко Черемшина і галицька проза. Вступна стаття до збірки новель М. Черемшини «Село вигибає», Вид. «Книгоспілки», К. 1925.—Мих. Могилянський. Л. Мартович «Новый энциклопедический словарь Ефрона», Петербург.—Мих. Могилянський. Леся Мартович. Вступна стаття до «Вибрані твори». К. 1926.

МИХАЙЛИЧЕНКО Г.

Твори: Місто (шкіц), «Мистецтво», I. 1919.—Повія, новела, «Мистецтво», II, 1919.—Крик (шкіц).—Старчиха, новела, «Мистецтво», III, 1919.—Чуже свічадо, «Музагет», 1919, I—III.—Погроза невідомого, оповід., альманах «Зшитки боротьби», К. 1920.—Блакитний роман, «Шляхи Мистецтва», I, 1921 і окремо Держвид., Харків, 1921.—Новелі. Харків, 1922.—На річці Мереженій. «Забив». Новелі, «Шляхи Мистецтва», 1922, I.—Коли квітнуть айстри, неспросівана пісня-новела.—Зацвіла моя любя, новела, «Зори Грядущего», 1922, II.

Про письменника: Гнат Михайличенко (Ігнатій Михайлич), некролог. «Книгар». 1919, ч. 28.—Зеров М. Про «Блакитний роман» в рецензії на «Шляхи Мистецтва» 1921, I. «Голос Друку», Х., 1921.—Йогансен. М. Еротизм у новій українській поезії («Онан» Вол. Поліщука, «Блакитний роман» Гн. Михайличенка), «Жовтень», Харків, 1921.—Галзінський Волод. Символіка «Блакитного роману», «Шл. Мистецтва», 1921, II.—Коряк В. Місто в укр. поезії; стаття друга, «Шл. Мистецтва», 1921, II.—Коряк В. Мотиви соціальної боротьби в сучасній укр. літературі, «Книга», 1923, I. Цю статтю Коряка передруковано в збірці його критичних статтів «Організація жовтневої літератури», Харків, ДВУ, 1925.

ОЛЕСЬ ОЛ.

Твори: «З журбою радість обнялась», Пет., 1907, К. 1917. Відень. 1920.—Поезії, т. II, Петр., 1909, К., 1918.—Книжка третя, К. 1911.—Твори т. III, К., 1918.—Драматичні етюди (твори т. IV), К. 1914.—Поезії т. V, К. 1917, Від. 1920. Чужиною (поезії, т. VII). Від. 1919.—Вибір поезії. Від. 1923.—Вибрані поезії, К., 1925.

Про письменника: О. Білоусенко. «Нова поетична сила». «Л.-Н. В.», 1909, VII.—С. Єфремов. Муза гніву та зневіри. 1910.—М. Шаповал. О. Олесь. «По дорозі в казку», «Л.-Н. В.», 1910. IX.—М. Євшан. «Червоні маки» (Про «По дорозі в казку»), «Укр. Хата», 1910. IX.—А. Василько. Вічна казка (Про «По дорозі в казку»), К. 1911.—С. Русова. Поезія самотності (З приводу п'ятої книги поезій), «Л.-Н. В.», 1917, IV.—М. Грушевський. Вступна стаття до «Вибір поезії». Від., 1923.—П. Филипович. Олесь. Вступна стаття до «Вибрані поезії», К. 1925.

ОСЬМАЧКА Т.

Твори: «Круча», в-во «Слово», К., 1922.—«Скитські вогні». ДВУ. К., 1925
Про письменника: В. Поліщук. Рецензія на «Кручу». «Книга», 1923, № 2.
—В. Ч. Рец. на «Скитські вогні», «Зоря», Кат. 1926, № 13.—Я. Савченко. Теж, «Життя й Революція», 1926, № 2—3.

ПАНЧ П.

Твори: Там, де верби над ставом. Повість, «Шлях Освіти», 1923 р.; 2 видання «Черв. Шлях», 1925.—Гнізда старі. Повість, «Шлях Освіти», 1923; 2 видання «Черв. Шлях», 1925.—Бій преподобний. Оповідання, «Шлях Освіти», 1924; 2 вид. «Черв. Шлях», 1925.—По-за життям. Збірка оповідань. «Шлях Освіти», 1924.—У містечку Б. Збірка оповідань. «Книгоспілка», 1925.—Калюжа. Збірка оповідань. «Книгоспілка». 1925.—Солом'яний дим. Вибрані твори. ДВУ, 1925.—Мишачі нори. Вибрані твори. 1926, ДВУ.

Про письменника: Рецензія на «Там, де верби над ставом». Додаток до «Вістей» Л. Н. М. ч. 14, 6—1—1924 р.—М. Б. Рец. на «Гнізда старі». «Червоний Шлях», 1924, ч. 1—2.—М. Д. Рец. на «У містечку Б.», «Черв. Шлях», 1925, ч. 5.—К. Довгань. Рец. на «Калюжа». «Життя й Революція», 1925, ч. 11.—М. Доленго. «Мишачі нори» та «Солом'яний дим».—Рец. на названі книжки. «Культура і Побут», 1926—21—II ч. 8.—Ф. Якубовський. Рец. на «Мишачі нори» «Життя й Революція», 1926, ч. 2—3.

ПАЧОВСЬКИЙ В.

Твори: Розсипані перли (поезії). Львів, 1901.—«Сон української ночі» (драма), Львів, 1902.—«По стоці гір» (поезії), Львів, 1907.—Сонце руїни, трагедія козацької України. Жовква—Київ 1911.—Ладі й марені терновий огонь мій... (поезії), Львів (рік не позначено)—«Роман Великий».

Про письменника: «Южно-русская литература, 81 полутом «Энциклопедического словаря «Брокгауза і Ефрона», стаття І. Франка, Петербург, 1904.—М. Зеров. Передмова до збірника «Нова українська поезія», К. ДВУ. 1921.

ПІДМОГИЛЬНИЙ В.

Твори: Остап Шаптала, Х. 1921.—«В епідемічному бараці», Берлін, 1923.—«Повстанці», Берлін, 1923.—«Військовий літун», К. 1924.—«Син», К. 1925.—Третя революція, К. 1926.

Про письменника: В. Юноша. «Поет чарів ночі», Кат. «Вир Революції», 1921.—М. Доленго. Трагедія непотрібної трагічності. «Червоний Шлях», 1924, № 4—5.—О. Бургардт. Рец. на «Військовий літун», «Червоний Шлях», 1924, № 8—9.

ПОЛІЩУК В.

Твори: «В революцію» та інші поезії в збірнику «Гроно», К. 1920.—В тому-ж збірникові прозові—«Чотири мініатюри». Ярина Курнатовська, ритмований роман, «Шляхи Мистецтва», 1921, II і окремо, Харків, 1922, Всеукрлітком.—Книга повстань, поезії 1919—1921 років, Всеукрлітком, Х. 1922.—Ади.

гейський співець. Поема. «Черв. Шлях», 1923. І і окремо, Харків, 1923.—Григорій Сковорода, роман ліричний (уривки). «Шляхи Мистецтва», У. 1923, Х.—15 поем, Харків, 1925.—Європа на вулкані. ДВУ, Х. 1925.

Про письменника: Йогансен М. Еротизм у новій укр. поезії. «Жовтень» І, Х. 1921.—Тростянецький М. Перші сонячні вибухи, «Жовтень», Х. 1921.—Білецький. Валеріян Поліщук. Книга повстань, «Шляхи Мистецтва», 1922, II.—Кулик І. На шляхах до пролетарського мистецтва. «Шляхи Мист», 1922, II.—Коряк. Шість і шість. Х. 1923.—Плевако М. Сковорода в світлі художньої літератури. «Книга», 1923, I.—А. Лейтес. Пролетарський ренесанс в українській літературі. «Звезда», 1925 № 5.—Лейтес. Ренесанс укр. літератури. Х. 1924.—Капустянський І. Поет життєвої динаміки —В. Поліщук—VIII—IX. «Черв. Шлях», р. 1924.—Ан. Лебідь. Валеріян Поліщук. З приводу «15 поем». «Життя й Революція», 1—2, 1925.—Іван Капустянський. Валеріян Поліщук. Спроба характеристики з додатком автобіографії поета та бібліографічним покажчиком, Х. 1925.—М. Зеров. Рецензія на книгу Капустянського «Валеріян Поліщук», «Життя й Революція», 1925, 8.

РИЛЬСЬКИЙ М.

Твори: «На білих островах», К. 1910.—«На узліссі». Ідилія. К. 1918.—«Під осінніми зорями», лірика, кн. II, К. 1918 і К. 1926.—«Синя далечинь», зб. поезій. К. 1922.—«Крізь бурю і сніг», поезії. К. 1925.—«Тринадцята весна», К. 1926.

Про письменника: М. Срібляський. Коли прокидається весна. «Укр. Хата», 1910. XII.—П. Филипович. Лірика М. Рильського. «Книгар», № 22, 1919.—М. Зеров. Рецензія на «Під осінніми зорями», «Музагет», 1919.—В. Коряк. Шість і шість. Х. 1923.—В. Коряк. Кінець нової української літератури (Про М. Рильського). «Книга», 1923.—Ст. Кароль. На перевалі. «Література. Наука. Мистецтво», 1923. № 3.—Ан. Лебідь. Рецензія на «Крізь бурю і сніг». «Життя й Революція», 1925, № 8.—М. Лебідь. Рецензія на «Крізь бурю і сніг», «Зоря», Катеринослав, 1925. № 10.—В. Василенко. Максима Рильського «Тринадцята весна», «Культура і Побут», 1926.—7—III, № 10.—В. Ч. Рец. на «Тринадцату весну». «Зоря», Кат. 1926. № 5.—М. Зеров. Літературний шлях М. Рильського—«До джерел». К. 1926.

РОМАНОВИЧ-ТКАЧЕНКО Н.

Твори: Мандрівниця, повість-трилогія;—ч. I.—«Дні юности», «Літ.-Наук. Вістн.», 1923, II—IX;—ч. II. «Манівцями», 1914, II—VIII «Наук. Вістн.»;—ч. III. За водою, ibid 1918. II—VII.—В країні горя та руїни, «Літ. В.», 1918. 2—3.—Життя людське, збірка оповідань, в-во «Сіач», Черкаси, 1918.—Шляхами воєнними, «Червоний Шлях», 1923, II.—Із зеленої книжечки, «Черв. Шлях», 1923, IX.—Уривки з повісті «Вітри», «Черв. Шлях», III. 1924.

Про письменницю: А. Ніковський. Огляд укр. літератури в 1913 р., «Літ.-Наук. Вістн.», 1914, I.—М. Євшан. Укр. література в 1913 році, «Укр. Хата», 1914, I.—Мих. Могилянський. Нові збірники оповідань, «Літ.-Наук. Вістн.», VII—IX, 1919.—М. Зеров. Рецензія на збірку «Життя людське», «Книгар», грудень, 1918.

САВЧЕНКО Я.

Твори: Поезії. Кн. I. Житомир. 1918.—Земля. Зб. поезій. Кн. II. Ж. 1921. Крім того, окремі поезії в журналах: «Літ.-Н. В.», «Шлях», Мистецтво», «Життя й Революція» та інші.

Про письменника: М. Зеров. Рец. на «Поезії», кн. I, «Книгар», 1918, № 8. А. Ніковський. Vita nova. К. 1919.—В. Коряк. Мотиви соц. боротьби в суч. укр. літературі. «Книга», 1923, I.

СЕМЕНКО М.

Твори: „Prélude“. К. 1913.—Дерзання. К. 1914.—Кверофутуризм. К. 1914.—Дев'ять поем. К. 1918.—П'єро задається. К. 1918.—П'єро кохає. К. 1918.

П'єро мертвопетлює. К. 1919.—„Blocnotes“. К. 1919.—«В садах безрозних». К. 1919.—«Ліліт». К. 1919.—«Кобзар» (усі поезії), К. 1924.

Про письменника: У-ко. Рецензія на „Prélude“. «Л.-Н. В.», 1913, V.—Чупринка. Те-ж. «Укр. Хата», 1913, VI.—Сріблянський. Етюди про футуризм. «Укр. Хата», 1914, VII.—Сріблянський. «Кверофутуризм», «Укр. Хата», 1914, VI.—П. Филипович. «П'єро задається». «Книгар», 1918. (XIV).—Я. Савченко. П'єро задається. «Літературно-критичний альманах», кн. I. К. 1916.—В. Коряк. Тарарам. «Мистецтво» II, 1919.—А. Ніковський. Вітапова. 1919.—В. Коряк. Футуризм український і польський. «Жовтень» X. 1921.—І. Кулик. Реалізм, футуризм, імпресіонізм. «Шляхи Мистецтва» I, 1921.—М. Доленго. Рецензія на «Кобзар», «Черв. Шлях», 1924, № 3.—П. Якубський. М. Семенко. «Черв. Шлях», 1925, кн. 1—2.

СЕНЧЕНКО І.

Твори: Вірші в журналах та збірниках: «Арена». 1922, ч. 1, «Плуг» I, 1922; «Зори Грядущего», 1922, II; «Шляхи Мистецтва», 1922, I, II; «Штурма», X. 1923.—Проза в журналах: «Комунарка України», 1922, XII; 1923, I, II; «Студент Револуції» ч. I, II, III; «Шляхи Мистецтва», 1923. Окремо книжка: «Оповідання», ДВУ. Харків, 1925.

Про письменника: В. Сонцвіт. Рецензія на збірку «Штурма», «Червоний Шлях», 1923, № 2.—Рецензія на «На весні», «Черв. Шлях», 1924, № 9.—О. Г. Рецензія на «В огнях вишневих завірюх» «Більшовик», 6—V—1925, № 100 (1925).—Ол. Дорошкевич. Рецензія на «Оповідання», «Життя й Револуція», 1925, ч. 8.—Ю. М. Рец. на «Оповідання», «Черв. Шлях», 1925, ч. 8.

СЛІСАРЕНКО ОЛ.

Твори: На березі Кастальському. 36. поезій. К. 1919.—«Поеми». К. 1923.—«Сотні тисяч сил», 36. оповідань. X. 1925.—«Плантації». 36. оповідань. Харків, 1925.—Окремі поезії й оповідання в журналах: «Музагет», «Л.-Н. В.», «Шлях», «Черв. Шлях» та інші.

Про письменника: М. Зеров. Рецензія на «На березі Кастальському», «Книгар», 1919, № 25—26.—П. Филипович. Рецензія на «На бер. Каст.», «Музагет», 1919.—М. Крамар. Рецензія на «Поеми», «Черв. Шлях», 1923, № 6—7.—М. Зеров. З сучасної укр. прози (Про збірник «Сотні тисяч сил»), «Життя й Револуція», 1925, № 5.—Я. Савченко. Життя мускулясте (Про зб. «Сотні тисяч сил»), «Черв. Шлях», 1925, № 5.—Я. Савченко. Літературні нотатки (про «Плантації», «Життя й Револуція» 1926, № 2—3.

СОСЮРА В.

Твори: Поезії. Суми, 1921.—«Червона зима», поезії. X. 1921.—«Осінні зорі», X. 1924.—«Залізниця», X. 1924.—«Місто», X. 1924.—«Тарас Трясило» (поема), «Черв. Шлях», 1925.—«Сніги». Поезії. X. 1926.

Про письменника: Доленго. Сосюра. «Поезії» (Суми, 1921), «Шлях Мистецтва» 1921, II.—В. Коряк. Місто в укр. поезії, «Шляхи Мистецтва» 1921, II.—Лейтес. Панліризм в укр. пролетарській поезії. «Зори Грядущего» 1922, III—IV.—Тарас Франко. Сосюра. «Черв. зима», «Шляхи Мистецтва» 1922, I.—Кулик. На шляхах до пролетарського мистецтва. «Шляхи Мистецтва» 1922, II.—Коряк. Шість і шість. X. 1923.—Я. Савченко. Волод. Сосюра. «Життя й Револуція», 1925, № 8.—М. Зеров. Вол. Сосюра лірик і епік. «Життя й Револуція», 1925, № 9.—А. Лейтес. Ренесанс української літератури. X. 1924.—А. Л. Рец. на «Сьогодні», «Культура і Побут» № 2, 1926 р.—Георгій Кан. Те-ж. ibid. № 7.—П. Христюк. Соціальні мотиви в творчості В. Сосюри. «Черв. Шлях», 1926, № 2.

СТЕФАНИК В.

Твори: Оповідання. Петерб. 1905 (36 оповідань).—Синя книжечка, Київ, 1914 (14 оповідань).—Оповідання (Нариси з життя селянської бідноти). 3 пе-

редмовою Вас. Бойка. (39 оповідань), Київ. 1920.—**Кленові листки**. Харків, ДВУ, 1924. З передмовою про творчість Стефаника «Між двома класами» В. Коряка (45 оповідань).—**Оповідання**. Київ. 1925 ДВУ (13 оповідань) з коротенькою передмовою В. Якубського.—«Земля». Оповід. Львів. 1926.—**В перекладі на російську мову**—Росказы В. Стефаника. С предисловием Г. Алексинского «Певец погибающей деревни». Петерб. 1907.

Про письменника: Л. Українка. «Малорусские писатели на Буковине», «Жизнь», 1900, IX та в VII томі творів Л. Українки. К. 1925.—**І. Франко**. З останніх десятиліть XIX в. «Літ.-Н. Вістн.», т. XV, 1901 р. та в книзі «Молода Україна», Львів, 1910.—**Алексинский Г.** «Певец погибающей деревни» В книзі «Рассказы В. Стефаника» П—г. 1907.—**Данько М.** Край скорби (новелли и рассказы В. Стефаника), «Укр. Жизнь», 1913, I.—**В. Бойко**. Василь Стефаник. Передмова до книги: В. Стефаник, Оповідання, Київ, 1920.—**В. Коряк**. Між двома класами. (Творчість В. Стефаника). Передмова до книги В. Стефаника: «Кленові листки», Харків, 1924.—**М. Зеров**. Марко Черемшина та галицька проза. Вступна стаття до книжки М. Черемшини «Село вигибає». Новелі з гуцульського життя. К. 1925.—**Євшан М.** Василь Стефаник. У кн. «Під прапором мистецтва». К. 1910.—**О. Грушевський**. Василь Стефаник. У кн. «З красної української літератури». К. 1909. К. 1918.

ТЕРЕЩЕНКО М.

Твори: «Лабораторія», «Шлях Освіти», 1924.—«Чорнозем» ДВУ, 1925. Друкувався в таких часописах: «Л.-Н. В.», «Шлях», «Універсальний журнал», «Музагет», «Мистецтво», «Гроно», «Вир Революції», «Шляхи Мистецтва», «Семафор у майбутнє», «Червоний Шлях», «Глобус», «Життя й Революція», «Більшовик» і в інших.

Про письменника: Я. Савченко. «Лабораторія», «Глобус», ч. 18, 1924.—**Тиверець**. «Сучасна українська поезія», «Мистецтво», ч. 3, 1919.—**Тиворець**. «Спад ліризму в сучасній українській поезії», «Червоний Шлях», ч. 3, 1924.—**М. Зеров**. «Літературний огляд за 1923 рік», «Нова Громада», ч. 1, 1924.—**М. Доленго**. «Українська література за 1924 рік», «Нова Громада», ч. 1, 1925.—**В. Сонівіт**. «Лабораторія». «Черв. Шлях», ч. 7, 1924 та інші.—**М. Зеров**. Рец. на «Чорнозем». «Життя й Революція», 1925. № 6—7.—**М. Доленго**. Рец. на «Чорнозем». «Нова книга», 1925. № 4—6.—**Я. Савченко**. Поет праці. «Черв. Шлях», 1926. № 1.

ТЕСЛЕНКО А.

Твори: Страчене життя, оповідання селянина. Київ. 1911.—**3 книги життя, оповідання**. З передмовною статтею С. Черкасенка про А. Тесленка, К. 1912; 2-е видання, К. 1918; 3-є вид. з передмовною статтею «Страчене життя» акад. С. Єфремова, ДВУ, Київ, 1925.—**Оповідання. Ч. I**, з передмовою Чередниченкової. Полтава, 1918; **ч. II**, Полтава, 1918; **ч. III**, Полтава, 1919; **ч. IV**, Полтава, 1919.—«Тяжко» й інші новелі з передмовою Г. Коцюби, Харків, 1921.—«3 книги життя». ДВУ. К. 1925.

Про письменника: Черкасенко С. Архип Тесленко, в книзі А. Тесленка: «3 книги життя».—**Могилянський Мих.** Архип Тесленко. «Укр. Жизнь», 1912.—**XI.—Євшан М.** А. Тесленко. «Л.-Н. В.», 1913 р. IV.—**Івченко М.** Страдальцю села, пам'яті Архипа Тесленка. «Укр. Ж.», 1916. IX.—**Чередниченко В.** Передмова до ч. I оповідань Тесленка, Полт. 1918.—**Бойко В. А.** Тесленко «3 книги життя», К. 1918. «Книгар», ч. 22 (1919).—**Коцюба Г.** Передмова до збірки «Тяжко» й інші новелі. Х. 1921.—**Щепотьєв В.** До біографії А. Тесленка, «Черв. Шлях», 1923, I.—**Єфремов С.** «Страчене життя», передмова до збірки «3 книги життя», К. 1925.

ТИЧИНА П.

Твори: Соняшні кларнети (поезії), Київ, 1918; 2 вид., Київ, 1920, в-во «Друкар»; 3 вид. ДВУ, Харків, 1925.—**Плуг (поезії)**, К. 1920, в-во «Друкар»;

2 вид., ДВУ, Х. 1925.—Замість сонетів і октав (збірка), К. 1920, в-во «Друкар»,—«Золотий гомін» (поезії). Збірка збірок: I. Соняшні кларнети. II. Плуг. III. Замість сонетів і октав. Львів. 1922.—Сковорода. Уривки з симфоній, «Шляхи Мистецтва», 1923. V.—Вітер з України (поезії), в-во «Червоний Шлях», Харків, 1924.

Про письменника: А. Ніковський. Vita nova. К. 1919, в-во «Друкар».—Ларин Б. Про «Соняшні кларнети», «Книгар», 1919, ч. 25—26.—Меженко Ю. П. Тичина—«Соняшні кларнети», «Музагет», 1919, I—III.—Меженко. Критичні й ліричні замітки на полях сторінок останніх книжок П. Тичини («Плуг», «Замість сонетів і октав»), «Гроно», К. 1920.—М. Зеров. Передмовна стаття до збірки «Нова українська поезія», ДВУ, Київ (рік не позначено (1921?)).—Мих. Могилянський. Тичина (Страничка из истории новой украинской поэзии), «Книга и Революция», № 11—12 (23—24), 1923.—Плевако М. Сковорода в світлі художньої літератури. «Книга», 1923. I.—Мих. Могилянський. Вітер з України (П. Тичина «Вітер з України»), «Нова Громада», ч. 2, р. 1925.—М. Зеров. Нова збірка Тичини (П. Тичина «Вітер з України»), «Життя й Революція», ч. I, 1925.—І. Майдан. Зріст і сила творчости Павла Тичини («Вітер з України»), «Червоний Шлях», 1925, № 3.—В. Коряк. В статті «Українська література за п'ять років пролетарської революції», збірка статтів В. Коряка «Організація жовтневої літератури», ДВУ, Х. 1925.—А. Лейтес. Ренесанс укр. літератури, Х. 1924.—Гр. Майфет. Матеріали до характеристики П. Тичини. «Червоний Шлях», 1925, № 10; 1926. I.—В. Поліщук. Дутий кумір. «Літературний авангард». Х. 1926.

УКРАЇНКА Л.

Твори: Перше повне видання творів Л. Українки випустила протягом 1923—25 рр. «Книгоспілка»: т. I. Лірика. Київ. 1924; т. II. Поєми й переклади. К. 1924; т. III. Драматичні твори. К. 1923; т. IV. Драматичні твори. К. 1923; т. V. Драматичні твори. К. 1923; т. VI. Проза, К. 1924; т. VII. Проза. К. 1925.

Про письменницю: М. Зеров. Леся Українка. Критично-біографічний нарис до 1-го тома творів Л. Українки, вид. «Книгоспілки», а також окремо—Київ, 1924.—А. Музичка. Леся Українка—її життя, громадська діяльність і поетична творчість. ДВУ. Одеса. 1925.—Франко Ів. Леся Українка. «Л.-Н. В.», 1918, IX.—Старицька-Черняхівська Л. Хвилини життя Лесі Українки, «Л.-Н. В.», 1913, X.—Ніковський А. Екзотичність сюжета і драматизм у творах Лесі Українки, «Л.-Н. В.», 1913, X.

ФАЛЬКІВСЬКИЙ Д.

Твори: «Чабан»—поема. Кат. 1925.—Окремі вірші в журн. «Життя й Революція», «Всесвіт», «Глобус», «Черв. Шлях».

Про письменника: Б. Коваленко. Літературний Київ. Київ—Гарт. 1925.—Б. Коваленко. Дм. Фальківський. «Культура і Побут», № 39, 1925.

ФИЛИПОВИЧ П.

Твори: «Земля і вітер», Київ, вид. «Слово», 1922.—«Простір», Київ, вид. «Слово», 1925.

Про письменника: Л. В. Рец. на «Земля і вітер», «Понедельник», К. 1922. № 5.—Ан. Лебідь. Рец. на «Простір». «Життя й Революція», 1925, № 6—7.—Я. Ледин—те-ж, «Зоря», Катеринослав, 1926, № 7.—І. Майдан—те-ж, «Червоний Шлях», 1925, № 9.

ФІЛЯНСЬКИЙ М.

Твори: «Лірика т. I», Москва, 1906.—Calendarium. Лірика, т. II. М. 1911. «Бузовий куц» (поема) та інші поезії в журналах «Шлях», «Червоний Шлях» та інші.

Про письменника: М. Кошубинський. Рецензія на «Лірика т. I.—Гн. Хоткевич. «Камни отмечаемые», «Укр. Хата», 1909. X.—Гр. Чупринка. Літературні новикни, «Укр. Хата», 1912, VII—VIII.—В. Коряк. «Шість і шість», К. 1923.

ХВИЛЬОВИЙ М.

Твори: Молодість (поезії) Всеукрлітком, Харків, 1921.—Досвітні симфонії (поезії), Всеукрлітком, Х. 1922.—Сині етюди, ДВУ. Харків 1923.—Осінь, 1922—1923 р. р., в-во «Червоний Шлях», Х. 1924.—Уривок з роману «Града», «Життя й Революція» ч. II, 1925.

Про письменника: М. Йогансен. До проблеми вільного розміру (Поема Хвильового «В електричний вік»), «Шляхи Мистецтва», 1922, I.—Кулик І. На шляхах до пролетарського мистецтва, «Шляхи Мистецтва», 1922, II.—Сонцвіт В. Поезія праці—«Молодість», книга М. Хвильового, «Шл. Мистецтва», 1922, II.—В. Коряк. Шість і шість, Х. 1923.—В. Коряк. Мотиви соціальної боротьби в сучасній укр. літературі, «Книга», 1923, I.—Меженко Ю. Микола Хвильовий—«Сині етюди», «Книга й Революція», 1923, I.—М. Могилянський. Микола Хвильовий. «Сині етюди», «Книга й Революція», 1923, № 4 (28).—С. Пилипенко. По бур'янах революції, «Черв. Шл.», 1923, I.—О. Білецький. В шуканнях нової повістярської форми, «Шл. Мистецтва», 1923, V.—Меженко Ю. Творчість М. Хвильового, «Шл. Мистецтва», 1923, V.—Христюк П. Соціальні мотиви в творчості Хвильового, «Черв. Шл.», 1924, IV.—В.—М. Чирков. М. Хвильовий у його прозі, «Життя й Революція», 1925, №№ 9—10.—А. Лейтес. Ренесанс укр. літератури. Х. 1925.

ХОТКЕВИЧ Г.

Твори: Поезія в прозі. Збірн. Х. 1902.—Камінна душа, пов. Чернівці, 1911, (2-ге ювілейне вид.—Х. 1922).—Авірон—повість, К. 1917 (друкувалась у журн. «Шлях», 1917, V—VIII).—Блудний син, «Л.-Н. В.», т. V.—Біла вікна, т. VII.—Біла береза, т. IX.—Шлях альтруїзму, т. IX.—Поезія в прозі, т. XI.—Спокій духа, т. XIII.—Різдвяний вечір, т. XX.—*Avia passionata*. Життєві аналогії, опов. «З-над хмар і долин» (альманах), Одеса, 1903.—«Дівчині українці», «За красою» (альманах), Чернівці, 1905.—Похорон—там само. Життєві аналогії. «Нова Рада» (альманах), К. 1908.—Що бачила скеля—там само.—Гірські акварелі, К. 1914.—Смерть поета, збірн. «Арго», К. 1914.—«Берестечко», уривки з роману, «Укр. Хата», 1914, V.—Лихоліття (драма-хроника в 5 діях), Львів, 1906, X. 1919.—Емігранти, драм. мал. в 1 дії, Мамаївці, 1906.—Вони, драм. малюнок в 1 дії, Львів. 1919, X. 1920.—На залізниці, драм. образи в 5 діях. Львів.—Люблю жінчину, психол. етюд на 1 дію. «Вістник культури й життя», К. 1913, I—III.—Добром усе переможемо, Х. 1899.—Про сиріт (збірничок), Х. 1903.—Дивні пригоди комаха Сангвина. Львів. 1901.

Про письменника: Франко. З останніх десятиліть XIX в., «Л.-Н. В.», 1901, IX.—Ефремов. «В пошуках нової красоти», «К. Стар». 1902, X. (і окремо).—Ефремов. «На мертвій точці», «К. Стар.». 1904, V—VI (і окремо).—М. Євшан. Рецензія на повість «Камінна душа», «Л.-Н. В.», 1911,—Ів. Липа. Наша повість, «Укр. Хата», 1912, ч. II.—В. Леонтович. Рецензія на збірник «Арго» «Л.-Н. В.», 1914.—М. Євшан. Гнат Хоткевич «Гірські акварелі», «Л.-Н. В.», 1914, VI.—В. Корінь. Гнат Хоткевич—Авірон, «Книгар», 1917, ч. IV.

ЧЕРЕМШИНА М.

Твори: Карби. Новелі з гуцульського життя. В-во т-ва «Молода Муза», ч. 3. Чернівці. 1901.—Село вигибає. Новелі з гуцульського життя. Редакція та вступна стаття М. Зерова. «Книгоспілка». Київ, 1925 р.—Окремі оповідання друкувалися в журн. «Літ.-Наук. Вістн.» за р. р. 1922—23, «Нова Україна» та окремих альманахах.

Про письменника: М. С. Грушевський. Новини нашої літератури (Іван Семанюк). «Л.-Н. В.», 1902, IX.—Гн. Хоткевич. «Камни отметаемые» (М. Філянський, А. Хомик, Черемшина), «Укр. Хата», 1909.—А. Крушельницький. Іван семанюк (В книзі «Українська новела» І. Коломійця, 1910).—М. Зеров. Марко Черемшина і галицька проза. Вступна стаття до збірника «Село вигибає»,

Київ. 1925.—М. Зеров. Нові твори М. Черемшини. «Життя й Революція, 1925. № 4.

ЧЕРКАСЕНКО С.

Твори: «Хвилини». К. 1909.—Твори т. І. Відень. 1920;—т. II. Відень. 1920. На шахті проза). К. 1909.—Вони перемогли (оповідання) К. 1917.—Весною (опов.), Полтава, 1907.—А потім? (опов.), «Л.-Н. В.», 1908, VII.—Що сильніш? (опов.). «Дзвін», 1913, VII—VIII.—Зануда (опов.). «З життя укр. вчительства», П. 1919.—В старім гнізді—драмат. нарис в 4-х діях. П. 1907.—Повинен—драм. етюд. «Терновий Вінок», К. 1908 (і окремо, К.—Х. 1918).—Жах (драм. етюд). «Л.-Н. В.», 1908, X. (і окремо К.—Х. 1918).—Жарт життя, комедія на 3 дії, К. 1908.—Хуртовина, драма на 5 дії, К. 1908. К. 1918.—Петро Кирилюк, драма на 4 дії, «Укр. Хата», 1910, V.—Х.—Земля, драма в 4-х діях. К. 1913.—Казка старого млина, др., «Дзвін», 1913, XI—XII, К. 1918.—Прометей, «Дзвін», 1914, II.—Про що тирса шелестіла, трагедія, К. 1918.—Страшна помста, драма-казка по Гоголю, К. 1918.—Чорна рада (драма по Кулішу), К. 1918.—Як вродилася пісня. Казка. П. 1907, Черкаси, 1918.—Убогий жид, казка, Т. 1907, Черкаси, 1917. Крім того, Черкасенко надрукував цілу низку оповідань для дітей, популярних брошур то-що.

Про письменника: Л. П.—ський. Черкасенко — «В старім гнізді», «Україна» 1907, VII—VIII.—М. Шаповал. Черк—ко, «Жарт Життя», «Л.-Н. В.», 1908, X.—М. Євшан. Черкасенко «Хвилини», «Будучність», Львів, 1909, I.—Л. Старицька-Черняхівська. Ч-ко, «На шахті», «Хвилини», «Л.-Н. В.», 1909, I.—Личко. С. Черкасенко, «Укр. Хата», 1909, I—II.—Я. Стоколос. Театральні замітки (Про п'єсу «Земля»), «Укр. Хата», 1912, IX—X.—М. Євшан. С. Ч. «Земля», «Укр. Хата», 1912, XI—XII.—М. Вороний. С. Ч. «Казка старого млина», «Л.-Н. В.», 1914, IV.—Л. Бурчак. Смерть казки (Про «Казку старого млина»), «Укр. Життя», 1914, V—VI. М. М.—ський. Ч. «Вони перемогли», «Л.-Н. В.», 1917, I.—О. Волошин.—Ч. «Маленький горбань», «Книгар», 1917, II.—С. Русова. Ч-ко. «Як вродилася пісня», «Книгар», 1918, V.—В. Старий. Ч-ко, «Повинен», «Книгар», 1918, VII.—П. Гай. Черкасенко. «Жах», «Книгар», 1918, IX.—Ол. Кисіль. «Про що тирса шелестіла», «Книгар», 1918, XII—XIII.—П. Богацький. Ч-ко «Хуртовина», «Книгар», 1919, XVII.—В. Коряк. Місто в укр. поезії. «Шл. Мистецтва», 1921, I, II.—М. Плевако. Черкасенко—Сашків кінець» (В ст. «Укр. дитяча література в 1921—22 р. р.», «Книга», 1923, II.

ЧУМАК В.

Твори: Заспів, поезії. К. 1920.—«Непохитному» (вибрані поезії). К. 1920.

Про письменника: М. Любченко. Непохитному (В книзі під тією-ж назвою).—І. Кулик. Реалізм, футуризм, імпресіонізм. «Шляхи Мистецтва», 1921, I.—І. Кулик. На шляхах до пролетарського мистецтва. «Шляхи Мистецтва». 1922.

ЧУПРИНКА ГР.

Твори: «Огнецвіт», К. 1910.—«Метеор», К. 1910.—«Ураган», К. 1910.—«Сон-трава», К. 1911.—«Білий гарт», К. 1911.—«Контрасти», К. 1913.—«Лицар-Сам» (поема), К. 1914.—Поезії, т. I—III, К. 1918.—Революційні поезії (збірник), X. 1920.

Про письменника: Шаповал М. Новини нашої літератури (Про «Огнецвіт», «Л.-Н. В.», 1910, III.—М. Сріблянський. Гр. Чупринка «Метеор», «Л.-Н. В.», 1910, X.—В. Дорошенко. «Ураган», «Л.-Н. В.», 1910, XII.—Ю. Бундяк. Гр. Чупринка (про «Огнецвіт»), «Укр. Хата», 1910, II.—Сріблянський. «Ураган», «Укр. Хата», 1910, XI.—Євшан. Грицько Чупринка. «Л.-Н. В.», 1911, XV.—М. Ш. «Поезія самозабуття» (про «Сон-траву»), «Укр. Хата», 1911, IV.—Євшан. Гр. Чупринка, «Білий гарт», «Л.-Н. В.», 1911, XI.—Ан. Нік. «Контрасти». «Л.-Н. В.», 1912, XI.—Євшан. Поезія Гр. Чупринки. «Укр. Хата», 1912, XI—XII.—Ів. Лизанівський. Гр. Чупринка. «Лицар-Сам», «Л.-Н. В.», 1914, III.—Євшан. Літературні замітки (Про поему «Лицар-Сам»), «Укр. Хата», 1914, II.—

М. Богданович. Гр. Чупринка, «Укр. Ж.», 1915, XI—XII.—Я. Можейко. Творчість Чупринки, «Літературно-критичний альманах», К. 1918.—Зеров. Гр. Чупринка, «Книгар», 1919, XVIII.—Іванов-Меженко. Можливість і обов'язки укр. поезії, «Шлях», 1919, I.—Коряк. Місто в укр. поезії. «Шляхи Мистецтва», 1921, I.—Коряк. Шість і шість, X. 1923.

ШКУРУПІЙ ГЕО.

Твори: «Психотези», вітрина третя, К. 1922.—«Барабан», вітрина друга, К. 1923.—«Жарини слів», вибрані поезії, вид-во «Книгоспілка», X. 1925.—«Переможець дракона» (оповідання), ДВУ, Харків, 1925.—Пригоди машиніста Хорна», X. 1925.

Про письменника: В. Роленко. Рецензія на «Психотези», «Шляхи Мистецтва», 1922, № 4(2).—Йогансен М. Рецензія на «Барабан», «Черв. Шлях», 1923, № 2.—М. Доленго. Рец. на «Переможець дракона», «Червоний Шлях», 1925, № 11—12.—Ф. Якубовський. Рец. на «Пригоди машиніста Хорна», «Життя й Революція», 1925, № 12.—Арден. Те-ж. «Культура і Побут», 1925, № 44.

ЯНОВСЬКИЙ ЮРИЙ.

Твори: Мамутові бивні. Оповідання. К. 1925.

Про письменника: Ф. Якубовський. Рец. на «Мамутові бивні», «Життя й Революція», 1925, № 9.—М. Могилянський. Те-ж. «Червоний Шлях», 1925, № 10,

ЯРОШЕНКО В.

Твори: «Стихи» (рос. мовою), м. Лохвиця, вид. 1917 р.—«Світотінь» (лірика), вид. «Сяйво», 1918 р.—«Луни» (лірика), вид. «Тов. Укр. Писм.», 1919 р.—«Що й до чого» (байки), вид. «Черв. Шлях», 1923 р.—«Через решето. Байки», вид. «Сяйво», 1925 р.—«Добре роби, добре й буде» (байки), вид. «Книгоспілки» (кооп. бібл.), 1925 р.—«Божа кооперація» (байки), вид. «Книгоспілки» (кооп. бібл.), 1925.

Про письменника: М. Жук. Рецензія на «Світотінь», «Музагет», 1919.—Ф. Якубовський. Рецензія на «Байки» газ. «Пролет. Правда» 1925, № 265 (1276).—Ів. Майдан. Те-ж. «Життя й Революція», 1926, № 1.

ЯЦКІВ М.

Твори: «В царстві сатани». Нариси й новелі. Львів. 1900.—«Огні горять», повість. Льв. 1902.—«Душі кланяються», нариси й новелі. Львів. 1905.—«Казка про перстень». Дрібні новелі й мініатюри. Льв. 1907.—«Плазом меча». Нариси й новелі, Льв. 1908.—«Чорні крила». Нариси й новелі. Льв. 1909.—«Adagio Consolante». Нариси й новелі. Льв. 1912.—Смерть бога. Нариси й новелі, Льв. 1913.—«Блисканиці». Повість. Київ—Львів, 1913.—«Далекі шляхи». Нариси й новелі (До збірки додано бібліографію творів Яцькова). Льв. 1917.—«Танець тіней». Роман з рідного побуту, ч. I, Львів. 1916, ч. II. Львів 1917.—Цілий роман також—Київ—Ляйпціг (вид-тво «Українська Накладня»), друковано в Берліні, рік не позначений.—«Боротьба з головою». Нариси й оповідання, з вступним словом Мих. Рудницького, Київ, 1919.

Про письменника: Єфремов. На мертвій точці. К. 1904.—Євшан. Михайло Яцків. Літературна характеристика, «Укр. Хата», 1909, 3—4.—Євшан. Михайло Яцків. В книзі «Під прапором мистецтва». К. 1910.—Данько. «От реализма к символизму», «Укр. Житнь», 1913, VII—VIII.—Сріблянський М. Літературна хвиля (збірка «Adagio Consolante» і повість «Блисканиці»), «Укр. Хата», 1913, II.—Сріблянський М. Михайло Яцків («Смерть бога»), «Укр. Хата», 1913, XI.—Мих. Рудницький. Михайло Яцків. Вступне слово до збірки «Боротьба з головою», Київ, 1919.—Б. Якубський. Яцків і його критик, «Книгар», ч. 28, 1919.—Мих. Грушевський. Світотіні галицького життя («Танець тіней»), «Літ.-Наук. Вістн.», 1919, III.—О. Грушевський. М. Яцків. У кн. «З сучасної української літератури», К. 1909, К. 1918.

Алфавітний покажчик письменників.

	Стор.
1. Антоненко-Давидович Б.	334
2. Васильченко С.	195
3. Винниченко В.	143
4. Вороний А.	114
5. Головка А.	407
6. Еллан В.	292
7. Загул Д.	237
8. Зеров М.	301
9. Івченко М.	309
10. Йогансен М.	379
11. Карманський П.	137
12. Кобилянський В.	242
13. Кобилянська О.	74
14. Копиленко О.	382
15. Косинка Г.	315
16. Коцюбинський М.	44
17. Лешкий Б.	184
18. Мартович Л.	83
19. Михайличенко Г.	281
20. Олесь Ол.	212
21. Осьмачка Г.	343
22. Панч П.	392
23. Паговський В.	140
24. Підмогильський В.	329
25. Плужник є.	346
26. Поліщук В.	366
27. Рильський М.	294
28. Романович-Ткаченко Н.	189
29. Савченко Я.	245
30. Семенко М.	266
31. Сенченко І.	400
32. Слісаренко Олекса	255
33. Сосюра В.	372
34. Стефаник В.	90
35. Терещенко М.	248
36. Тесленко А.	204
37. Тичина П.	229
38. Українка Л.	5
39. Фальківський Д.	424
40. Филипович П.	305
41. Філянський М.	224
42. Хвильовий М.	359
43. Хоткевич Г.	129
44. Черемшина М.	103
45. Черкасенко С.	178
46. Чумак В.	288
47. Чупринка Г.	220
48. Шкурупій Г.	272
49. Яновський Ю.	417
50. Ярошенко В.	252
51. Яцків М.	119

З М І С Т.

	Стор.
Передмова	4
1. Українка Леся. Поезія: Contra spem spero! То була тиха ніч. Ізоляда-Білорука. Оргія (драматична поема)	5— 43
2. Коцюбинський Мих. Проза: На камені. Цвіт яблуні. Він іде. На острові (уривки)	44— 73
3. Кобилянська О. Проза: Покора. Банк рустикальний. Сліпець. Весняний акорд	74— 82
4. Мартович Лесь. Проза: Війт	83— 89
5. Стефаник Вас. Проза: Новина. Кленові листки. Сини.	90—102
6. Черемшина М. Проза: Святий Николай у гарті. Перші стріли.	103—113
7. Вороний М. Поезія: Нічого. Сонце заходить. Сонет. Мавзолей. Хмарка. То літньої ночі. В саяві мрій. Плеяди. Лілеї. Vae victis.	114—118
8. Яцив М. Проза: Боротьба з головою. Дитячі груди в скрипці. Дитина.	119—128
9. Хоткевич Гнат. Проза: Смерть опришкова. Два шуми. Злочин природи (уривки)	129—133
10. Лепкий Богдан. Поезія: Листки падуть. Не люблю! Забудь. По-межи нами море. Проза, друже, всюди є.	134—136
11. Карманський П. Поезія: Як побачиш сліпця... Чогось так сумно... Ой, люлі, люлі, химерний смутку. Засну, як легіт в сірій скибі. Сумно. Шевченкове свято	137—139
12. Пачовський В. Поезія: Не вернеться завітчана. Як осінні вітри дунуть... Жалість. В обіймах твоїх...	140—142
✓ 13. Винниченко Вол. Проза: Щось більше за нас. Біля машини.	143—177
14. Черкасенко С. Поезія: Дзвін. У шахті. Ніч... Пожежі лижуть хмари... Суша... Проза: Повинен (Драм. етюд).	178—188
15. Романович-Ткаченко. Проза: В безмежну далечінь. Марко та його мама (уривок)	189—194
16. Васильченко Ст. Проза: Дома. Мужичка арифметика	195—203
17. Тесленко Арх. Проза: Наука. Поганій до ями!	204—211
18. Олесь О. Поезія: Яка краса: відродження країни. Порвалися струни... Айстри... Любов. Зимою. Раз високо над горами... Три менти. О, слово рідне!.. Не беріть... Ми плакали... Пісня сліпих. Ой, була на світі... Що-року (уривки). Косять коси... Огонь, що мовчки в попелі дрімав... Воля!... Воля! Роси, роси, дощику	212—219
✓ 19. Чупринка Гр. Поезія: Огнецвіт (В ніч під Купала). Під снігом. Хмарки. Подзвіння 11. Перемога (уривок). Бол. З вікна (зим. етюд). Льодолом	220—223

20. **Філянський М. Поезія:** Надвечір. Я в'ю вінок... І рідний гай... Нічого й не було... Ще вчора з вчора... Рано спустились... Як загорить-ся... Втомившись після бур... Гукайте їх! Травня день останній. Як весело між вас... Київ. Бузовий кущ (уринок). 224—228
21. **Тичина П. Поезія:** Арфами, арфами... Я стою на кручі... Ой не крийся, природо... Енгармонічне. Одчиняйте двері... Скорбна мати. Плуг. На майдані. Псалом залізу. Сковорода (уринок). Вітер з України. Надходить літо. Перше Травня на великдень. Ходить Фауст... 229—236
22. **Загуг Д. Поезія:** Десь високо. Марія і Мара. Пам'яті друга. Гімн-прокламація. Вечірне. 237—241
23. **Кобилянський В. Поезія:** В моїй душі... Осіннє золото... Так смутно-прекрасні... Пісня. Як тільки поверну... В новім руслі. В трансі. 242—244
24. **Савченко Я. Поезія:** Тепер одно. Месія. Революція. Сонце під голови. Ми всі потроху погасаєм. 245—247
25. **Терещенко М. Поезія:** Печаль і ніжність... Цень-Цань. Казка. 248—251
26. **Ярошенко В. Поезія:** Відбилися далі в душі моїй. Я знав і розпач... По небу не хмари, а клоччя... Однаково, байдужно і безжурно... Сину! 252—254
27. **Слісаренко Ол. Поезія:** На пасіці. Поема аневаги. *Проза:* Редут Ч. 16. 255—265
28. **Семенко М. Поезія:** Нудьга. Річка душі. Притиснутий. „К другу-стихотворцу“. Дуже шира поезійка. Автопортрет. Eve victorieuse. Серце в блуканні. Парикмахер. Останній гудзик. Парк. Будь ласка. Тов. Сонце (уринок). Повстання (уринок). Понеділок-вівторок. 266—271
29. **Шкурупій Гео. Поезія:** Голод. Семафори. Тайфунка. *Проза:* Переможець дракона. 272—280
30. **Михайличенко Г. Проза:** Дівча. Блакитний роман (уринок). 281—287
31. **Чумак В. Поезія:** Березневий каламут. З ранкових настроїв. Принесла з собою... Любо!.. Далі!.. Сьогодні ходив... Стільки щастя... Взелену суботу. Я порву... Ряд хаток... Доволі! Офіра. 288—291
32. **Еллан В. Поезія:** Удари молота і серця. Червоні зорі. Повстання 292—293
33. **Рильський М. Поезія.** Як Одисей. Червоне вино. Мені снилось... Дрімає дім... Вже червоніють. Хай хоч вісні... Несіть богам дари... Нашу шлюбну постелю... Запахла осінь... І знову Сфінкс... Ти зацілована... Китаїв. Лягла зима... Чумаки (уринок). Крізь бурю й сніг (уринок). 294—300
34. **Зеров М. Поезія:** Аристарх. Навсикая. Діва. Олександрія. Князь Ігор. В степу. Тягар робочих літ. Овідій. Київ. З лівого берега. 301—304
35. **Филипович П. Поезія:** Дивись, дивись... Шануй гніздо... Білявий день... Весь день на дротах... Лезами слів. Хилиться сумно... Затверднула земля. Різбарі. 305—308
36. **Івченко М. Проза:** Земля в цвіту. 309—314
37. **Косинка Г. Проза:** На Золотих Богів. За ворітьми. 315—328
38. **Підмогильний В. Проза:** Історія пані Івги. 329—333
39. **Антоненко-Давидович Б. Проза.** Пегас. 334—342
40. **Осьмачка Т. Поезія.** Регіт. Лист. У таборі. 343—345
41. **Плужник Є. Поезія.** І ось лежу... Знаю, сіренький я весь... Торгуємо усим... Уночі його вели на розстріл... Розпочинає дні гудок... Надходить дощ... А він молодий... Попоїм, посплю... Плакала вона... 346—348
42. **Хвильовий М. Поезія:** О, рудні, ваше свято. На цвинтарі. За обрієм зима. *Проза:* Кіт у чоботях. На глухім шляху (експромп). 349—365
43. **Поліщук В. Поезія:** Хуга. На провесні. Осінь. Григорій Сковорода (уринок). 366—371

44. Сосюра В. <i>Поезія</i> : „Червона зима“ (уривок). За рікою солодкий пасльон... Уже зоря золоторога... У плащі... І все, куди не йду... Сняться мені ешелони... Темні заплакані вулиці. Такий я ніжний... Зустрів її... Дитина порізала пальчик... Місто. Робфаківка (уривок). Залізниця (уривки).	372 -378
45. Йогансен М. <i>Поезія</i> . Травень. Тінь на стінці. Весна. Комуна (уривки)	379—381
46. Копиленко Ол. <i>Проза</i> : Ессе homo (уривок)	382—391
47. Панч Петро <i>Проза</i> : Смерть Янулянса. Перекупка	392—399
48. Сенченко Ів. <i>Проза</i> : Миколка. Дмитро.	400—406
49. Головно Андрій. <i>Проза</i> : Червона хустина	407—416
50. Яновський О. <i>Проза</i> : „Історія попільниці“	417—423
51. Фальківський Дм. <i>Поезія</i> : Я забув, як мажором співати... Час колесами чавунними... Чогось гуде так вітер говірливий...	424—427
Бібліографія	429—442
Алфавітний покажчик письменників	443

